

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ SORUNU: ÖNLENEMEYEN BAĞIMLILIK

OLGUN UKŞAL

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ MURAT YORULMAZ

EDİRNE 2025

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

OLGUN UKŞAL tarafından hazırlanan **AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ SORUNU: ÖNLENEMEYEN BAĞIMLILIK** Konulu **DOKTORA** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca günü saat 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

Tezin Adı: Avrupa Birliği'nin Enerji Sorunu: Önlenemeyen Bağımlılık

Hazırlayan: Olgun UKŞAL

ÖZET

Avrupa Birliği (AB), dünyanın en önemli siyasi ve iktisadi yapılarından biri olarak enerji ihtiyacını karşılama konusunda büyük oranda dış kaynaklara bağımlı bir yapı içerisinde. Bu bağımlılık, özellikle Rusya ile olan ilişkileri çerçevesinde hem mali hem de jeopolitik ve güvenlik bağlamlarında kırılganlıklar oluşturmaktadır. Bu çalışma, AB'nin enerji bağımlılığını azaltmaya yönelik politika girişimlerini, bu süreçteki gerek yapısal gerekse siyasi sorunları ve Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanmasının AB stratejilerine etkilerini incelemektedir. Çalışma, enerji ilişkilerini yalnızca arz-talep dengesiyle incelememiş; bağımlılık, karşılıklı bağımlılık ve asimetrik bağımlılık kuramları bağlamında AB-Rusya enerji dinamiklerini çok boyutlu bir bakış açısıyla analiz etmektedir.

2000'li yıllardan itibaren AB, yenilenebilir enerji yatırımlarını artırma, enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirme ve enerji verimliliğini iyileştirme gibi stratejiler hamleler geliştirmektedir. Ancak üye devletlerin farklı ulusal çıkarları, enerji altyapılarındaki uyumsuzluklar, fosil temelli yakıtlara bağımlı halihazırdaki sistemin yüksek maliyetli dönüşümü ve yenilenebilir enerji teknolojilerinin yüksek yatırım gereksinimleri, bu stratejilerin kısa vadede etkili olmasını mümkün kılmamaktadır. 2006, 2009 ve 2014 Ukrayna gaz krizleri ile 2022 Ukrayna Savaşı, AB'nin Rusya'ya bağımlılığının yarattığı politik ve mali riskleri açıkça göstermiş; AB'yi LNG ithalatı ve Norveç, Azerbaycan, ABD gibi alternatif tedarikçilerle enerji ticaretine zorlamıştır. Ancak bu adımlar bağımlılığı ortadan kaldırmak yerine, bağımlılığı farklı coğrafyalara yayarak çeşitlendirmiştir.

Sonuç olarak, AB enerjide tam bağımsızlığa erişmek yerine daha dağınık ve yönetilebilir bir bağımlılık modeli üretme çabası içerisinde. Yenilenebilir enerjiye geçiş, enerji altyapısının bir araya getirilmesi ve yeni tedarik kanallarının kurulması uzun vadeli çözümler yaratırken; siyasi irade, üye ülkeler arası koordinasyon ve ulus üstü yaptırım mekanizmaları kurulmadan bu hedeflerin hayata geçirilmesi güç

görülmektedir. Bu bağlamda tez, AB'nin enerji politikalarının yalnızca teknik değil jeopolitik, kurumsal ve stratejik boyutlarıyla ele alınması gerektiğini savunarak literatüre ve politika yapıcılara eleştirel bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, enerji politikaları, enerji bağımlılığı, Rusya, karşılıklı bağımlılık

Name of the Thesis: The European Union's Energy Problem: Unavoidable Dependence

Prepared by: Olgun UKŞAL

ABSTRACT

As one of the world's largest economic and trade blocs, the European Union (EU) is heavily dependent on external sources to meet its energy needs. This dependence creates economic as well as geopolitical and security-oriented vulnerabilities, especially in the context of relations with Russia. This study examines the EU's policy efforts to reduce its energy dependence, the structural and political obstacles in this process, and the effects of Russia's use of energy as a foreign policy instrument on EU strategies. The study analyzes EU-Russia energy dynamics from a multidimensional perspective in the light of the theories of dependence, interdependence and asymmetric dependence.

Since the 2000s, the EU has developed strategies to increase renewable energy investments, diversify energy supply sources and increase energy efficiency. However, the divergent national interests of member states, mismatches in energy infrastructures, costly transformation of the current fossil fuel-dependent system and high investment requirements of renewable energy technologies make it difficult for these strategies to be effective in the short term. The 2006, 2009 and 2014 Ukrainian gas crises and the 2022 Ukraine War have clearly demonstrated the political and economic risks posed by the EU's dependence on Russia, forcing the EU to turn to LNG imports and alternative suppliers such as Norway, Azerbaijan and the US. However, these steps diversified the dependency by spreading it to different geographies rather than eliminating it.

As a result, instead of achieving full energy independence, the EU is trying to develop a more dispersed and manageable dependency model. While the transition to renewable energy, the integration of energy infrastructure and the creation of new supply channels offer long-term solutions, these goals are difficult to achieve without political will, coordination among member states and supranational enforcement

mechanisms. In this context, the thesis offers a critical framework to the literature and policymakers by arguing that the EU's energy policies should be addressed not only technically but also geopolitically, institutionally and strategically.

Key Words: European Union, energy policies, energy dependence, Russia, interdependence

ÖN SÖZ

Eğitim hayatımın önemli bir basamağını oluşturan doktora sürecinde ve bu tezin oluşmasında en büyük emeği veren, her türlü olumsuzluğa rağmen her an gerek akademik gerek bireysel danışmanlığını benden esirgemeyerek yol gösteren saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat YORULMAZ başta olmak üzere,

Her zaman sohbetiyle yanımda olduğunu hissettiğim ve doktora sürecimde öğrenci-öğretmen ilişkisinin ötesine geçebildiğim bölüm başkanım çok kıymetli hocam Prof. Dr. Sibel TURAN'a,

Her sorunumda, her sıkıntıda yanımda olan dostum Öğr. Gör. İlyas GÜNEŞ'e,

Ne zaman desteğe ihtiyacım olsa daima elini uzatan dert arkadaşım Mehmet Kemal YILDIZ'a,

Doktora sürecimde beraber çalıştığım Emirhan DÜZGÜN başta olmak üzere tüm Adalet Bakanlığı personeli arkadaşlarıma ve sınıf arkadaşlarıma,

Hayatım boyunca beni destekleyen ve hep yanımda olan tüm sevdiklerime teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans sürecimle başlayan enerji odaklı çalışmalarım doktora sürecimde de devam etti. Yaşamın devamlılığı olan enerjinin gerek uluslararası ilişkiler disiplinde gerekse diğer disiplinlerde hak ettiği değeri göremediğini düşündüğümünden olsa gerek bu alandaki çalışmalara yenilerini daha ekleme arzusu içerisinde oldum. Bu çalışma da yüksek lisans serüvenimde olduğu gibi Rusya'nın ana aktör olduğu başka bir yazın olarak benim özgeçmişimde yer edinecektir. Günümüzde insanlar, toplumlar, uluslar ve ulus üstü yapılar her daim devamlılığı için bir enerji kaynağına ihtiyaç duymaktadır. Bu kaynak insanlar için su, güneş, besin gibi ögeler olabiliyorken ülkeler ya da devletler için ise elektrik gibi yaşamsal unsurları oluşturan fosil yakıt benzeri kaynaklardır. Avrupa Birliği, oluşturmuş olduğu normlarla modern toplumlar için ulaşılması ya da içerisine girilmesi gereken bir ulus üstü yapı niteliği taşımaktadır. Her ne kadar birçok anlamda başarılı bir ulus üstü yapılanma olsa da özellikle enerjideki kendi kendine yetemeyen yapısı, AB'yi maalesef kırılgan bir şekle sokmaktadır. Bu

kırılganlık özellikle sanayi gibi devamlılığı hayati öneme sahip olan sektörlerde kendisini daha çok göstermektedir. Avrupa Birliği'nin bu kırılganlık içerisinde enerjisini karşılamak adına yapmış olduğu enerji ticareti birliğin devamlılığını sağlarken, dışa bağımlı yapısı ise geleceğine yönelik büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Ben bu çalışmamda, AB'nin hem bugününe hem de geleceğine etki eden enerji bağımlılığına değinmek istedim. Bu konuda geçmişten gelen ve geleceğe uzanan ulus üstü yapısıyla AB'nin enerji politikalarını inceledim. Bağımlılık teorileri çerçevesinde nelerin doğru nelerin yanlış olduğunu dilim döndüğünce belirtmeye çalıştım. Tüm bu çalışmayı yürütürken ve akademik serüvenime devam ederken çok kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Murat YORULMAZ bana her daim desteğini gösterdi. Kendisine bu süreçteki yardımları için bir kez daha teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Enerji ve Enerji Politikası.....	8
1.1.1. Kavram Olarak Enerji	9
1.1.2. Enerji Arzı-Talebi ve Politikaları.....	12
1.2. Bağımlılık ve Uluslararası İlişkiler	14
1.2.1. Kavram Olarak Bağımlılık	15
1.2.2. Karşılıklı ve Asimetrik Bağımlılık	20
1.3. Avrupa Birliği ve Enerji.....	27
1.3.1. Avrupa Birliği'nin Enerji Profili.....	28
1.3.2. Avrupa Birliği'nin Enerji Çeşitliliği	31
1.3.3. Avrupa Birliği'nin Enerji Hatları	39

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ ÇEŞİTLERİNE GÖRE POLİTİKALARI

2.1. Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Avrupa Birliği.....	55
2.2. Yenilenemeyen Enerji Kaynakları ve Avrupa Birliği.....	60
2.3. Nükleer Enerji ve Avrupa Birliği.....	63
2.4. AB Enerji Verimliliği Politikaları ve Tasarruf Stratejileri.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ BAĞIMLILIĞI VE RUSYA

3.1. AB'nin Enerji İhtiyacı ve Enerji Bağımlılığı	73
3.2. AB-Rusya İlişkilerinde Enerji.....	77
3.3. AB'nin Enerji Krizleri	81
3.4. AB'nin Enerji Hedefleri ve Realitedeki Yeri.....	88
SONUÇ.....	92

KAYNAKÇA	97
-----------------------	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yenilenebilen ve yenilenemeyen enerji kaynakları	10
Şekil 2. Avrupa Ülkeleri Kişi Başı Enerji Tüketimi	33
Şekil 3. 2024 Yılı Toplam Petrol Stokları.....	34
Şekil 4. Ortağa Göre AB'nin Petrol İthalatı (2023'ün 4. Çeyreği)	36
Şekil 5. Ortağa Göre AB'nin Doğal Gaz İthalatı (2023'ün 4. Çeyreği).....	37
Şekil 6. Ortağa Göre AB'nin Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) İthalatı (2023'ün 4. Çeyreği)	38
Şekil 7. Avrupa Birliği'nin 2022-2024 Aylık Gaz Depolama Oranları	39
Şekil 8. Druzhba Petrol Boru Hattı	40
Şekil 9. Avrupa Birliği'nin Doğu-Batı Enerji Rotaları.....	42
Şekil 10. Yamal-Avrupa Boru Hattı	44
Şekil 11. TANAP ve TAP Boru Hatları.....	46
Şekil 12. Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2 Projeleri	48
Şekil 13. Baltık Boru Hattı	49
Şekil 14. Cezayir-Avrupa Enerji Rotası.....	50
Şekil 15. Kaynak Ülkeye Göre AB LNG İthalatı Oranları (2024 İlk Çeyreği) ..	53
Şekil 16. Kaynak Ülkeye Göre AB LNG İthalatı Oranları (2025 İlk Çeyreği) ..	53
Şekil 17. Avrupa Birliği'nin Rusya'dan Enerji İthalatı Oranları	62
Şekil 18. Ülkelere göre yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerjinin payı..	75
Şekil 19. AB fosil yakıtlar ve nükleer enerji arzı.....	76

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık ve Kullanımı	26
Tablo 2. AB Enerji Bağımlılık Oranları	31
Tablo 3. Avrupa'nın Aktif Önemli Doğal Gaz Boru Hatları	51
Tablo 4. Avrupa Birliği'nde Çevre ve Enerji Politikaları Gelişim Süreci	57
Tablo 5. Nükleer Enerjinin Elektrikteki Payı 2023 %	64
Tablo 6. AB Enerji verimliliği politik süreci	71

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency)
LNG	: sıvılaştırılmış doğal gaz (Liquefied natural gas)
OAPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi
TAP	: Trans Adriyatik Boru Hattı Projesi
TENP	: Trans Avrupa Doğalgaz Boru Hattı
UNFCCC	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change)

GİRİŞ

Enerji, günümüzün en önemli stratejik kaynaklarından birisi haline gelmiştir. Dünya’da enerji kaynaklarının yetersizliği, çevresel etkenler, giderek artan talep ve arz güvenliği gibi faktörler, devletler arası güç dinamiklerine etki eden önemli faktörler arasında yer almaktadır. Artan enerji talebi, enerji üretim sürecindeki değişimler ve küresel enerji fiyatlarındaki tutarsızlıklar, uluslararası ilişkilerde enerji güvenliğini diplomatik ilişkilerle birlikte şekillendiren temel bir unsur haline getirmiştir. Enerjinin talebi kadar arzının da önemli olduğu enerji denkleminde, arz güvenliği ve sürdürülebilirliği temin edilmiş bir enerji, ulusların geleceklerine yönelik politik hamlelerinde belirleyici olmaktadır. Bu nedenle devletlerin enerjiye olan bağımlılığı, iktisadi gelişimlerini ve ulusal güvenliklerini doğrudan etkileyebilmekte aynı zamanda da uluslararası ilişkilerin stratejik yönlerini belirlemektedir. Enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanarak küresel pazarlara sürekli bir şekilde arzı, devletlerin dış politikalarında önemli bir alanı kaplamaktadır. Bu nedenle enerji arzı ve güvenliği yalnızca ekonomik değil siyasi anlamda da büyük bir öneme sahiptir. Bu da küresel bağlamda diplomatik ilişkilerin temel yapı taşlarından birisinin enerji olmasına neden olmaktadır.

Enerjinin stratejik bir silah olarak kullanılması yalnızca bugünün değil aynı zamanda 50 yıl öncesinin de konusu olurken 1973 petrol kriziyle siyaset sahnesinde belirginleşmiştir. Bu kriz enerji arzında meydana gelebilecek bir krizin ülkelerin ekonomileri üzerinde nasıl büyük bir etkiye sahip olabileceğini net bir şekilde göstermiştir. 2006 ve 2009 enerji krizleri de Avrupalı devletlerin enerjide dışa bağımlılıkları neticesinde oluşan siyasi bağımlılıklarının nasıl bir kırılma yarattığını göstermektedir. Ukrayna-Rusya arasında yaşanan gelişmelerin enerji arzında meydana getirdiği problemler sadece ekonomik değil aynı zamanda güvenlik bağlamında da enerjinin dikkat edilmesi gereken bir konu olduğunu ortaya koymaktadır. 2022’de Ukrayna Savaşı ile başlayan süreç ve Rusya’ya yönelik yaptırımlar sonrası enerji fiyatlarındaki sert dalgalanmalar da enerjinin küresel politikada stratejik bir koz olarak kullanılmaya devam ettiğini ispatlamıştır. Bu tarihsel krizler, enerjinin yalnızca bir ticari mal değil aynı zamanda devletlerin jeopolitik ve

stratejik çıkarlarının merkezinde yer alan bir unsur olduğunu göstermektedir. Nitekim Avrupa Birliği (AB), dünyada enerji tüketimi anlamında önemli bir konumda yer alırken özellikle doğal gazda dışa bağımlılık oranı %80 in üzerindedir. Bu da enerji konusunun AB için yalnızca ekonomik değil aynı zamanda varoluşsal bir mesele olduğunu göstermektedir.

Çağımızda enerjiye dayalı dışa bağımlılık, ülkelerin stratejik yönelimlerini, özellikle tedarikçi ülkelerle olan ilişkilerini daha dikkatli adımlarla yönetmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu bağımlılık, enerji politikalarını yalnızca iktisadi bir hamle olarak değil aynı zamanda politik bir hamle olarak da görmelerine neden olmaktadır. Enerji küresel anlamda hayati bir öneme sahipken, küresel güç mücadelesinde de öncelikli alanlar arasındadır. Öyle ki tedarik zincirlerinde yaşanacak bir aksaklık ya da enerji kesintisi ekonomik ya da siyasi krizlere neden olabilmektedir. Avrupa Birliği, enerji ihtiyacını karşılamada kendi kendine yeterli olamamakta ve büyük ölçüde dış kaynaklara bağımlı bir konumdadır. Bu çalışma, söz konusu bağımlılığı uluslararası ilişkilerde bağımlılık teorisi çerçevesinde ele almaktadır. Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin enerji bağımlılığını azaltmaya yönelik geliştirdiği politika çabalarını analiz ederek, bu politikaların kısa, orta ve uzun vadede ne tür dönüşümlere yol açtığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

AB'nin enerji bağımlılığını azaltma çabaları yalnızca enerjide arz kaynaklarında çeşitlendirmeye gitmek olarak görülmemektedir. Aynı zamanda AB, 2030 yılına kadar enerji tüketimini de azaltarak enerji verimliliği ile de dışa bağımlılığını azaltıcı çalışmalar yürütmektedir. REPowerEU ve Avrupa Yeşil Mutabakatı bağımlılığı önleyici çalışmaların temel stratejilerini oluşturmaktadır. Enerji verimliliği, tasarruf stratejileri gibi çalışmalar; AB'nin enerji çerçevesindeki ekonomik ve jeopolitik kırılganlığını azaltma açısından önemli kritik araçlar olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda enerji verimliliği hedefleri, AB'nin dış bağımlılığını dengeleme siyasetinin temel taşlarını oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği, ulus üstü yapısıyla dünyanın en büyük ekonomi ve ticaret bloklarından birisini oluşturmaktadır. Böylesi bir yapının devamlılığı için de kesintisiz bir şekilde enerji arzının sağlanması gerekmektedir. AB'nin enerji tüketimi başta

Rusya olmak üzere çeşitli tedarikçilerin elinde yoğunlaşmıştır. AB'nin doğal gaz, petrol ve kömür gibi fosil enerji kaynakları bakımından yetersiz olması, bu kaynakları ithalat yoluyla elde etme zorunluluğu yaratmıştır. Bu durum da enerjide dışa bağımlılık yaratmakta, enerji güvenliği açısından önemli bir riski de beraberinde getirmektedir. Dünya'da enerji kaynaklarının büyük bir bölümü Orta Doğu ve Kafkasya gibi alanlarda toplanmıştır. Bu coğrafyalar yüzyıllardan beri savaş meydanı olmuşken yakın dönemde de yine birçok çatışmaya ev sahipliği yapmıştır. Böylesi bir kriz potansiyeli dönem dönem enerji arzında kesintilere sebep olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde AB'nin enerji bağımlılığı hem ekonomik hem de güvenlik politikaları açısından büyük bir zorluk içerisinde kalmaktadır. Yüksek enerji talebi sanayileşmiş AB için hayati bir öneme sahip olduğundan AB'nin enerji politikalarının dış politika ile entegre bir şekilde oluşturulmasına neden olmaktadır.

AB'nin enerji politikaları bu nedenle iki temel çerçevede oluşturulmaktadır: birincisi enerji arz güvenliğini tahsis edecek alternatif tedarik ağlarının oluşturulması; ikincisi ise, enerji tüketiminde azalmaya sebep olabilecek tasarruf ve verimlilik politikalarının uygulanmasıdır. Ancak bu politikaların başarıya ulaşabilmesi için birlik üyesi ülkeler arasında koordinasyonun sağlanması gerekmektedir. Üye ülkelerin ulusal çıkarları bağlamında izlemiş oldukları farklı enerji politikaları ve altyapıdaki farklılıklar bu hedeflerin gerçekleştirilmesi hususunda ciddi zorluklar yaratabilmektedir. AB'nin 2030 ve 2050 için belirlemiş olduğu karbon nötr ve yenilenebilir enerji hedefleri mevcut bağımlılık denkleminde ve siyasi olarak tam koordinasyonun eksikliğinden dolayı büyük ölçüde uzun vadeli bir vizyon olarak kalmaktadır. Bu sebeple, AB'nin enerji politikaları ile gerçekçi bağımlılık seviyeleri arasındaki fark, bu tezin temel çalışma alanlarından birisini oluşturmaktadır.

Bağımlılık teorisi, uluslararası ilişkilerde özellikle ekonomik ve stratejik ilişkilerdeki güç dengesizliklerini açıklamada önemli bir araçtır. AB-Rusya ilişkileri bağlamında enerji bağımlılığı ise bu teorinin somutlaşmış bir hali olmaktadır. Bağımlılık teorisinin temel varsayımlarına göre, enerji tedarikinde asimetrik ilişkiler oluşmakta ve bu ilişkiler bağımlı olan tarafın (AB) dış politikada sınırlı bir hareket alanına sahip olmasına neden olmaktadır. Bu asimetrik ilişkiler, AB'nin dış politikasında stratejik kısıtlamalar yaratmakta, özellikle Rusya'nın enerji tedariki

üzerindeki güçlü etkisi, AB'nin bağımsız hareket etme yeteneğini zayıflatmaktadır. Bağımlılık teorisi, bu tür asimetriyi sadece iktisadi değil aynı zamanda siyasi ve güvenlik stratejilerindeki zorluklarla da ilişkilendirmektedir. AB, enerji bağımlılığını ortadan kaldırmak adına çeşitli stratejiler üretmiş olsa da Rusya'dan gelen enerji akışını kesmek veya alternatif kaynaklara yönelmek kolay bir çözüm değildir. AB'nin enerji arz güvenliği için Rusya'ya olan bağımlılığı, ekonomik ve siyasi ilişkileri düzenlerken aynı zamanda güvenlik stratejilerini de etkilemektedir. Bu bağlamda, AB'nin enerji politikalarını Rusya ile olan ilişkileri çerçevesinde değerlendirmek, yalnızca ekonomik bir strateji olarak değil aynı zamanda bir güvenlik meselesi olarak görülmektedir. AB, enerji bağımlılığını azaltmak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmiş olsa da bu bağımlılığın kısa vadede tamamen ortadan kaldırılması mümkün görünmemektedir. AB'nin enerjideki bu dışa bağımlılığı, AB'nin jeopolitik bağımsızlığını kısıtlamakta ve stratejik hedeflerine ulaşma konusunda bir engel niteliği taşımaktadır. Yenilenebilir enerjiye geçiş, AB'nin enerji güvenliği stratejisinin temel taşlarından birisi haline gelmiştir. AB, fosil enerjiye olan bağımlılığını azaltmak adına yenilenebilir enerjiye ciddi yatırımlar yapmayı hedeflemektedir. Özellikle güneş, rüzgâr ve biyokütle gibi kaynaklar uzun vadede AB'nin enerji ihtiyacını karşılama potansiyeline sahiptir. Ancak yenilenebilir enerjiye geçiş yalnızca ekonomik değil teknolojik yatırım ve gelişim ihtiyacı da duymaktadır. Bu nedenle kullanımı yüksek altyapı maliyetleri ve teknolojik gelişim gerektirdiğinden bu alandaki geçişin hızlanması büyük ölçekli yatırımlar ve iş birlikleri çerçevesinde meydana gelebilmektedir. Bunun yanında yenilenebilir enerji mevsim ve hava şartları nedeniyle üretim kapasitesinde değişim riski taşıdığından bu kaynakların güvenli ve sürdürülebilir bir şekilde entegrasyonu enerji arz güvenliği açısından zorluklar yaratmaktadır. Bu zorlukların aşılabilmesi adına AB, enerji depolama teknolojilerinin geliştirilmesine ve enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik adımlar atmaktadır. Özellikle enerji tedarikinde yaşanabilecek krizler konusunda AB çok kırılgan bir yapıya sahiptir. Bu durumların sıklaşması durumunda AB'nin siyasi ve ekonomik dayanıklılığının zayıflama ihtimali vardır. Enerji bağımlılığı, AB'nin dış politika konusunda hareket alanını kısıtlamakta ve bu bağımlılığın da uluslararası ilişkiler üzerinde belirleyici bir faktör olmasına neden olmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle devletler arasında artan karşılıklı bağımlılık ilişkileri, özellikle enerji alanında daha

görünür hâle gelmiştir. Avrupa Birliği'nin enerji bağımlılığı, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve diplomatik sonuçlar da doğurmaktadır.

Rusya, AB'nin enerji bağımlılığının baş aktörü konumunda yer almaktadır. Rusya, AB'nin doğal gaz ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamakta ve bu da AB-Rusya ilişkilerinde hayati bir rol oynamaktadır. Bu durum Rusya'nın enerjiyi dış politikada bir araç ve bir silah olarak kullanmasına yol açmaktadır. Nitekim enerjinin günümüz dünyasındaki önemi ve AB'nin hem sanayisinin hem de günlük yaşantısının yüksek enerji ihtiyacı, Rus enerjisini bağımlılığa giden yolu açmıştır. Bu bağımlılık da Rusya'nın 2000'li yıllardan beri enerjiyi diplomatik görüşmelerde bir pazarlık unsuru ya da güç gösterisi olarak kullanmasına neden olmuştur. Rusya'nın enerjiyi hem bir araç hem silah olarak kullanması neticesinde birçok kez enerji krizi yaşanmıştır. 2006, 2009 ve 2014 yıllarında Rusya'dan kaynağını alan gazın Ukrayna üzerinden Avrupa'ya geçişini sağlayan boru hatları üzerinden geçen enerji kesintiye uğraması bunun net örnekleridir. Rusya gazı keserek AB'ye karşı enerji arzını bir koz olarak kullanmıştır. Bu tür stratejik hamleler, Rusya'nın enerjiye dayalı güç dengesini ve bu gücü kullanma kapasitesini ortaya koymaktadır. Söz konusu güç kullanımları da AB-Rusya ilişkilerinde gerilimlere neden olmuştur. Rusya'nın enerjiyi dış politika aracı olarak kullanması, aynı zamanda AB'nin enerji bağımlılığının derinleşmesine neden olmuştur. AB, Rusya'nın enerji arzını kesmesi ya da kısıtlaması durumunda ekonomik ve güvenlik açısından büyük riskler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum AB'nin enerjinin güvenli bir şekilde sürdürülebilirliğini sağlama anlamında çalışmalarına hız vermesini ve enerji tedarikçilerini çeşitlendirerek bağımlılığı azaltma politikalarını üretme çabalarını hızlandırmıştır.

Avrupa Birliği, kısa ve orta vadede bağımlılığını azaltmak için birçok stratejik plan üretmiştir. Bu stratejilerden en önemlileri: yenilenebilir enerjiye yönelme, enerji çeşitlendirmesi yapma ve enerji verimliliği sağlama yönündedir. Yenilenebilir enerjiye yapılan yatırımlar artırılarak özellikle fosil temelli enerji kaynaklarına olan bağımlılık ortadan kaldırılmak istenmektedir. Bunun yanında enerji verimliliği artırılarak da mevcut kaynakların daha etkin bir biçimde kullanılması amaçlanmaktadır. Ancak yenilenebilir enerjiye geçiş süreci hem maliyet olarak yüksek hem de uzun vadeli yatırımlar gerektirmektedir. Bu nedenle AB'nin en büyük problemi, kısa ve orta

vadede enerji talebine yönelik arz dengesini sağlamak ve güvenli bir şekilde sürdürülebilir bir enerji tahsis etmektir. Yenilenebilir enerji kaynakları teoride büyük bir enerji arzı sağlayabilecekken bunun olabilmesi için hem çok büyük yatırımların olması hem de teknolojik gelişmenin sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle AB bir yandan yenilenebilir enerjiye yönelirken bir yandan da enerji tedariki çeşitlendirme politikalarına ağırlık vermektedir. Enerji hatlarının çoğaltılması, enerji tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve alternatif tedarikçilerle ilişkilerin geliştirilmesi gibi durumlar AB'nin enerji güvenliğini artırmaya yönelik önemli hamleler arasında yer almaktadır. Ancak bu durumların da kısa vadede etkin bir sonuç verebilmesi için büyük altyapı projeleriyle desteklenmeleri ve uluslararası iş birliklerinin kurulması gerekmektedir.

AB ile Rusya arasındaki enerji odaklı diplomasi, küresel enerji güvenliği ve jeopolitik dengeler bağlamında da kritik bir öneme sahiptir. Her ne kadar AB, Rusya'dan gelen enerjide azalmaya gitmeye çaba gösterse de Rusya halen AB'nin en önemli enerji tedarikçisi durumundadır. Bu da ilişkilerdeki bağımlılığı devam ettirmektedir. Rusya enerjiyi bir diplomatik silah olarak kullanmaya devam ettiği sürece, AB-Rusya ilişkileri bir tarafın ağır bastığı asimetrik bir karşılıklı bağımlılık içerisinde devam edecektir. AB, Rusya'ya olan bağımlılığını ortadan kaldırmak için çeşitli stratejiler izlemekte, ancak kısa vadede bu bağımlılığın ortadan kalkması mümkün görünmemektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş, enerji altyapısı modernizasyonu ancak uzun vadede sonuç verebilecek hamlelerdir. Bu nedenle AB'nin enerji bağımlılığını ortadan kaldırmaya yönelik politik hamleleri, kısa vadede Rusya ile olan bağımlılığı ortadan kaldırmaktan ziyade stratejik çeşitlendirme ve alternatif enerji kaynaklarının devreye girmesi ile sonuçlanacaktır.

Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin enerji bağımlılığını azaltmaya yönelik geliştirdiği politika çabalarını ve bu süreçte karşılaştığı zorlukları analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Rusya'nın enerjiyi dış politika aracı olarak kullanmasını ve bu durumun AB-Rusya ilişkilerindeki etkilerini derinlemesine incelemektedir. Çalışmada kullanılacak metodoloji veri analizi yöntemlerini içerecek olup, AB'nin enerji politikalarının, uluslararası ilişkilerde nasıl şekillendiğini ve Rusya ile olan ilişkilerdeki stratejik etkilerini ele almaktadır. Bu çalışma, AB'nin enerji bağımlılığından kurtulmaya

yönelik stratejilerinin kısa ve orta vadede gerçekçi bir zeminde olmadığını ve AB'nin enerji politikalarının bağımlılıktan kurtulmak yerine bağımlılığın kaynağını çeşitlendirmekten öteye gidemediğini savunmaktadır. AB'nin enerji bağımlılığından kurtulması mevcut siyasi ve jeopolitik denklemi ile üye ülkelerin ulusal çıkar öncelikleri sebebiyle yakın gelecekte mümkün gözükmemektedir. Bu çerçevede çalışmanın temel araştırma soruları şu şekildedir: Avrupa Birliği enerji bağlamındaki dışa bağımlılığını nasıl azaltmayı planlamaktadır, bu hedefini gerçekleştirebilmesi mümkün müdür, ne gibi yapısal ve siyasi engeller vardır ve Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanması AB'nin enerji politikalarını nasıl şekillendirmektedir?

Bu çalışmada cevap aranan sorular gerek AB gerekse küresel bağlamda enerji krizleriyle yüzleşme potansiyeli olan diğer ülkeler için bir çıkarım sağlamaktadır. Bu nedenle ekonomik, jeopolitik ve kurumsal boyutlarıyla ele alınan enerji bağımlılığı çerçevesindeki çalışma, hem teorik hem de ampirik olarak literatüre özgün bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın teorik ve kavramsal çerçevesi ortaya konulmaktadır. İlk olarak enerji ve enerji politikaları açıklanmakta; enerji arzı ve talebi bağlamında enerji politikalarının temel dinamikleri değerlendirilmektedir. Ardından, uluslararası ilişkiler disiplininde önemli bir yer tutan bağımlılık, karşılıklı bağımlılık ve asimetrik bağımlılık gibi kuramsal yaklaşımlar ele alınmaktadır. Son olarak Avrupa Birliği'nin enerji politikalarına yön veren kurumsal yapısı ve enerji profili genel hatlarıyla aktarılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın ilerleyen bölümlerine kuramsal bir zemin oluşturmak amaçlanmaktadır.

1.1. Enerji ve Enerji Politikası

Enerji, günümüzde bilim ve teknoloji için olduğu kadar toplum için de önem arz eden bir terim olmaktadır. Bu terim özellikle bilimsel literatürde büyük bir alan kaplamaktadır. Bu duruma rağmen enerjinin toplumun bilim dışındaki üyeleri için kavranması ve tanımlanması tam anlamıyla mümkün olmamaktadır. Nitekim çok geniş bir yelpaze içerisinde olan enerji için birçok farklı tanım vardır. Yaygın literatüre ve ders kitaplarına göre enerji, “iş yapma yeteneği” ya da “bir sistemin iş yapma kapasitesi” olarak açıklanabilmektedir.¹ İş, yetenek, kapasite gibi terimlerin de tam anlamıyla tek bir tanımı olmamasından ve günümüzde enerjinin ısı sağlama yeteneği olarak da kullanılmasından dolayı tanımlamalar kusurludur.

Günümüzde yaşamın her alanında kendine bir yer edinmiş olan enerji kavramı, artık basit bir kavram olmaktan çıkmış; toplumların mevcut ekonomik ve sosyal düzeyleri üzerinde değerlendirmelerin yapıldığı bir parametre olmuştur. Böylece enerji toplumların ekonomik gelişimlerini, refah düzeylerini belirten temel göstergelerden biri haline gelmiştir. Gelişen sanayi ve artan nüfus beraberinde enerji

¹ Harald Mehling, “What is energy, and why is it conserved? A review, analysis, and suggested explanation and definition”, https://www.researchgate.net/publication/312071321_What_is_energy_and_why_is_it_conserved_A_review_analysis_and_suggested_explanation_and_definition, (02.05.2023), s. 1.

ihtiyacı doğurmuş, enerji kaynakları ve o kaynaklara sahip olmak, ülkelerin politikalarında ön plana çıkmıştır.² Özellikle gelişmekte olan ekonomilere sahip ülkelerde meydana gelen enerji talebindeki bu artış, refah düzeyinin yükselmesine katkı sağlarken birçok sorunu da beraberinde taşımaktadır. Daha fazla tüketicinin daha fazla enerji talebi doğurduğu gibi daha fazla da enerji güvenliği konusunda endişe yaratabilmektedir. Bunun sonucunda yüksek sera gazı salınımı ve aşırı fosil yakıt kaynaklı enerji kaynağı kullanımı gibi durumlar küresel ısınma gibi bir sorunun giderek büyümesine yol açmaktadır.³ Enerji talebindeki bu artış da ülkelerin hem iç hem de dış politikalarını etkilerken, bu politikaların da enerji güvenliği gibi konular dahil edilerek oluşturulmasına neden olmaktadır. Tüm dünya ulusları ve ulus üstü oluşumları gibi Avrupa Birliği (AB) de giderek artan enerji talebini karşılamak adına birçok politika üretmektedir. 2015 yılında yayınlanan enerji birliği (Energy Union) stratejisi de bunlardan biri olmuştur. Böylesi bir politika ile AB hem vatandaşları hem de işletmeleri için güvenli, sürdürülebilir, uygun fiyatlı ve temiz bir enerjinin sağlanması yönünde çaba göstermiştir.⁴ Bu strateji AB'nin kısa, orta ve uzun vadedeki enerji politikalarının oluşturulması için bir çerçeve sağlamış ve enerjiyle alakalı verilen kararlar genel anlamda bu stratejiye bağlı kalınarak gerçekleştirilmiştir. Lakin dünya sahnesinde meydana gelen farklı gelişmeler zaman zaman bu politikaların yeniden üretilmelerinin ya da revize edilmelerinin önünü açmıştır. Rusya'nın Ukrayna işgali gibi beklenmedik durumlar AB gibi oluşumların orta ve uzun vadeli politikalarını sekteye uğratmıştır.

1.1.1. Kavram Olarak Enerji

Enerjinin birçok alanda var olması ve birçok farklı şeyi nitelendirmesinden dolayı tanımı da çeşitlenmektedir. Enerji sözcüğü köken olarak Yunanca aktif ve iş kelimelerinin yan yana gelmesiyle ortaya çıkmıştır. O sebeple enerjiye “işe

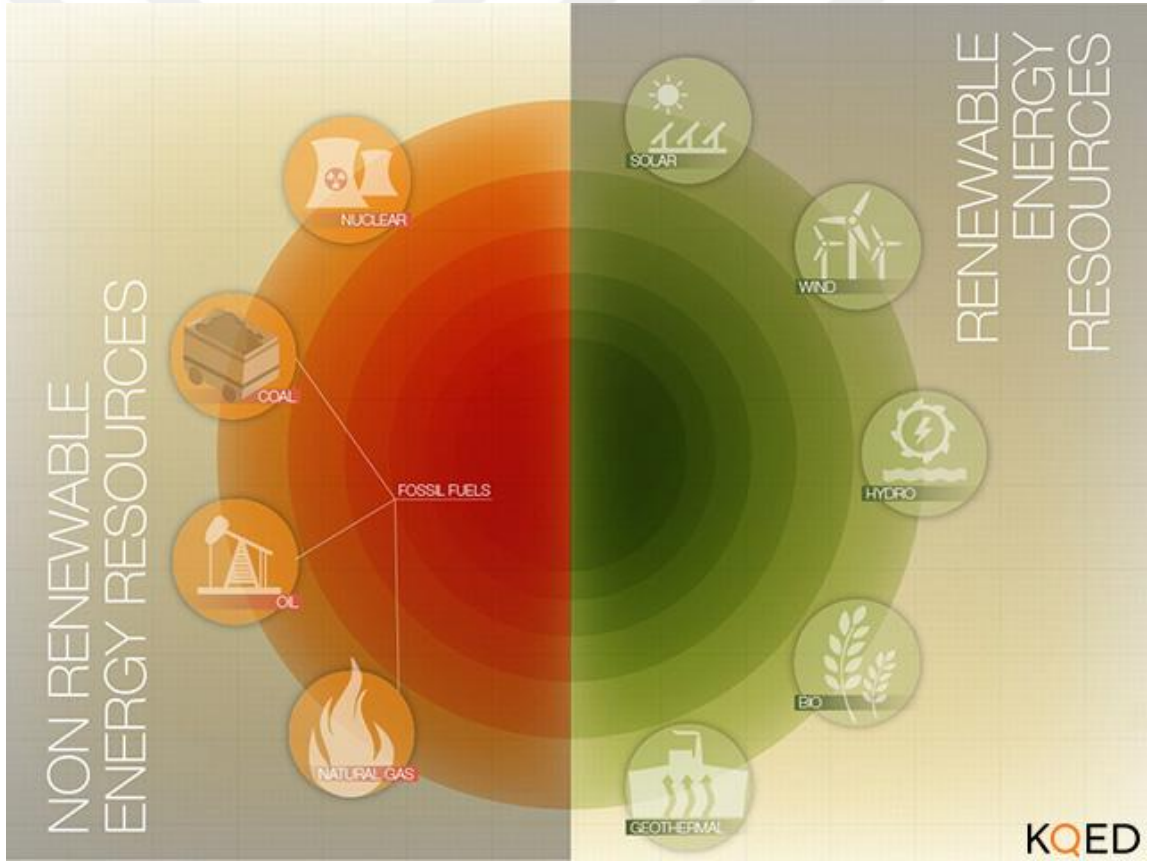
² Erdem Koç-Mahmut Can Şenel, “Dünyada ve Türkiye’de enerji durumu - genel değerlendirme”, *Mühendis ve Makine Dergisi*, Cilt 54, Sayı 639, 2015, s. 33.

³ OECD, “Green Growth Studies: Energy”, 2011, <https://www.oecd.org/greengrowth/greening-energy/49157219.pdf> (02.05.2023), s. 1.

⁴ Michalis Mathioulakis (ed.), *Aspects of the Energy Union Application and Effects of European Energy Policies in SE Europe and Eastern Mediterranean*, 1.Baskı, Palgrave Macmillan, Atina, 2021, ss. 29-30.

dönüşebilen bir şey” basit tanımı yanlış olmayacaktır. Çeşitli tanımları basitçe belirtmek gerekirse; iş yapma kapasitesi, güç kullanılması, kullanılabilir ısı ve güç, kullanılabilir bir güç kaynağı (fosil yakıtlar gibi) şeklinde sıralanabilmektedir. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA – International Energy Agency) ise enerji terimini ısı ve gücü nitelendirmek için kullanmaktadır.⁵ Farklı tanımların yanı sıra başka bir deyişle enerji, yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan bir kaynak olarak nitelendirilebilmektedir. Yaşam döngüsünün bu gerekli kaynağı hem bireylerin hem de toplumların devamlılığı için vazgeçilmez bir unsurdur.

Şekil 1. Yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynakları⁶

Enerji kaynakları, yenilenebilir ve yenilenemeyen olmak üzere iki ana kategoride toplanmaktadır. Yenilenemeyen enerji kaynakları, yenilenmeleri ya çok uzun sürdüğünden ya da zamanla tükendiğinden bu adı almaktadır. Bunlar kömür, petrol,

⁵ Necdet Pamir, *Enerjinin İktidarı*, 4. Baskı, Hayykitap, İstanbul Kasım 2017, s. 36.

⁶ Kevin Stark, “Renewable and Non-renewable Energy Resources Explained”, <https://www.kqed.org/science/renewable-and-non-renewable-energy-resources-explained> (20.05.2023).

nükleer ve doğalgaz vb. kaynaklardır. Bu enerji kaynaklarının avantajı daha yüksek enerji sağlamaları iken dezavantajı ise sınırlı bulunmalarıdır. Yenilenebilir enerji kaynakları ise, kendi kendini zaman içerisinde tazeleyebilmektedir. Bunlar güneş, rüzgar, hidro, biyokütle ve jeotermal vb. şeklinde söylenebilmektedirler.⁷ Uzun süreçte yenilenebilir enerji kaynakları avantajlı konumdayken, anlık kullanılabilmeleri ve maliyet gibi sebeplerden dolayı yenilenemeyen enerji kaynakları tüketim tablosunda daha fazla yer kaplamaktadır.

Sanayi devrimi sonrası enerji kaynaklarına olan talep devamlı olarak bir artış eğiliminde olmuş ve bu eğilim günümüzde de devamlılığını korumaktadır. Bu enerji ihtiyacında özellikle fosil yakıtlara doğru bir yönelim mevcuttur. Bu yönelimin genel sebebi, fosil yakıtların diğerlerine göre daha ucuz olması ve yaygın bir kullanım alanının olmasıdır. Özellikle son iki yüzyıldır artan bu yönelim endüstrileşme döneminde kömür ile başlayıp daha sonra bu zincire petrol ve doğal gaz dahil olmuştur. Ancak 1973 petrol krizi⁸ dünyada bu kaynaklara olan güveni büyük bir ölçüde sarsmış ve kaynak çeşitliliği kaçınılmaz olmuştur.⁹ Bundan dolayı ülkeler enerji güvenliğine, enerjinin kesintisiz bir şekilde devamlılığının olmasına büyük özen göstermişlerdir. Bu duruma fosil yakıtların meydana getirdiği çevre sorunları da eklenince yenilenebilir enerji kaynaklarına doğru bir talep artışı söz konusu olmaktadır. Ülkeler ve şirketler, artan enerji taleplerini karşılayabilmek adına yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım alanlarını da artırmaya yönelik yeni çalışmalar ortaya koymaktadır.¹⁰ Yenilenebilir enerji kaynaklarına karşı bir ivmelenme olmasına karşı özellikle ekonomik nedenlerden dolayı yenilenemeyen enerji kaynaklarının enerji kullanımındaki payı neredeyse sabit kalmaktadır. Çünkü yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması hem maliyet gerektirmekte hem de buna yönelik tesislerin kurulması ve amortisman süreçleri uzun sürmektedir.

⁷ A.g.e.

⁸ 1973 Arap-İsrail Savaşı sırasında, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) Arap üyelerinin öncelikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere çeşitli ülkelere uygulamış olduğu petrol arz ambargosudur. Detaylı bilgi için: <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/oil-embargo> (20.05.2023).

⁹ Mutlu Yılmaz, "Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi", *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2012, s. 34.

¹⁰ Emre Ürün ve Esra Soyu, "Türkiye'nin Enerji Üretiminde Yenilenebilir Enerji Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ICEBSS Özel Sayısı, s. 32.

Enerji kaynaklarının direk ya da dolaylı devreye alınması, enerji kaynaklarını kategorileştirmek için kullanılmaktadır. Bu kaynaklar petrol, doğal gaz ve kömür gibi kaynağından direkt alınarak kullanılacağı gibi işlenerek farklı bir enerji kaynağı haline dönüştürülebilmektedir. Dönüştürülmeden direkt enerji olarak kullanılabilenler birincil enerji kaynağı, dönüştürülerek başka bir enerji formatıyla kullanılanlar ise ikincil enerji kaynağı olarak nitelendirilmektedir. Örneklendirmek gerekirse doğal gaz birincil bir enerji kaynağı durumundayken, onun dönüştürülerek elde edilen çıktısı elektrik bir ikincil enerji kaynağı olmaktadır. İkincil enerji kaynakları aynı zamanda enerji taşıyıcı olarak da tanımlanabilmektedir.¹¹ Enerjinin dönüştürülmesi de kullanım alanlarında çeşitlilik ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Evlerde her ne kadar kömür gibi bir yakıt, ısınma ihtiyacını karşılayabilecek bir enerji kaynağı olabiliyorken; kömürün bazı tesislerde dönüştürülerek üretilen elektrik, evlerde hem ısınma hem aydınlanma hem de çeşitli ev ürünlerinin çalıştırılması için bir enerji kaynağı olabilmektedir.

1.1.2. Enerji Arzı-Talebi ve Politikaları

Yaşamın her alanında bir denge unsuru olan arz ve talep kavramları, bireylerin karar alma mekanizmalarını etkilerken toplumların da gelecek planları üzerinde etkili olmaktadır. Nitekim enerji üzerinde gerçekleşen arz ve talep de bunun bir örneği olarak ulusların çeşitli politikalar üretmelerini sağlamaktadır. Bu kapsamda üretilen enerji politikaları genel bağlamda iktisat, teknoloji ve enerjiyle ilgili olan kararların verildiği kurumsal bir düzenden meydana gelerek kısa vadede arz-talep dengesinin sağlanması; uzun vadede ise planlama çalışmalarını kapsayan bir etkinlik bütünü olarak tanımlanabilmektedir.¹² Enerji kaynakları üzerindeki kıtlık ve bu kıtlığın giderek artması, kaynakların eşit dağılmamış olması gibi durumlar gerek ulusal gerekse küresel çapta çeşitli enerji politikalarının meydana getirilmesini zorunlu kılmıştır. Bunun yanı sıra enerji kaynaklarında başı çeken fosil enerji kaynaklarının aşırı kullanımı nedeniyle meydana gelen sera etkisi ve iklim sorunu, bu durumun gelecek nesiller üzerinde olası etkisi gibi durumlar da enerji üzerinde küresel

¹¹ Necdet Pamir, *a.g.e.*, s. 36-37.

¹² H. Naci Bayraç, "Küresel enerji politikaları ve Türkiye: petrol ve doğal gaz kaynakları açısından bir karşılaştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2009, s. 118.

politikaların yapılmasını uluslararası sistem için bir gereklilik haline getirmiştir.¹³ Böylece uluslar, kendi enerji taleplerini karşılayabilmek için politikalar üretirken hem gelecek yıllarda meydana gelebilecek iklim krizi gibi sorunları hem de diğer ülkeler özelinde sıkıntıları dikkate alarak süreci yönetmektedirler.

Enerji üzerine üretilen politikalara Avrupa Birliği çerçevesinde bakılacak olduğunda, zamanla değişen durumların yeni politikalar ortaya çıkardığı net bir şekilde görülebilmektedir. Nitekim Avrupa Birliği'nin mevcut enerji politikalarından birisi, iklim sorunuyla başa çıkabilmek için 2030 yılına kadar 1990 yılına kıyasla sera gazı emisyonlarında %55 bir azalma meydana gelmesini sağlamaktır. Bunun yanında bir diğer hedef ise 2050 yılına kadar da net olarak 0 sera gazı salınımı sağlanmasıdır. Dünyada meydana gelen gelişmeler bu politikaların dönem dönem revize edilmesine neden olmaktadır. 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'yı ilhak etmesi bu durumun bir örneğidir. İlhak AB'yi, enerjiye yönelik düzenleyici politikalarında değişime zorlamıştır.¹⁴ Özellikle Avrupa Birliği gibi büyük bir ulus üstü yapının politikalarında değişime gitmesinin kolay olmadığını da göz ardı etmemek gerekir. Nitekim enerji talebinin yoğun olduğu bu yapıda meydana gelen değişim, küresel anlamda enerji arzında çeşitlenmelerin, farklı enerji ortaklıklarının ve yeni küresel enerji politikalarının meydana gelmesine yol açmıştır.

Geçmişe baktığımızda enerji politikalarının sabit bir şekilde uzun süre aynı kalmadığı görülmektedir. Dünya giderek artan bir enerji talebine karşı yeterli arzın sağlanamaması nedeniyle bir enerji krizine doğru ilerlemektedir. Petrol, doğal gaz gibi enerji kaynaklarıyla beraber su bile sınırlıdır. Bu sınırlılıklar ve enerji krizleri aslında geçmişte de meydana gelmiş; 1973 petrol krizi, 1979 enerji krizi ve 1990 petrol fiyat artışı gibi bir dizi kriz meydana gelmiştir.¹⁵ Enerji talebi özellikle sanayi devrimi nedeniyle son iki yüzyıldır aşırı bir artış sürecine girmiştir. İlk başlarda enerjinin karşılanabilmesi için kömür gibi bir kaynak kullanılırken daha sonraları kolay kullanım, maliyet gibi unsurlar dolayısıyla petrol kullanımı artmıştır. Talebe karşı

¹³ Zafer Yalçın, "Avrupa Birliği'nin enerji politikaları bağlamında Rusya'ya olan bağımlılığı", *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2017, s. 40.

¹⁴ European Parliament, "Energy Policy: General Principles", *Fact Sheets on the European Union*, 2023, s. 2.

¹⁵ V. Manienyan, M. Thambidurai ve R. Selvakumar, "Study on energy crisis and the future of fossil fuels", *Proceedings of SHEE 2009*, 11 – 12 Dec'09, Engineering Wing, DDE, Annamalai University.

arzın önemi petrolden doğal gaza geçiş sürecinde bir kere daha ortaya çıkmıştır. 1973 tarihine kadar dünyada yoğun olarak kullanılan petrol o yıl yaşanan petrol krizi neticesinde bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Nitekim petrol kriziyle birlikte dünya, petrol arzına karşı bir güvensizlik içerisine girmiş ve enerji kaynakları çeşitlendirme çalışmaları neticesinde önce doğal gaz sonra da farklı kaynaklar kullanılmaya başlanmıştır.¹⁶ Genel anlamda enerji politikalarına bakıldığında da göze çarpan en büyük unsur, arz ve talep dengesi olmuştur. Her ne kadar talebe yönelik çalışmalar yürütülüyor olsa da arz konusunda meydana gelen gelişmeler ile beklenmedik krizler enerji alanında üretilen politikaları etkilemiş ve değişim konusunda baskı unsuru yaratmıştır.

1.2. Bağımlılık ve Uluslararası İlişkiler

Ulusal güvenliğe ve dünya siyasetine yönelik yapılan çoğu araştırmada, önemli konular üzerinde uluslararası aktörler arasında bir bağımlılığın olduğu kabul edilmektedir. Genel anlamıyla uluslararası politika, dünya siyasetinin baş aktörleri olan bağımsız ülkeler arasındaki ilişkilerin bütünüdür. Bu tanımdan yola çıkıldığında da aktörlerin ve aktörlerin eylemlerinin stratejik olarak birbirine bağımlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁷ Bir ülkenin almış olduğu bir kararın küreselleşen dünya düzeninde bir başkasını etkilememesi de çok olası değildir. Nitekim uluslararası ilişkilerde gerçekleşen olayların ve alınan kararların bir diğerini etkilemesinin örnekleri gerek Arap Baharı gerekse Rusya'nın Ukrayna'yı ilhakı süreçlerinde görülebilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde bağımlılıkla ve karşılıklı bağımlılıkla ilgili farklı görüşler olsa da bazı yönleriyle bu farklı görüşlerin benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir. Bunlardan birkaçı David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, Andre Gunder Frank'ın bağımlılık teorisi, Immanuel Wallerstein'in dünya sistemi teorisi,

¹⁶ Mutlu Yılmaz, "Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi", *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2012, s. 34.

¹⁷ P. Hoff - M. Ward, "Modeling Dependencies in International Relations Networks", *Political Analysis*, Cambridge University Press, Cilt 12, Sayı 2, 2004, s. 161.

Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye'in karşılaştırmalı bağımlılık teorisi şeklinde örneklenebilmektedir.

1.2.1. Kavram Olarak Bağımlılık

Bağımlılık farklı şekillerde kavramsallaşabilmektedir. Bunlardan birisi egemen-bağımlı, merkez-çevre ve kapital-uydu şeklinde ifade edilebilmektedir. Baskın - egemen- devletler, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development -OECD) içerisinde yer alan gelişmiş sanayi ülkeleridir. Bu devletler ile diğer devletler arasındaki bağımlılık, bağımlılık ilişkisinin ilk örneğidir. Bir diğeri ekonomik faaliyetler üzerinden ülkeler arasında bağımlılık ilişkisi yaratılmasıdır. Bir başkası ise dinamik ilişkilere sahip bir ya da birkaç ülkenin eşit olmayan bir ilişki içerisinde etkileşimini sürdürmesi ve bu etkileşimin giderek yoğunlaşıp eşitsizliğin artırılmış şeklidir.¹⁸ Bağımlılık ilişkisi bir anlamda ekonomik, sosyal ya da siyasi ilişkiler üzerinden birinin bir diğerine üstünlük kurması olarak nitelendirilebilmektedir.

Bağımlılık kavramının temel anlamına bakıldığında: “özellikle var olmaya ya da faaliyet göstermeye devam etmek için bir şeye veya birine her zaman ihtiyaç duyma durumu” anlamı karşımıza çıkmaktadır.¹⁹ Bu tanımı bir devlet ya da uluslararası bir aktör için düşündüğümüzde de devamlılığının sağlanması ve varoluşsal bir zorunluluk olduğu ifade edilebilmektedir. Kavramı teoriler üzerinden ve ilk olarak da David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisinden başlayarak açıklamak konuya biraz daha netlik kazandırabilecektir. Bu teoriye göre, devletler en iyi rekabet gücüne sahip ve en ucuz malı üretmelidir. Pahalı üretilen mallar, malın daha ucuza üretildiği ülkeden satın alınacak ve böylece devletler arası karşılıklı bağımlılık merkezleri kurulacaktır. Bu durum çatışma ve savaş gibi durumların yaşanmasının da önüne geçecektir.²⁰ Bu açıdan bakıldığında devletler birbirine mali açıdan bağımlı hale geleceğinden ilişkilerin çıkar yönlü ilerleyeceği öngörüsünde bulunmak yanlış

¹⁸ Emeh Ikechukwu Eke Jeffrey, “A Discourse on Andre Gunder Frank's Contribution to the Theory and Study of Development and Underdevelopment; its Implication on Nigeria's development situation”, *Greener Journal of Biological Sciences*, Cilt 2, Sayı 3, 2012, s. 54.

¹⁹ Detaylı bilgi için: <https://dictionary.cambridge.org/english/dependence> (20.05.2023)

²⁰ Ferdi T. Güçyetmez, “Interdependence and hegemony in Europe during the pandemic process”, *Euro Politika*, Cilt 4, Sayı 2, 2020, s. 291.

olmayacaktır. Bu teorinin pratiğe dökülmesiyle ilgili birçok soru ve sorun mevcut olduğu da söylenebilmektedir. Bunu bir serbest ticaret olarak nitelendirdiğimizde bu serbest ticaretin herkes için aynı şekilde ilerleyemeyeceği ve az gelişmiş ülkeler için sorun olabileceği yorumları yapılmıştır. Ayrıca serbest ticaretin de eşit bir anlayış getirmeyeceği ile ilgili görüşler de vardır. Bunlardan bir tanesi İngiliz ekonomist Joan Robinson'a aittir. Robinson'a göre; Portekiz'e serbest ticaret dayatılması gelecek vaat eden bir tekstil endüstrisini öldürmüş ve onu yavaş büyüyen bir şarap ihracat pazarıyla karşı karşıya bırakırken İngiltere için pamuklu kumaş ihracatı ise birikime, makineleşmeye ve sanayi devriminin sarmal bir şekilde büyümesine yol açmıştır.²¹ Bu açıdan bakıldığında çıkar yönlü yapılacak karşılıklı bağımlılık çerçevesindeki ticaretin bir eşitlikten ziyade bir eşitsizlik yaratması çok daha olasıdır.

Bağımlılık teorisi ilk olarak Latin Amerika'da geliştirilmiştir. Andre Gunder Frank başta olmak üzere birçok Kuzey Amerikalı ve Avrupalı sosyal bilimcilerin yazılarıyla giderek dikkat çeker hale gelmiştir. Bağımlılık teorisi birçok anlamda Marksist kapitalist teorinin geliştirilmiş bir biçimidir.²² Bu açıdan bakıldığında kapitalist bir düzen ve bu düzenin temel çarkları arasındaki etkileşimi ifade ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Temel teorisyenlere göre, bağımlılık modernleşme ile bir tezat oluşturmaktadır. Az gelişmişlik, geleneksel toplumun içerisinde oluşan bir durum değil bir ya da birden fazla kapitalist toplumla ekonomik ve politik ilişki içerisine giren bir toplumda meydana gelen bir olgudur. Bağımlılık bir şeyin yokluğundan değil varlığından meydana gelmektedir. Hindistan 1700 yılına kadar tarıma dayalı bir imparatorluk olmasına rağmen az gelişmiş bir ülke konumunda olmamıştır. Ancak 1850'li yıllara gelindiğinde İngiliz kapitalizmiyle ilişkisi nedeniyle az gelişmiş bir ülke konumuna geçmiştir.²³ Bağımlılık perspektifinden bakıldığında ilişkilerin ekonomik sistemin etkisi altında ilerlediği söylenebilir. Ekonomik olarak sistem içerisine giren ülkeler birbirleriyle bir bağımlılık ilişkisi yürütmektedirler.

Ekonomik olarak ilişki içerisinde olmanın bağımlılık yaratması sorunu üzerine farklı görüşler vardır. Sosyal bilimcilerin bu konuda yaptığı çalışmaların net bir

²¹ James M. Cypher ve James L. Dietz, "Static and Dynamic Comparative Advantage: A Multi-Period Analysis with Declining Terms of Trade", *Journal of Economic Issues*, Cilt 32, Sayı 2, 1998, s. 306.

²² Emeh Ikechukwu Eke Jeffrey, *a.g.e.*, s. 54.

²³ *A.g.e.*, s. 55.

cevabının olmaması da sorulan soruların farklı cevaplara gebe olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bazıları için; özel yabancı yatırım, hediyeler, özel ve resmi krediler ve gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere kaynak aktarımının çatı anlamı “dış yardım” olarak zengin ülkelerin fakir kardeşlerine yardım etmek için yaptıkları tarafsız bir fedakarlıktır. Ancak karşıt bir grup için ise bu yabancı kaynak akışı, 'tekellerin ve uluslararası kartellerin geri kalmış ülkeleri kalıcı olarak baskı altında tutmak için kanını emmenin yeni yollarını bulduğu' emperyalizmin yeni yüzünü temsil etmektedir.²⁴ Bağımlılık kavramının ilk çıktığı dönemlerden günümüze kadar toplumun düşünce sisteminde pek bir değişikliğe uğradığı söylenememektedir. Nitekim bugün de uluslararası yardım çatısı altındaki faaliyetler toplumun belli bir kesimi tarafından kabul görürken bir diğer kesim tarafından tehlikeli bir unsur niteliği taşımaktadır. Bağımlılık teorisyenleri siyaset ve ekonomi arasında bir farkın olmadığını düşünmektedir. Andre Gunder Frank, çağdaş az gelişmişliğin büyük ölçüde uydu az gelişmiş ülkeler ile modern gelişmiş ülkeler arasındaki gerek geçmişteki gerekse bugün devam eden siyasi ve ekonomik ilişkilerin tarihsel bir ürünü olduğunu ifade etmektedir.²⁵ Başka bir deyişle bağımlılık her türlü uluslararası ilişkiyi içerisinde barındırmakta ve geçmiş ya da bugünkü ilişkilerden beslenmektedir.

Andre Gunder Frank, gelişmemiş ülkelerin süreçleriyle ilgili kesin bir öneriye sahiptir. Buna göre, gelişmemiş ülkeler kendilerini sistem içerisinde var edebilmek ve bağımlılık çemberinden çıkabilmek için dünya pazarından çekilmelidirler. Aksi takdirde gelişmemiş ülkelerin gelişimleri mümkün olmayacaktır. Gelişmişlik ve azgelişmişlik serüvenleri Avrupalı devletlerin ticari ve kapitalist düzenleri içerisinde oluşmuştur. Gelişmişlik de az gelişmişlik de bu düzenlerin bir sonucudur.²⁶ Kapitalist sistem içerisinde filizlenen bağımlılık hem az gelişmiş ülkelerin hem de gelişmemiş ülkelerin kendini tekrar eden bir sürecin içerisinde gelişmemesine neden olmaktadır.

Dışa bağımlılık, bir ülkenin iç yapısının ve az gelişmişlik gibi sonuçların üzerinde belirleyici bir öneme sahiptir. Dolayısıyla da kalkınmanın sağlanması üzerinde de

²⁴ Osvaldo Sunkel, “National development policy and external dependence in Latin America”, *The Journal of Development Studies*, Cilt 6, Sayı 1, 1969, s. 24.

²⁵ Emeh Ikechukwu Eke Jeffrey, *a.g.e.*, s. 52.

²⁶ Yusuf Çınar, "Modernleşme ve bağımlılık teorisi ekseninde Marshall yardımı ve Türkiye", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2018, ss. 327-328.

etkiye sahiptir. Ancak böylesi bir bağımlılığın ortadan kaldırılmasıyla kalkınmanın olacağının da bir garantisi yoktur. Nitekim birçok az gelişmiş ya da gelişmemiş olarak nitelendirilen ülke dışa bağımlı değilken yine de belirli dönemlerde diğer iç faktörlerden dolayı kapitalist bir gelişme yaşayamamıştır. Asya’da Japonya ve Tayland bu kategoriye girerken, Afrika ve Latin Amerika’da da birçok ülke bu kapsamda yer alabilmektedir.²⁷

Bağımlılık teorisine bir başka anlayış getiren kişi de Samir Amin’dir. Amin, bağımlılık üzerine inceleme yaparken birleşik ve dağınık ekonomik kavramlar üzerinden açıklama yapmaya çalışmıştır. Gelişmiş ülkelerde ekonomiye etki eden tüm sektörler arasında bir bağlantı olduğunu ve bir sektörde meydana gelebilecek bir gelişmenin diğer sektörlerde de zincirleme şekilde bir gelişme sağlayabileceğini söylemektedir. Bunun karşısında az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkelerde ise sektörler, birbirinden ayrık ve dağınık halde bulunmaktadır. Dağınık sektörler dağınık ekonomiyi o da bütünleşemeyen bir gelişmeyi beraberinde getirmektedir. Bu bütünleşemeyen ve dağınık haldeki gelişmiş sektörler yabancı kontrolüne geçerek gelişmiş ülkeler için hammadde üreten birimler haline gelmektedir. Böylece iç büyüme gerçekleşemez gelişmiş ülkelerin çıkarına faaliyet yürütülen süreç ortaya çıkar ki bu da ayrılamaz bir bağımlılık getirmektedir.²⁸ Amin, merkez-çevre (periferi) ilişkisine önem vermektedir. Amin’e göre; merkezdeki üretim araçları saf bir kapitalist anlayışla bütüncül bir şekilde üretim sistemi içerisinde yer almaktadır. Buna rağmen periferidekiler ise heterojen bir yapı içerisindedir. Bu durum da merkezin dünya sistemi içerisinde giderek artan bir üstünlüğüne emeğin sermayeye olan bağımlılığının giderek artmasına neden olmaktadır.²⁹

Bağımlılık teorisine bir başka katkı sağlayan Paul Baran da bağımlılığı gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiler üzerinden yorumlamaktadır. Buna göre, az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkeler için bir kaynak sağlayıcı konumunda olup gelişmiş ülkelere mali anlamda artı değer yaratmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan

²⁷ Andre Gunder Frank, “Development of Underdevelopment or Underdevelopment of Development in China”, *Modern China, Symposium on China's Economic History* 1978, Cilt 4 Sayı 3, s. 345.

²⁸ I.U. Uwazie, A.A. Igwemma ve F.I. Ukah, “Contributions of Andre Gunder Frank to the Theory of Development and Underdevelopment: Implications on Nigeria’s Development Situation”, *Journal of Economics and Sustainable Development*, Cilt 6, Sayı 18, 2015, s. 30.

²⁹ Samir Amin, *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*, 1. Baskı, Kaynak Yayınları, 1992, s. 173.

ekonomik artı değerler gelişmiş ülkelere kaymakta, gelişmiş ülkenin daha fazla gelişmesine, gelişmemiş ülkenin de geri kalmasının sürdürülmesine neden olmaktadır. Gelişmiş ülkeler tarafından yapılan maddi yardımlar da gelişmemiş ülkelerde oluşabilecek bir huzursuzluğu azaltmak ve kademeli olarak göreceli bir refah artışı sağlamak için kullanılmaktadır. Gelişmemiş ülkelerin gelişimleri önündeki engellerin dünya savaşları gibi dönemlerde sınırlı bir şekilde kalktığı söylenebilmektedir.³⁰ Aslında burada yapılan yardımlar bir anlamda sükuneti sağlamak adına yapılan mali destekler olarak nitelendirilebilmektedir. Yardım ve refah yükseltmeleri gelişmemiş ülkelerde toplumsal hareketlerin meydana gelme olasılığını azaltmaktadır.

Immanuel Wallerstein da bağımlılık teorisine önemli katkılar sağlamıştır. Aslında genel anlamıyla bağımlılık teorisyenlerinin fikirleri birbirine benzese de bazı yönlerden farklı bakış açılarına sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer teorisyenlerin gelişmiş-az gelişmiş gibi kavramlarından ayrışarak Wallerstein ülkeleri merkez, yarı-çevre ve çevre olarak ayırmıştır. Merkez, çevre ile yarı-çevrenin üzerinde bir baskı gücüne sahiptir. Yarı-çevre ve çevrenin devlet yapılarında ve politikalarında merkezin yani baskın olanın büyük bir etkisi ve çıkarına uygun yaptırımları vardır. Bu nedenle merkez diğerleri üzerinde bir bağımlılık ilişkisi yaratmaktadır. Bu bağımlılık ilişkisinin önüne geçmenin tek yolu merkez ile bağların tamamen kopartılmasıdır.³¹ Andre Gunder Frank, Wallerstein'in sistem teorisindeki bazı konuları desteklediğini belirtmektedir. Frank'e göre; Avrupa dışı üretim, dünya birikimi ve kalkınma sürecine katılım göz ardı edilmektedir. Dünya sistemindeki sömürgeci bağımlılık ilişkisi üzerine olan soru ve sorunların çözümleri için sömürgeci merkezler ve metropole bakılması gerekmektedir.³² Her ne kadar bağımlılık bir karşılıklı etkileşim ve iletişim olarak kavramsallaşmış olsa da bu iletişimin tek yönlü çıkar sağlanmasına neden olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Genel olarak bakıldığında bağımlılık ilişkisinin önüne geçmek çok olası değildir. Bunun için hem Wallerstein hem de Andre Gunder Frank bağların tamamen kopartılması gerektiğini belirtmiş olsa da gerek

³⁰ Göksel Karaş, "Bağımlılık teorisi perspektifinden DTÖ kapsamındaki korumacılık politikası araçlarının kullanımı", *International Journal of Public Finance*, Cilt 2, Sayı 2, 2017, s. 250.

³¹ A.g.e., s. 251.

³² Andre Gunder Frank, *World Accumulation 1492-1789*, Algora Publishing, New York 1978, ss. 255-256.

sosyal gerekse ekonomik anlamda devlet yapıları ve üretilen politikalar merkezin baskısı altında olduğundan bu durum pek mümkün olmamaktadır.

1.2.2. Karşılıklı ve Asimetrik Bağımlılık

Bağımlılık genel bir ifadeyle, dış güçlerden önemli ölçüde etkilenme ya da kaderinin dış güçler tarafından tayin edilecek bir durum içinde olma olarak ifade edilebilmektedir. En basit tanımlamayla da bu ilişkinin karşılıklı olması durumuna da karşılıklı bağımlılık denilmektedir. Dünya siyasetinde ise karşılıklı bağımlılık, ülkelerin kendi arasında ya da farklı ülkelerdeki aktörlerin arasında karşılıklı etkileşimle karakterize olan tüm durumları ifade etmektedir.³³ Karşılıklı bağımlılık herhangi bir durumda bir aktörün diğeri üzerinde tam olarak bir hakimiyet ya da yaptırım gücünün olmadığı bir durumu tanımlamak için de kullanılabilir. Herhangi bir pazarlık sürecini uluslararası ilişkilere entegre edecek olursak, olası bir anlaşmazlık durumunda durumun ne olacağı ile ilgili soru işaretleri ortaya çıkmaktadır. İki farklı ülke arasında bir ticaret olduğunu varsayalım, bu ticaret ilişkisi içerisinde bir anlaşmazlık olduğunda ticaret anında durmamakta ve taraflar arasında anlaşma için orta yol bulunmasına çaba gösterilmektedir. Her iki tarafın da bu ticari ilişki içerisinde bir çıkarı olduğu senaryoda herhangi birisi süreci anlaşmazlık ile bitirmek istememektedir. Çıkar çatışması ortadan kalktığında bu anlaşmazlık süreci bir ders niteliği taşımakta ve farklı arayışlarla bu anlaşmazlıkların yeniden gerçekleşmesinin önüne geçilmek istenmektedir. Buradaki belirleyici durum bağımlılığın tek taraflı olmamasıdır. Bağımlılığın tek taraflı olduğu bir ilişkinin aksine her iki taraf içinde anlaşma yoluna gidilmeye çalışılması karşılıklı bağımlılığın uluslararası ilişkilerdeki yerine atfedilebilmektedir.³⁴ Nitekim maliyet açısından herhangi bir anlaşmazlık durumu her iki ülke ya da aktör için de zarar anlamına gelmektedir. Ülkeler ve aktörler bu durumun önüne geçilmesi için alternatif arayışlarına girmekte ve bu karşılıklı bağımlılığı ortadan kaldırarak bir güç elde etme çabası içerisine girebilmektedirler.

³³ Roberth O. Keohane ve Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, 4.Baskı, Longman Classics in Political Science, Stoughton 2012, s. 7.

³⁴ R. Harrison Wagner, “Economic Interdependence, Bargaining Power, and Political Influence”, *International Organization*, Cilt 42, Sayı 3, 1988, ss. 468-471.

Karşılıklı bağımlılık teorisinin şekillenmesinde ön plana çıkan Robert O. Keohane ve Joseph Nye, uluslararası ilişkilerdeki karşılıklı bağımlılığın net bir şekilde ifade edilebilmesi için bazı kavramlara ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Karşılıklı bağımlılık ilişkisini oluştururken pazarlık gücü (bargaining power), hassasiyet (sensitivity) ve etkilenme derecesi (vulnerability) terimleri kullanılmıştır. Buna göre bağımlılık ilişkisi içerisinde olan iki aktörden birinin (a) diğeri (b) üzerinden ilişkisi incelenmiş ve aktörler arasındaki bağımlılık derecesi incelenmeye çalışılmıştır. Örnek olarak Orta Doğu'da bulunan petroller, Orta Doğu ülkeleri için bir pazarlık gücü konumunda iken bu konuda Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Japonya gibi birçok aktörün hassasiyeti mevcuttur ancak etkilenme dereceleri arasında farklılık bulunmaktadır. Petrol ihtiyacının %75 ini bu bölgeden sağlayan Japonya'nın %65'ini sağlayan AB'nin, %25'ini sağlayan ABD ile aynı etki derecesine sahip olmadığı aşıkardır.³⁵ Bu bölgede gerçekleşebilecek olası bir kriz durumunda en fazla etkilenen olan Japonya olurken alternatif olarak %75'ini bölge dışından sağlayan ABD'nin etkilenme potansiyeli Japonya karşısında görece farklı olacaktır. Bu da bu ülkelerin bu bölgeye olan bağımlılıkları arasındaki farkları net bir şekilde ifade etmektedir.

Robert O. Keohane ve Joseph Nye'nin değinmiş olduğu bir diğeri tanım karmaşık karşılıklı bağımlılıktır. Karmaşık karşılıklı bağımlılık farklı güç kaynaklarını kontrollü olarak bir güce dönüştürerek farklı siyasi sonuçlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Karşılıklı bağımlılık herhangi iki ülke arasındaki ilişkileri tanımlarken karmaşık karşılıklı bağımlılık ise bağımlılığın güç üzerinden bir tanımlaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Dünya Savaşları süreçleriyle karşımıza çıkan ve sonrasında uluslararası ilişkilere yön veren realist anlayış üzerinde bir değişim hedeflenmekte, askeri olmayan güç unsurlarının da ön plana çıkması öngörülmektedir. Geleneksel sistem analizinde askeri gücü elinde bulunduran gücün uluslararası siyaset üzerinde mutlak bir güce sahip olduğu görüşü hakimken, karmaşık karşılıklı bağımlılığın olduğu bir süreç içerisinde askeri güç bakımından güçlü konumda bulunan ülkeler güçsüz konumda olduğu diğeri konularda askeri kapasitelerini

³⁵ Muharrem Gürkaynak ve Serhan Yalçın, "Uluslararası politikada karşılıklı bağımlılık ve küreselleşme üzerine bir inceleme", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 23, 2009, s. 76.

kullanamayacaklardır. Askeri kapasitenin kullanılabilir olduğu bir sistemde gücü elinde bulunduran aktör tam hakimiyet ve yaptırım gücüne sahip olacaktır. Ancak karmaşık karşılıklı bağımlılık ilişkisinin olduğu uluslararası sistemde mutlak bir hiyerarşinin olmadığı ve askeri kapasitenin büyük ölçüde hareketsiz olduğu düzen içerisinde ülkeler politika süreçlerinde daha dikkatli olacaklardır.³⁶ Baskın güç eksikliği ya da hiyerarşinin eksikliği problemlili süreçler yaşatabilmektedir. Ancak sistemin birbirine bağlı olduğu bir şekilde yer alması güç kullanımının da yalnızca bazı koşullarda kullanılabilmesine neden olmaktadır. Bunu da realist anlayıştaki gücün artırılması ve sürekli askeri kapasite yükseltilerek tansiyonun artması süreçleri için bir emniyet sibobu olarak görmek yanlış olmayacaktır.

Keohane ve Nye, uluslararası ilişkilerin doğasının değiştiğini belirtmektedir. Onlara göre dünya; ekonomik, iletişim ve insani istekler açısından çok daha fazla bağımlı hale gelmiştir. Uluslararası sistemin aktörleri realist anlayıştaki gibi devletler değil çokuluslu şirketler, uluslararası örgütler ve ulus-ötesi toplumsal hareketler gibi bölgesel olmayan aktörlerdir. Askeri kaygılar daha az önem taşımakta ve özerklik kaybının karşılıklı maliyet yarattığı bir dünya sistemi içerisinde karşılıklı bir bağımlılık mevcuttur.³⁷ Karmaşık karşılıklı bağımlılığın karakteristik özellikleri üç ana çerçevede yer almaktadır:

1. Toplumlari birbirine bağlayan çeşitli kanallar: Uluslararası politikada tüm devletler arası, hükümetler arası ve ulus-ötesi işlemler de dahil olmak üzere toplumları birbirine bağlayan birden fazla kanal vardır. Bunlar, ulus-ötesi kuruluşlar, hükümet temsilcileri, hükümet dışı aktörler vb.
2. Konular arası hiyerarşinin olmaması: Devletler arası ilişkiler bir hiyerarşinin olmadığı karmaşık karşılıklı bağımlılık içerisinde sürdürölmektedir. Askeri güvenlik gibi konular sürekli olarak gündeme hâkim değildir. Pek çok anlamda iç politika ve dış politika arasındaki ayrım bulanıklaşmaktadır. Net bir hiyerarşinin olmadığı düzen içerisinde

³⁶ Roberth O. Keohane ve Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, 4. Baskı, Longman Classics in Political Science, Stoughton 2012, ss. 25-26.

³⁷ Hüseyin Işıksal, “To What Extend Complex Interdependence Theorists Challenge to Structural Realist School of International Relations?”, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Cilt 3, Sayı 2&3, 2005, s. 139.

hükümetler arası koalisyonlar ve çatışmalar mevcuttur. Yetersiz politikalar ve koordinasyonsuzluk önemli maliyetlere neden olmaktadır.

3. Askeri gücün küçük rolü: Karmaşık karşılıklı bağımlılığın olduğu bir düzen içerisinde bölgedeki herhangi bir soruna ya da herhangi bir ülkeye karşı askeri güç kullanılmamaktadır. Ancak bu güç, hükümetlerin bölge dışındaki aktörlerle olan ilişkilerinde ya da bazı durumlarda önemli olabilmektedir. Örneğin askeri güç kullanımı bir ittifaktaki üyeler arasında ekonomi gibi konulardaki anlaşmazlıkların çözümü konusunda önemsiz olurken, aynı zamanda karşı blokta yer alan bir ittifaka karşı siyasi ve askeri ilişkiler bakımından çok önemli olabilmektedir.³⁸

Buradaki asıl unsur askeri gücün uluslararası ilişkilerdeki sorunları ya da anlaşmazlıkları çözmede ön plandan çıkarılmasıdır. Nitekim 2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan güç yarışı içerisinde devletler mutlak güce ulaşarak kendi güvenliklerini ve geleceklerini tayin etme arayışı içerisine girmişlerdir. Ancak küreselleşen dünya içerisinde uluslar birbirleriyle olan etkileşimini artırmış ve özellikle ticari faaliyetler iç ve dış politika arasındaki duvarı giderek inceltmiştir. Artan ilişkiler neticesinde ortaya çıkan karmaşık karşılıklı bağımlılıktan dolayı güç artık ekonomik ve ekolojik refah gibi önemli hale gelen diğer hedeflere ulaşmanın bir yolu olarak görülmemektedir. Çünkü askeri gücün etkileri çoğunlukla maliyetli ve sonucu kestirilemeyen bir düzeyde olmaktadır. Askeri gücün bir pazarlık gücü olarak rolü hala önemlidir. Bu rol tamamen göz ardı edilememektedir. Asimetrik bir bağımlılık ilişkisinde daha az bağımlı olan aktör bunu bir pazarlık aracı olarak kullanabilmektedir.³⁹

Karşılıklı bağımlılıkla ilgili görüşlerden birisi de Kenneth Waltz'a aittir. Waltz, bağımlılıkta bir karşılıklılık olabilmesi için olası bir ilişki kesilmesi veya karşılıklı ticaretin azalması koşullarında oluşabilecek maliyetin her bir aktör tarafında eşit olması gerektiğini savunmaktadır. Buradaki eşitlik bağımlılığın yön değiştirmesi için

³⁸ Roberth O. Keohane ve Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, 4. Baskı, Longman Classics in Political Science, Stoughton 2012, ss. 20-21.

³⁹ Waheeda Rana, "Theory of complex interdependence: a comparative analysis of realist and neoliberal thoughts", *International Journal of Business and Social Science*, Cilt 6, Sayı 2, 2015, s. 292.

önemlidir. Nitekim bu bağımlılık ilişkisinden kazanç elde eden taraf, siyasi ya da askeri güç dengesi üzerinde kendi tarafına çıkar sağlayacak bir değişikliğe gidebilmektedir. Yine aynı durumda asimetrik bir ilişki içerisinde avantajı elinde bulunduran aktör, bağımlı aktörlerin tercihleri ya da politikaları üzerinde doğrudan bir etki gücüne sahiptir. Kısaca, asimetrik karşılıklı bağımlılık, uzun vadede güç dengesini şekillendiren kısa vadede de bir araç olarak kullandırıran bir olgudur.⁴⁰ Karşılıklı bağımlılıkta bir simetrisinin olduğundan söz edilebilmektedir. Aktörler arasında meydana gelebilecek olası problemler her iki tarafa da maliyet getirebilmektedir. Ancak asimetrik bir bağımlılık ilişkisinde söz konusu problemler bir tarafa maliyet açısından diğerine oranla daha büyük bir zarar verebilme gücüne sahiptir. Böylesi bir asimetrik bağımlılık ilişkisi de aktörlerden daha az bağımlı olana ya da daha az maliyetle karşılaşacak olana görünmez bir güç verebilmektedir.

Küreselleşen modern dünya düzeni içerisinde devletlerin tam anlamıyla bağımsız bir şekilde karar vermeleri pek olası olmamaktadır. Sistem içerisinde meydana gelen herhangi bir olay sistemdeki aktörleri etkileyebilmektedir. Aktörler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi olduğu kadar asimetrik bir özelliğe sahip bağımlılık da olası bir durumdur. Aktörler sistem içerisinde mutlak bir etkileşime sahip olmakla birlikte asimetrik bağımlılık neticesinde en güçlü aktör bile zayıf bir aktör tarafından herhangi bir konuda değişiklik yapılması konusunda zorlanılabilmektedir. Burada dikkat çeken unsur maliyettir. Karşılıklı bağımlılıkla oluşan ve olası sorunlarda daha fazla bağımlı üzerinde meydana gelebilecek değişimlerin maliyetlerinin fazla olacağı senaryoda aktörlerin duyarlılıkları, onları sistem içerisinde politika süreçlerinde etkileyen unsur olmaktadır.⁴¹ Kenneth Waltz, aslında bu noktada açıklama yaparken konuyu eksik bırakmaktadır. Waltz, genel bağlamda simetrik ilişkilerin bir bağımlılık yaratacağı denklemi üzerinden açıklamaya gitmiş ve devleti ana aktör olarak ifade etmiştir. Lakin Keohane ve Nye'nin belirtmiş olduğu gibi karmaşık karşılıklı bağımlılık hem simetrik hem de asimetrik karşılıklı bağımlılık olarak bir çerçeve içerisine alınmıştır. Bu,

⁴⁰ Tolga Demiryol, “Türkiye-Rusya ilişkilerinde enerjinin rolü: asimetrik karşılıklı bağımlılık ve sınırları”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt 17, Sayı 4, 2018, s. 1439.

⁴¹ Nezir Oğuş, *Karşılıklı bağımlılık ekseninde soğuk savaş sonrası Çin-Hindistan ilişkileri*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2018, s. 19.

devletlerin diğer aktörleri etkileyerek ya da onlardan etkilenerek bir güvenlik tehdidi altına girmeleri ya da egemenliklerinden vazgeçmeleri anlamına gelmemektedir. Karmaşık karşılıklı bağımlılığa göre; iki aktör ya da ülke arasında ortak siyasi kültür, normlar ve uygulamalar her türlü çatışma olasılığını azaltabilecek niteliktedir.⁴²

Asimetrik karşılıklı bağımlılık, aktörlerin kendi aralarındaki ilişkide birinin diğerine karşı baskın olabilme gücü olarak nitelendirilebilmektedir. Karşılıklı bağımlılıkta asimetriler mevcuttur. Bir taraf diğerine üstünlük kurabilmektedir.⁴³ Asimetrik bir anlamda adil olmayan olarak nitelendirilebilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken unsur, karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde olan aktörlerin asimetrik bir düzen içerisinde çıkarak bunu simetrik bir hale çevirmesi olacaktır. Elbette bunun tersi durumlar da mevcuttur. Örneğin, Rusya ile Ukrayna arasında enerjinin Avrupa'ya taşınması konusunda karşılıklı bir bağımlılıktan söz edilebilmektedir. Lakin son yıllarda birçok etkenle birlikte bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi Rus tarafını harekete geçirmiş ve çeşitli yeni güzergahlar arayışına geçen Rusya, enerji transferinde Ukrayna'ya olan bağımlılığını azaltma yoluna gitmiştir.⁴⁴ Bu durum da iki ülke arasındaki ilişkiyi simetrik bir bağımlılıktan asimetrik bir bağımlılığa dönüştürmektedir. Asimetrik bağımlılık, askeri gücün kullanılmadığı bir düzen içerisinde ekonomik bir güç sağlayarak yaptırım gücü yaratabilmektedir. Ticari ilişkiler çerçevesinde elde edilen bu adil olmayan güç, siyasi bir güce dönüşebilmekte ve aktörler arasında birinin diğerine baskın gelerek bir talep oluşturma yetisi verebilmektedir. Örneğin, ABD; Soğuk Savaş döneminde Küba'nın şekerini ABD'de dünya piyasa fiyatının üzerinde bir fiyattan satmasını sağlamıştır. Ardından, Castro yönetiminin Küba'da iktidara geldiği dönemde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile olan ilişkilerde bunu bir koz olarak kullanarak Küba üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır.⁴⁵ Asimetrik ilişkinin bir başka örneği ise 1973 petrol krizinde

⁴² Hüseyin Işıksal, “To What Extend Complex Interdependence Theorists Challenge to Structural Realist School of International Relations?”, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Cilt 3, Sayı 2&3, 2005, s. 152.

⁴³ Robert O. Keohane ve Joseph Nye Jr., “Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 46, s. 82.

⁴⁴ Olgun Ulaş ve Elnur Hasan Mikail, “The energy context of Turkish-Russian relations: is it cooperation or competition?”, *IOP Conference Series Earth and Environmental Science*, Cilt 937, Sayı 4, 2021, s. 4.

⁴⁵ R. Harrison Wagner, “Economic Interdependence, Bargaining Power, and Political Influence”, *International Organization*, Cilt 42, Sayı 3, 1988, s. 473.

gerçekleşmiştir. Arap ülkeleri 1973 yılında Arap-İsrail savaşı sırasında, İsrail'i destekledikleri gerekçesiyle ABD başta olmak üzere Batılı ülkelere yönelik büyük bir petrol ambargo politikasına gitmişlerdir. Bu durum dünya piyasalarında büyük etkiye sebep olsa da ABD bu desteğini sürdürmekten geri kalmamıştır. Bu durumun ABD'yi tam anlamıyla etkilememesinin altında yatan sebep karşılıklı bağımlılık durumundaki asimetridir. Suudi Arabistan gerek kendi çıkarlarının bozularak ekonomik bir çıkmaza girmemek adına gerekse Basra Körfezi güvenliği konusunda ABD'ye bağımlı olması sebebiyle krizin derinleşmesine engel olmuştur.⁴⁶ Burada da görüldüğü gibi asimetrik karşılıklı bağımlılıkta önemli nokta hassasiyet ve etkilenme dereceleri.

Tablo 1. Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık ve Kullanımı

Bağımsızlığın Kaynağı	Hakimiyet Sıralaması	Maliyet Sıralaması	Güncel Kullanımı
Askeri güç (askeri güç kullanmanın maliyeti)	1	1	Aşırı durumlarda veya maliyetin az olabileceği zayıf düşmanlara karşı kullanılır.
Askeri olmayan kırılganlık (alternatif politikalar izlemenin maliyetleri)	2	2	Normatif kısıtlamaların düşük olduğu ve uluslararası kuralların bağlayıcı olmadığı durumlarda kullanılır (düşmanlar arasındaki askeri olmayan ilişkiler ile yakın ortaklar ve müttefikler arasındaki aşırı yüksek çatışma durumları dahildir).
Askeri olmayan hassasiyet (mevcut politikalar kapsamındaki değişimin maliyeti)	3	3	Kısa vadede veya normatif kısıtlamaların yüksek olduğu ve uluslararası kuralların bağlayıcı olduğu durumlarda bir güç kaynağı. Sınırlıdır, çünkü yüksek maliyetler uygulanırsa dezavantajlı aktörler yeni politikalar geliştirebilir.

⁴⁶ Cemal Kakışım, “Karşılıklı bağımlılık kapsamında Türkiye-Rusya enerji ilişkilerinin analizi”, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2019, s. 72.

Keohane ve Nye asimetrik karşılıklı bağımlılık ve onun kullanımıyla ilgili değerlendirmelerinde bu durumu üç kategoriye ayırmıştır.⁴⁷ Tablo 1’de görüleceği üzere askeri gücün kullanıldığı, alternatif politikalar izlemenin ya da tüm politikayı değiştirmenin çeşitli maliyetleri vardır. Burada bu maliyetler göz önüne alınırken dikkat edilecek unsur bu politikaları üretirken hangisinin kime karşı gerçekleştirileceğinin iyi hesaplanmasıdır. Asimetrik bağımlılıktaki politika düzenlemeleri uzun vadede net sonuçlara sahip değildir. Nitekim hangi politikanın nasıl bir çıktı getireceğini kestirmek çok olası görünmemektedir. Burada öne çıkan bir diğer nokta ise bağımlılık içerisindeki aktörlerin hassasiyet ve etkilenme dereceleri olmaktadır.

1.3. Avrupa Birliği ve Enerji

Avrupa Birliği (AB), iç yapılanmada ya da dış yapılanmada karar alırken mevcut sisteminin getirmiş olduğu çeşitli kısıtlamalar ve düzenlemeler çerçevesinde politikalarını şekillendirmektedir. Konu, enerji ve enerji politikalarına geldiğinde de özellikle enerji güvenliğini sağlama bağlamında düzenlemeler önemli hale gelmektedir. AB’nin enerji bağlamında yürütmüş olduğu çalışmalar temelde liberal öğreti etrafında şekillenmektedir. AB, genel bağlamda diğer mal ve hizmetlerde olduğu gibi enerji konusunda da şeffaflık ilkesi içerisinde serbest piyasa ve serbest pazar anlayışını sürdürmektedir. Her ne kadar AB’nin enerji anlayışı, enerji güvenliği konusunda liberal bir anlayış içerisinde serbest pazar ve bu pazarın korunması üzerine şekillenmiş olsa da AB yapmış olduğu çeşitli kurumsal yapılar ve düzenlemeler ile yaptırım gücüne sahip bir oluşum olmaktadır. AB’nin bu durumu için düzenleyici güç (regulatory power) tanımı yapılmaktadır.⁴⁸ AB kendi değerleri konusunda hassas bir ulus üstü oluşumken zaman içerisinde ortaya çıkan gelişmeler bu düzenleyici etkiyi kullanmasına neden olmuştur. Özellikle Rusya ile olan enerji ticaretinde Rusya ve

⁴⁷ Roberth O. Keohane ve Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, 4. Baskı, Longman Classics in Political Science, Stoughton 2012, s. 15.

⁴⁸ Halit Hamzaoglu ve Erkan Salim Hoşfikirer, “Liberal Merkantilizm Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Rusya’ya Yönelik Enerji Politikası”, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, Cilt 13, Sayı 48, 2022, s. 699.

Ukrayna arasında meydana gelen çatışmaların etkileri de bu çerçevede değerlendirilebilmektedir.

Enerji sektörünün kendine ait farklı dinamikleri mevcuttur. Büyük bir sermaye gerektirmesinden dolayı yapılan politikalarda değişikliğe gitmek de pek mümkün olmamaktadır. Avrupa Birliği, içerisinde barındırdığı 500 milyona yakın nüfus ile büyük bir pazar ve sanayi birliğidir. Teknolojik olarak güçlü bir gelişmenin getirmiş olduğu kazançla birlikte enerji konusunda da çeşitlilik temelinde bir oluşum olmaktadır. AB'nin enerji profili de bu çerçevede şekillenmiştir. Lakin tüm bu olumlu yanların diğer tarafında da zayıflıklar mevcuttur. Nitekim her ne kadar ulus üstü bir oluşum olsa da üye ülkeler arasında birçok konuda yeterli bağ bulunmamaktadır.⁴⁹ Üye ülkeler arasındaki ortak anlayış, ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda arka planda kalabilmektedir. Bu ülkeler üzerinde yaptırım gücüne sahip bir üst oluşumun varlığı konusundaki belirsizlikler, ülkeler arasındaki ortak karar mekanizmasının sorunsuz çalışmasının önündeki en büyük engeldir.

1.3.1. Avrupa Birliği'nin Enerji Profili

Avrupa Birliği'nin temelini meydana getiren kurucu antlaşmalardan birisi olan Roma Antlaşması'nın yapıldığı dönemde ortak bir enerji siyasetine ihtiyaç duyulmamıştır. Bu neticede kuruluş sürecindeki antlaşmalarda ortak enerji anlayışıyla ilgili maddeler yer almamıştır. Kuruluş döneminden günümüze doğru AB'nin enerji piyasa davranışı incelenecek olursa zamanla değişen bir durumun mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1973 yılına kadar AB ülkeleri, enerji piyasalarında yoğun bir devlet tekeli ya da münhasır haklar verilmiş olan devlet dışı aktörler üzerinden faaliyet göstermiştir. Ancak 1973 yılındaki petrol krizi ile enerji alanında bir krizler dönemine girilmiş 1980'li yıllardan günümüze de küreselleşen bir yapı, enerji piyasalarını etkisi altına almıştır.⁵⁰ Küreselleşmenin etkisiyle sınırlar arasında geçişkenlik artmış ve bu

⁴⁹ Ahmet Küçükşahin, *Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul 2009, s. 115.

⁵⁰ Gamze Öz, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Enerji Piyasalarında Rekabet Hukukunun Uygulanması", *AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye*, UPAV Yayınları, Ankara, Mayıs 2004, s. 49.

durum da devlet tekelinde ilerleyen politikaların zamanla değişerek çok uluslu ya da çok taraflı bir hale bürünmesine neden olmuştur.

1951 yılında ortaya çıkan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile enerjiyi kömür üzerinden sağlama amacı güden Avrupa ülkeleri; önce 1957’de Roma Antlaşması ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu’nu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu (AET) kurarak enerji konusunda serbest ve birleştirilmiş piyasalar oluşturmayı amaçlamıştır. Daha sonra 1967 Brüksel Antlaşması ile de bu üç topluluğu Avrupa Topluluğu (AT) ismiyle tek bir çatıda bir araya getirmişlerdir. 1973 yılına gelindiğinde petrol krizinin meydana gelmesi, Avrupa Konseyi’nin enerji denkleminde ilk kez bir strateji belirlmesine ve Eylül 1974’te “Yeni Enerji Politikası Stratejisi” programının oluşmasına neden olmuştur. Böylece enerji tüketiminin makul sayılabilecek düzeylere indirgenerek enerji arz güvenliğinin önemine vurgu yapılmıştır. Kasım 1993’te imzalanan Maastricht Antlaşması ile de Avrupa Birliği’ne dönüşen oluşum, bu süreçten sonra birçok farklı program oluşturarak arz ve talep dengesi içerisinde enerji güvenliğinin sağlanması için birçok proje oluşturmuştur.⁵¹ Bu proje ve programlar AB’nin enerji ihtiyacını karşılayamama sorunundan ortaya çıkmış ve sürekli olarak yenilerinin eklenmesi de kaçınılmaz olmaktadır. 1973 yılındaki krizde oluşan enerji arz güvenlik sorunu aradan geçen yarım asra rağmen bir çözüme sahip olamamıştır.

Avrupa Birliği’nin enerji anlayışının hukuki temeli, Avrupa Birliği’nin İşleyişine İlişkin Antlaşma’nın 194. maddesi ile belirtilmiştir. Bu anlaşmanın enerji başlığıyla belirtilen maddesi, üye devletleri enerji kaynaklarını belirleme ve farklı enerji kaynakları arasında seçim yapma konularında özgür bırakmıştır. Ancak birliğin enerji işleyişinin bir dayanışma ruhu içerisinde; enerji piyasasının işleyişini sağlamak, birlik içi enerji arz güvenliğini temin etmek, enerji verimliliğine yönelik gelişimleri teşvik etmek ve enerji ağlarının birbirine entegre olması konusunda iş birliği yapmak için ortak hareket etmeyi hedef olarak belirlemiştir.⁵² Bu ortak hareket düşüncesi AB’yi enerji konusunda güçlü bir yapılanmaya götürmeye çalışırken enerji talebinin birlik içerisinde karşılanamaması birliği hassas bir konuma düşürmektedir. Özellikle petrol

⁵¹ Hasan Saygın ve Ceyhan Çelik, *Jeo Enerjik Bakış: AB Bağlamında Enerji Politikalarında Geo-Enerji Alanları*, İstanbul 2011, s. 37.

⁵² European Union, “The Treaty on The Functioning of The European Union”, *Official Journal of the European Union*, 26.10.2012, Cilt 326, s. 135.

ve doğal gaz gibi fosil temelli enerji kaynaklarını olan bağımlılık, AB'yi enerji arzı konusunda güçlü ancak siyasi istikrar konusunda problemlili ülkelere ya da bölgelere bağımlı bir hale getirmektedir. Enerji konusunda kaynak ülke ile hedef ülke arasında mesafe arttıkça maliyet de arttığından özellikle Rusya gibi ülkelere bağımlılık da azaltılamamaktadır.⁵³ Bu kısıtlamalar Avrupa Birliği'nin enerji konusunda kartları açık oynamasına sebep olabilmektedir. Yıllık enerji talebini karşılama konusunda dışa bağımlı olmasından dolayı da kaynak ülkelere karşı olası sorunlarda ambargo gibi cezalandırıcı politikalar konusunda zayıf kalmaktadır.

Avrupa Birliği'nin enerji profilinde ön plana çıkan 3 unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki enerji güvenliği iken diğerleri enerjinin rekabetçi bir anlayış içerisinde olması ve sürdürülebilir olmasıdır. Bu bağlamda 25 Şubat 2015'te "İleriye Dönük İklim Değişikliği Politikası ile Dirençli bir Enerji Birliği için Çerçeve Strateji" paylaşılmıştır. Bu belgeye göre temeli oluşturan 3 unsur neticesinde 5 öncelik tanımlanmıştır. Bunlar:

1. Güven ve dayanışma çerçevesinde enerji arz güvenliğinin oluşturulması
2. Net bir bütünleşme ile AB enerji pazarının inşası
3. Enerjideki talebin düşürülmesine yönelik enerji verimliliğinde artış sağlanması
4. Karbon kaynağının ekonomiden ayrıştırılması
5. Araştırma, yenilikçilik ve rekabetçilik olmuştur.⁵⁴

5 öncelik olarak temellendirilen enerji anlayışı incelendiğinde enerji arz ve talep dengesinin üzerinde şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim özellikle enerji konusunda dışa bağımlı konumda olan bir oluşum olan AB, bu dengelemeyi başaramadığı zaman daha büyük uluslararası krizlerin oluşmasının da önünde duramamaktadır.

AB'nin enerji arz ve talep dengesini sağlamak için birçok program ve proje üretmesinin nedeni, enerji konusunda üretim bağlamında tüketimi dengeleyememesi

⁵³ Çağrı Kürşat Yüce, *Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, ss.197-198.

⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası", 2024, https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html (04.04.2024).

olmuştur. Dünya enerji istatistikleri incelendiğinde bu net bir biçimde gözlemlenebilmektedir. Nitekim 1995 yılı ile 2021 yılları arasında enerji üretiminde AB, 600 Mtoe⁵⁵ enerji üretim seviyelerinde seyretmiş ve 2021 yılında bu rakamlar dünyanın geri kalanı ile kıyaslandığında %4'lük bir seviyede kalmıştır. Buna karşılık tüketim değerleri ise üretiminin neredeyse 2 katı olarak seyretmiştir.⁵⁶ Dünya'daki enerji üretimindeki bu kısıtlı paya karşılık AB ülkeleri enerjide dışa bağımlı bir durumda olmanın ötesine geçememiştir. Üye ülkelerin üretim ve tüketim verileri birbirinden farklılık gösterdiğinden bağımlılık oranlarında da farklılık bulunmaktadır. 2021 yılı istatistikleri incelendiğinde İtalya %74,7, Almanya 63,8, Fransa 44,4, Polonya 40,6 oranında enerjide dışa bağımlı konumdadır. Tablo 2 incelendiğinde de bağımlılığın boyutları net bir şekilde belirginleşmektedir. Nitekim 2000 yılından itibaren 2021 yılına kadar enerjide dışa bağımlılık oranı %57 seviyelerinde değişkenlik göstermeyen bir şekilde ilerlerken doğal gazda ise 2019 yılında neredeyse %90 oranında bir dışa bağımlılık oranına ulaşılmıştır. Bu seviyelerin düşürülmesi için çalışmalar yapan AB'nin enerjide çeşitlendirme yapmadan bunu başarması pek mümkün gözükmemektedir.

Tablo 2. AB Enerji Bağımlılık Oranları⁵⁷

%	2000	2010	2015	2019	2020	2021
Tüm enerji türlerindeki bağımlılık oranı	57,8	57,4	57,6	62,3	59,1	57,1
Doğal gaz bağımlılık oranı	65,7	67,8	74,5	89,7	83,6	83,5

1.3.2. Avrupa Birliği'nin Enerji Çeşitliliği

Günlük yaşantı; ısıtma-soğutma, elektrik temini ve ulaşım gibi enerjiden kaynağını alan birçok hizmete bağlıdır. Genel bağlamda enerji, sanayiden tarıma kadar tüm

⁵⁵ Ton eşdeğer petrol anlamına gelen mtoe, bir ton ham petrolün yanmasıyla elde edilen enerji için kullanılan bir birimdir. Detaylı bilgi için: <https://climatepolicyinfohub.eu/glossary/mtoe.html>.

⁵⁶ European Commission, Directorate-General for Energy, *EU energy in figures – Statistical pocketbook 2023*, Publications Office of the European Union, 2023, <https://data.europa.eu/doi/10.2833/502436> ss. 10, 14.

⁵⁷ Planete Energies, Europe's Energy Dependency, <https://planete-energies.com/en/media/article/europes-energy-dependency> (28.05.2024).

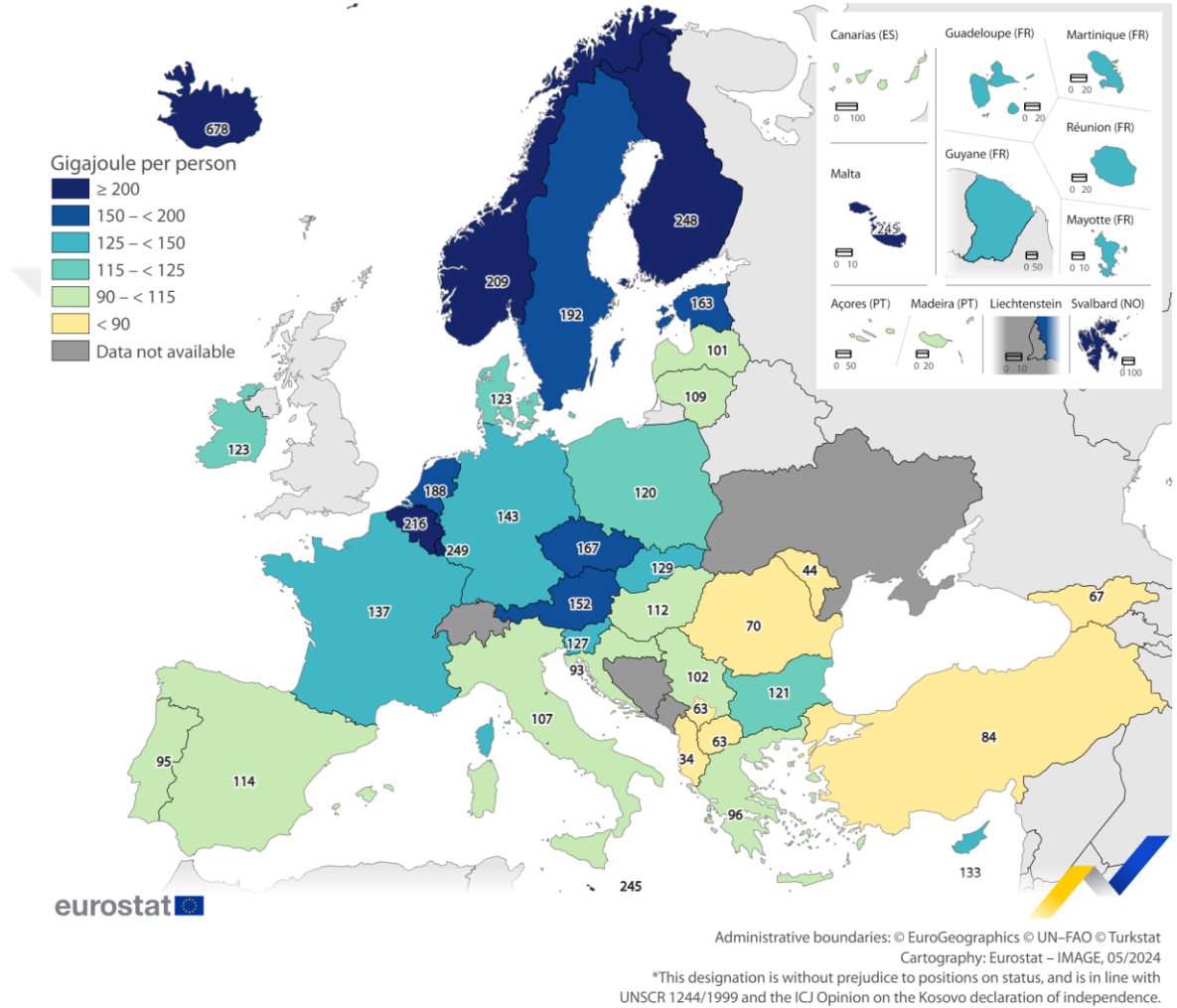
ekonomik sistemin çarklarının sorunsuz bir şekilde işlemesi için bir zorunluluktur. Hayatın devamlılığı için zaruri olan enerjinin Avrupa Birliği denkleminde ise birçok etken bulunmaktadır. AB enerjide büyük oranda ithal çoğunluktaki fosil temelli yakıtlara bağımlı olduğundan güvenilir ve sürdürülebilir enerji konusunda birtakım zorluklarla mücadele etmek zorundadır. Enerji verimliliğinin sağlanarak üretim artırılıp toplam tüketimin azaltılması yönünde politikalar önem kazanmaktadır.⁵⁸ Ancak mevcut dünya düzeni içerisinde giderek artan nüfus beraberinde de enerji talebi yaratmaktadır. Toplam tüketim azaltılmak istenirken artan talep bunun gerekleğmesinin önüne geçmektedir.

Avrupa Birliği, ulus üstü bir yapı olsa da ye ülkelerin kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen politikalar nedeniyle özellikle enerji konusunda tam bir birliktelik içinde hareket edememektedir. Şekil 2’de de görüleceği üzere ülkeler arasındaki kişi başi enerji tüketimleri arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Aradaki bu farklılık ortak bir politika üretim sürecinde çeşitli anlaşmazlıkların çıkmasına neden olabilmektedir. rnek olarak Belçika ile Bulgaristan’ın enerji kişi başi enerji tüketim verileri arasında iki katı fark bulunmaktadır. Bu iki ülkenin, ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmesinden ziyade ulusal çıkar temelli politika sürecine katılımları daha olasıdır.

⁵⁸ Eurostat, *Energy statistics – “an overview”*, s. 19, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/29046.pdf> (28.05.2024).

Şekil 2. Avrupa Ülkeleri Kişi Başı Enerji Tüketimi⁵⁹

Energy consumption per capita, 2022

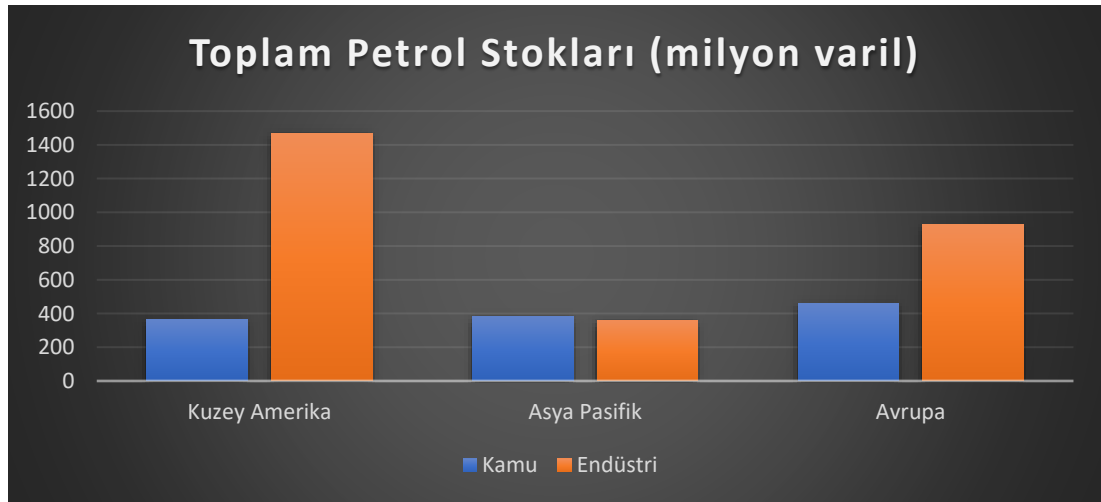
Enerji konusunda dünyada gerek tüketim alanlarının fazlalığı gerekse kullanım kolaylığı gibi konularda ön plana çıkmasından dolayı fosil temelli enerji kaynakları ön plana çıkmaktadır. Bunlardan en çok öne çıkanı ise petrol olmuştur. Bu ve diğer enerji kaynaklarının ihtiyacı karşılaması için enerjinin güvenli bir şekilde temin edilmesi ve sürdürülebilirliği önem arz etmektedir. Bu konuda birçok kuruluş faaliyet yürütürken bunlardan birisi olan Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency)⁶⁰,

⁵⁹ Eurostat, Energy statistics – “an overview”, s. 18, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/29046.pdf> (28.05.2024).

⁶⁰ Detaylı bilgi için: <https://www.iea.org/about> (28.05.2024).

hükümetler ve endüstri kuruluşlarıyla ortak çalışmalar içerisinde bulunmaktadır. IEA'nın ana faaliyetlerinden biri, üye devletlerin stok bulundurma gerekliliklerini saptayarak enerjinin güvenliğini sağlamaktır. IEA üye ülkeleri, uluslararası petrol piyasalarında meydana gelebilecek olası arz sorunlarının önüne geçebilmek amacıyla en az 90 günlük ithalata eşdeğer petrol stoku bulundurmak zorundadırlar. Şekil 3'te görüleceği üzere özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa'da bu stoklar kamu elinden dünyanın diğer bölgelerinden daha fazla olmaktadır. 1973 petrol krizinin etkilerinin günümüzde de politika süreçlerine etkisi yadsınamaz bir durumdur. Bu krizden sonra enerji konusunda dışa bağımlılık konusunda ön saflarda yer alan Avrupa ülkeleri birçok krizle başa çıkmak zorunda kalmışlardır. IEA kuruluşundan günümüze 5 kez ortak eylem planı kararı almıştır. Bunlar; 1991 Körfez Savaşı, 2005 yılındaki Katrina ve Rita Kasırgaları, 2011 Libya İç Savaşı, Mart 2022 ve Nisan 2022'de olmak üzere de 2 kez Ukrayna Krizi esnasındadır.⁶¹ Bu gelişmelere bakıldığında özellikle son üç kararın Avrupa coğrafyasının hemen yanı başında gerçekleşen sorunlardan kaynaklandığı düşünüldüğünde enerji güvenliğinin ve çeşitlendirmenin AB için ne kadar kritik olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Şekil 3. 2024 Yılı Toplam Petrol Stokları

AB'nin özellikle enerji arzının güvenliği ve sürdürülebilirliği konusunda son yıllarda küresel anlamda ortaya çıkan uluslararası krizlerden etkilendiği reddedilemez bir gerçektir. Özellikle 2022 yılından sonra Ukrayna Krizi ile başlayan ve dünyayı

⁶¹ IEA, "Ensuring quick and effective response to major supply disruptions," <https://www.iea.org/about/oil-security-and-emergency-response> (28.05.2024).

etkileyen çatışma ortamı enerji piyasalarında da büyük bir etkiye ve tepkiye neden olmuştur. Bu tepkilerden bir tanesi AB'nin doğalgaz başta olmak üzere enerji üzerine politikalarını yeniden şekillendirmesidir. Nitekim 2022'de AB Konseyi, Rusya'nın Ukrayna'yı ilhakının getirmiş olduğu enerji krizine tepki olarak doğal gaz talebinin gönüllü olarak %15 oranında azaltılmasına ilişkin yönetmeliği kabul etmiştir. AB'nin doğal gaz talebinde 2022 yılında %13, 2023 yılında da %7,4'lük bir düşüş gözlemlenmiştir. Bu düşüslere detaylı bir şekilde bakıldığında; 2023 yılında Almanya'nın %3,8, İtalya'nın %10, Fransa'nın da %12 gaz tüketiminin azaldığı görülmektedir. 27 AB ülkesinden 21'inde talep düşerken Finlandiya'nın %26, İsveç'in %11, Polonya'nın %5,3, Malta'nın %4,5, Danimarka'nın %1,1, Hırvatistan'ın ise %0,8 olmak üzere enerji talepleri artış göstermiştir.⁶² Mayıs 2022'de başlatılan REPowerEU planı ile Avrupa Birliği'nde; enerji tasarrufu sağlama, enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve temiz enerji üretme amaçlanmıştır. Bunun sonucunda Ağustos 2022 ile Mart 2024 yılları arasında gaz tüketiminde toplamda %18'lik bir azalma sağlanırken ilk kez rüzgâr ve güneşten elde edilen elektrik ile doğal gazdan üretilen elektriği geçmiştir. Ayrıca yenilenebilir enerji santralleri kurulumunda da hız kazanılarak enerjide çeşitlenmeye gidilmiştir. Böylece AB'nin 125 milyar metreküp gaz tasarrufu elde etmesi sağlanmıştır. Rusya ile AB arasındaki enerji denkleminde meydana gelen gelişmeler neticesinde, ilhak öncesi Rusya'dan gelen AB gaz ithalatının payı 2021 yılında %45 seviyesinde iken 2023 yılında %15 seviyesine kadar düşürülmüştür.⁶³ Ukrayna Krizi, küresel anlamda bir birçok anlamda etkiye sahip olmuşken özellikle enerji çerçevesi içerisinde en çok etkilenenlerden birisi Avrupa Birliği olmuştur. Enerji anlamında dışa bağımlı bir yapı içerisinde olan AB'nin kriz öncesi en büyük enerji partnerinin Rusya olduğu düşünüldüğünde bu ilişkinin dışına çıkmak kolay olmamıştır. Her kriz döneminin olumlu ve olumsuz yanları mevcuttur. 1973 petrol krizi her ne kadar ülkelerin enerji taleplerinin karşılanamadığı bir süreci yaratmış olsa da sonrasında üretilen politikalar ile enerjide petrole olan bağımlılık

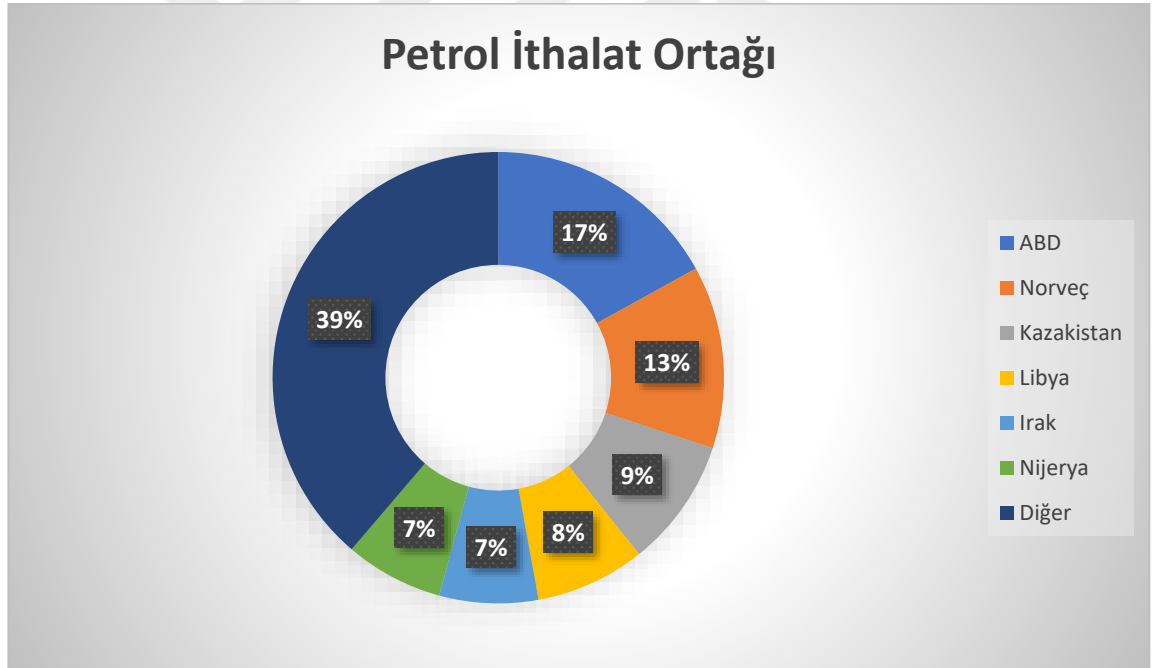
⁶² Enerdata, "EU natural gas demand declines for two consecutive years" (-7.4% in 2023), <https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/eu-natural-gas-demand-declines-two-consecutive-years-74-2023.html> (28.05.2024).

⁶³ European Commission, "REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe", https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repower-eu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#documents (29.05.2024).

azaltılarak enerji kaynakları üzerinde çeşitlenmeye gidilmesiyle sonuçlanmıştır. Ukrayna Krizi de benzer bir şekilde bağımlılık çemberinde Rusya aktörünün gücünün azaltılarak AB için olumlu sayılabilecek bir enerji çeşitliliğinin oluşmasına neden olunmuştur.

Avrupa Komisyonu’nun raporlarında da ifade edildiği üzere enerji anlamında Rusya aktörünün etkisi azaltılmaya çalışılmış ve bu anlamda da başarılı olunduğu söylenebilmektedir. Öyle ki 2023 yılının 4. çeyreği verileri incelendiğinde bu çeşitlendirmenin boyutları daha belirgin olabilmektedir. Şekil 4’te görüleceği üzere, petrol ithalatında tek bir kaynağa yönelmek yerine birden fazla ortak ülke ile alışveriş yaparak enerji arz güvenliğini sağlama adına yapılan çeşitlendirmenin rakamsal olarak başarıya ulaştığı söylenebilmektedir.

Şekil 4. Ortağa Göre AB’nin Petrol İthalatı (2023’ün 4. Çeyreği)⁶⁴

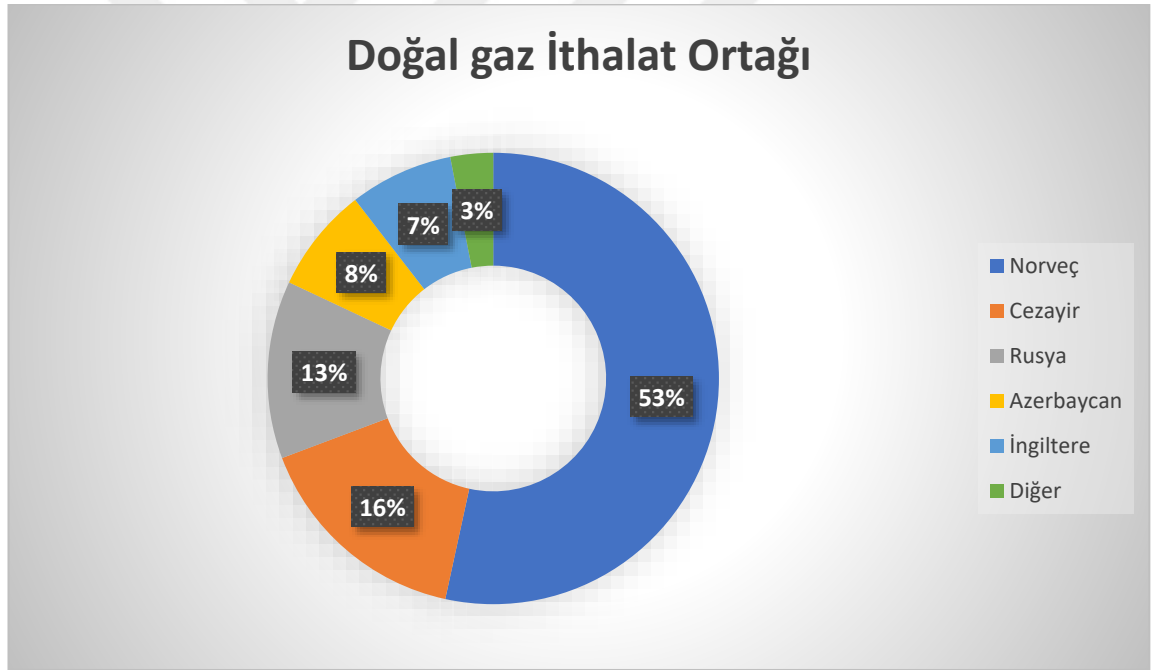

AB’nin enerji ihtiyacını karşılama konusunda ana unsur olan doğal gazın Rusya ile olan ithalat denkleminde yeri 2022 yılına kadar çok önemlidir. Ancak yakın dönemdeki gelişmeler neticesinde yapılan çeşitlendirme çalışmalarında en büyük etkinin doğal gazda olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. 2023 yılı 4. çeyrek

⁶⁴ Eurostat, “Continued drop in EU imports of energy products”, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240322-2> (30.05.2024).

verileri incelendiğinde karşımıza Şekil 5’teki gibi bir tablo çıkmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Rusya’dan alınan doğal gaz enerjisini ikame etmesi anlamında Norveç büyük bir aktör olmuştur. Ancak bu çeşitlendirmelerin mevcut sistem için birer alternatif olduğu tezi, tam anlamıyla doğru değildir. Nitekim Norveç bu dönem için ana aktör olarak nitelendirilebilecek bir enerji ihraççısı olmuşken bunun sürdürülebilirliği konusunda net bir veri mevcut değildir. Rusya’nın rolünün Norveç’e verilmesi gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Öyle olsaydı uzun yıllardır AB’nin yanı başında olan Norveç üzerinden enerji sistemi kurulabilir ve Rusya dışarıda bırakılabilirdi. Ancak bunun mevcut sisteme geçici bir alternatif olduğu düşünülebilmektedir.

Şekil 5. Ortağa Göre AB’nin Doğal Gaz İthalatı (2023’ün 4. Çeyreği)⁶⁵

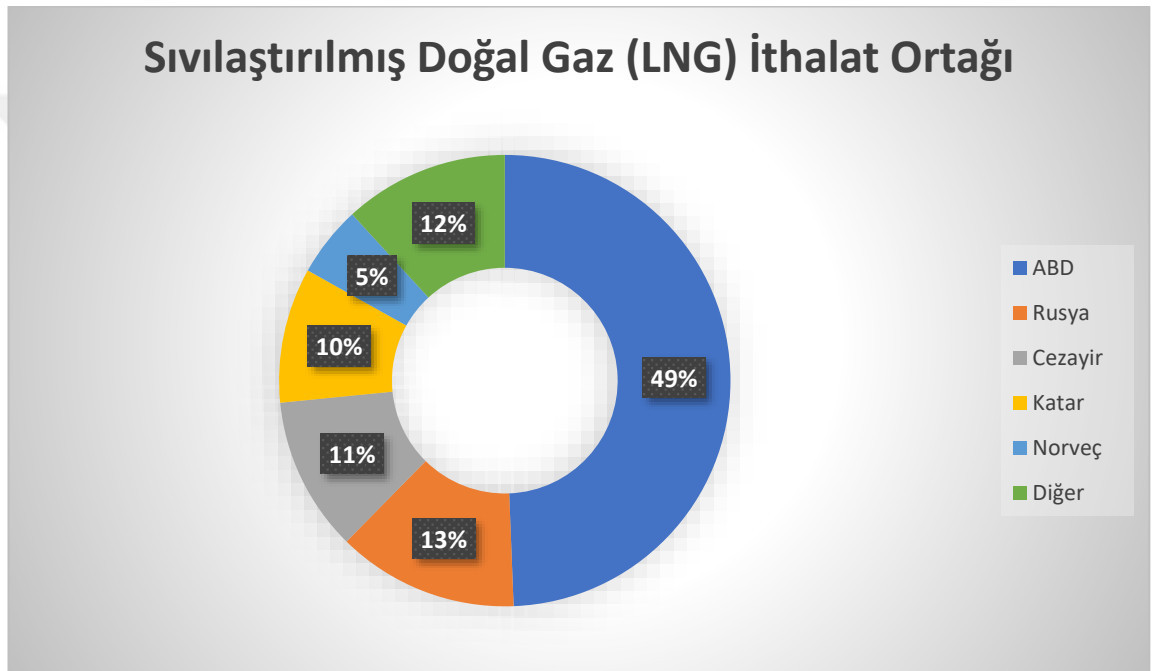

AB’nin özellikle petrol ve doğal gaz olmak üzere kurmuş olduğu enerji arz-talep dengesinin son yıllarda yaşanan enerji arz problemleri neticesinde değişime uğradığı söylenebilmektedir. Rusya’nın Ukrayna’yı ilhakı süreciyle başlayan küresel tepki neticesinde enerji sistemlerinde değişim yaşanırken ABD gibi aktörlerin de bu sistemlere entegre olma çabası gözden kaçmamıştır. Rus gazının ikamesi olarak enerji

⁶⁵ Eurostat, “Continued drop in EU imports of energy products”, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240322-2> (30.05.2024).

çeşitlendirme çalışmalarına giden AB'nin bu süreçte partner arayışlarında ABD öne çıkmış ve sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ihraç ederek AB'nin enerji talebine yanıt verme şansı doğmuştur. Nitekim Şekil 6'da da görüleceği üzere Rus gazının bir alternatifi olarak düşünülen enerji kaynaklarından LNG üzerindeki enerji iş birlikleri içerisinde ABD öne çıkmış ve AB'nin LNG alışverişinde neredeyse %50'lik bir paya sahip olmuştur.

Şekil 6. Ortağa Göre AB'nin Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) İthalatı (2023'ün 4. Çeyreği)⁶⁶

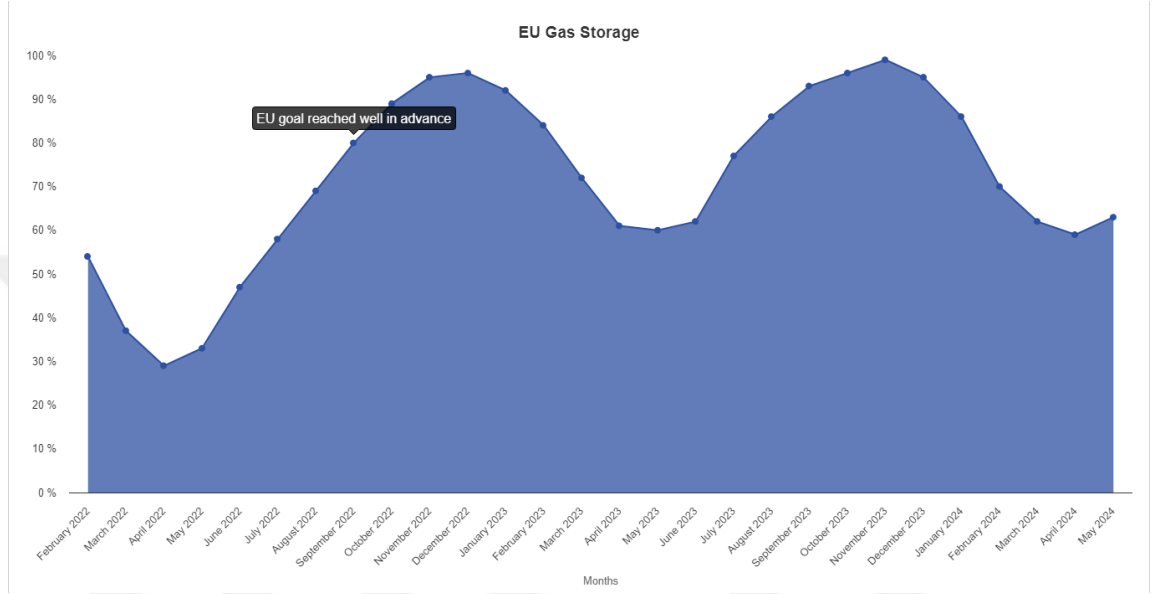

2022 Ukrayna Krizi AB enerjisi için bir dönüm noktası olmuştur. Enerjinin devamlılığında yaşanabilecek sorunlara karşı diğer ülkeler gibi AB de çeşitli enerji depolama tesisleri kurmuştur. Bu sayede enerji arz güvenliğinin ve sürdürülebilirliğinin devamı sağlanmak istemektedir. Yine bu devamlılık için çeşitli politikalar ve programlar üretilmiştir. Bunlardan bir tanesi de AB ülkelerinin 1 Kasım 2022'ye kadar yer altı gaz depolama tesislerindeki kapasitenin %80'ini doldurmak üzere yapılan anlaşmadır. AB ülkeleri bu hedeflerine Eylül 2022'de ulaşırken Kasım 2022'de %95'lik doluluk seviyesiyle beklenilenden daha iyi sonuç elde etmiştir. Şekil 7'de görüleceği üzere Nisan 2022'deki %29'luk seviyeden sonra 2024 Mayıs ayına

⁶⁶ Eurostat, "Continued drop in EU imports of energy products", <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240322-2> (30.05.2024).

kadar doluluk oranları %60 altına hiçbir ay düşmemiştir. AB böylece enerji bağımlılığının olumsuz yansımalarını çeşitli yöntemlerle en aza indirmeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur.

Şekil 7. Avrupa Birliği'nin 2022-2024 Aylık Gaz Depolama Oranları⁶⁷

1.3.3. Avrupa Birliği'nin Enerji Hatları

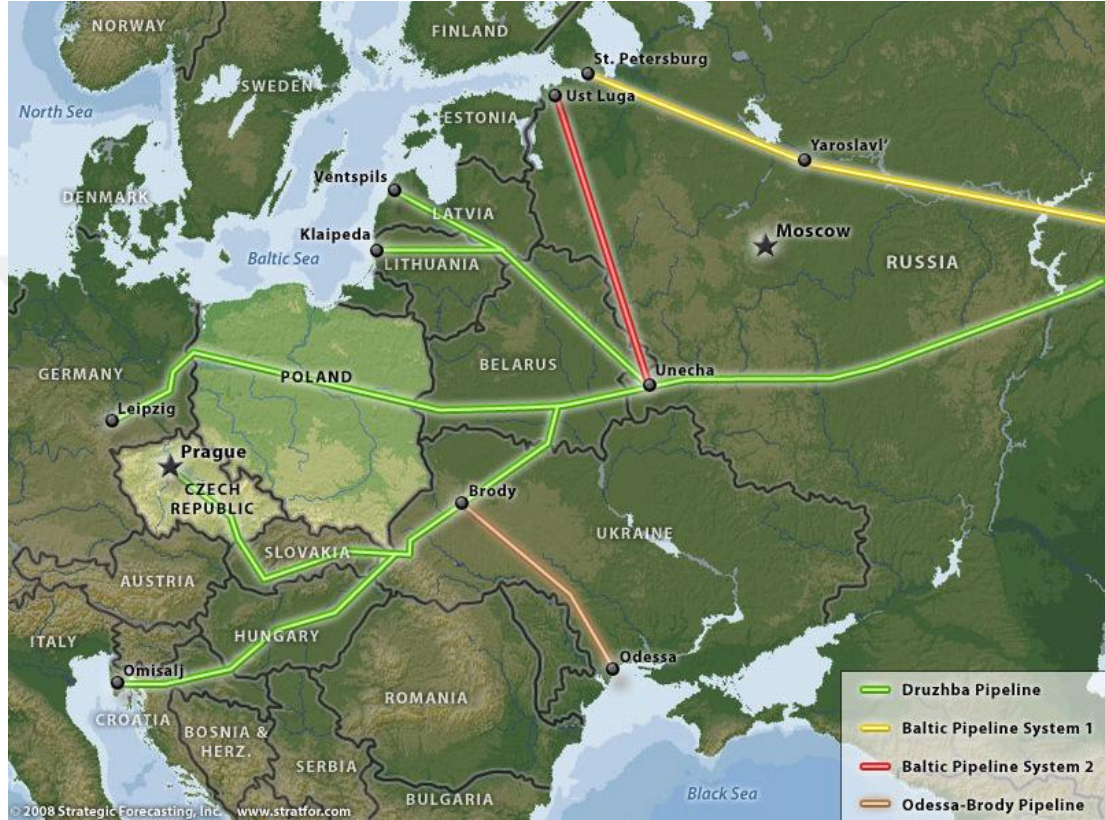
Avrupa'nın enerji talebini karşılama anlamında birçok proje yapılmış ve uzun süreli anlaşmalarla bu talebe yönelik enerjinin arzı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu anlaşmalar neticesinde yüksek maliyetler harcanarak enerji hatları inşa edilmiştir. Geçmişten günümüze birçok hat inşa edilirken bazıları zamanla önemini yitirmiş ya da çeşitli sebeplerle pasif hale gelmiştir. Bu hatlardan ilki Dostluk Hattı olarak da bilinen Druzhba Petrol Boru Hattı'dır. 1960'larda Avrupa'nın enerji ihtiyacındaki artışa istinaden Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşmaya göre 1964 yılında devreye girmiştir. Karşılıklı bağımlılığın ilk adımı olarak sayılabilmektedir. Avrupa enerji talebini karşılamaya çalışırken Sovyetler Birliği ise özellikle Doğu Avrupa'daki müttefikleri üzerinde siyasi bir güç elde etmiştir. Batı Sibirya'dan Doğu Avrupa güzergahına petrol arzı bu hatla sağlanmıştır.⁶⁸ Bu boru hattı o dönemde 8 milyon

⁶⁷ European Commission, "REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe", https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repower-eu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#documents (29.05.2024).

⁶⁸ Ante Roncevic, Miro Kovac ve Marko Malenica, *The Influence of Geopolitical Tensions on the Economy of the Druzhba Oil Pipeline*. Economic and Social Development, ss. 360-366.

ton/yıl kapasiteye sahip olmuştur.⁶⁹ Bu kapasite günümüzde çok daha fazla bir seviyeye gelmiştir. Yüksek kapasiteli bu enerji akışı AB-Rusya ilişkilerinin daha sonra önlenemez bağımlılığa dönüşmesinin ilk adımı olarak görülebilmektedir.

Şekil 8. Druzhba Petrol Boru Hattı⁷⁰

Petrol arzı bu hat üzerinden sağlanırken doğal gazın taşınması için de bir enerji hattına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle Kardeşlik Hattı olarak da bilinen Urengoy-Pomary-Uzhgorod doğal gaz boru hattı inşa edilmiş ve 1983 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Bu hat, Sibirya'nın kuzeybatısındaki Urengoy gaz sahasından başlayarak Ukrayna üzerinden Slovakya sınırına Rus gazını taşımıştır. Yılda 32 milyar metreküp taşıma kapasitesiyle tasarlanmış ancak gerçekte 28 milyar metreküp taşımıştır.⁷¹ Bu doğal gaz boru hattı Sovyetler Birliği döneminde Rus doğal gazının %80'ini üzerinden taşımıştır. 1991'de Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da kullanımına devam edilen

⁶⁹ Cenk Pala, "Hazar Boru Hatları Bakü Tiflis Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi ve Türkiye", *Avrasya Dosyası*, Cilt 7, Sayı 4, 2002, s. 236.

⁷⁰ Paola Di Fraia, "The Ukrainian conflict and the long story of energy pipelines," <https://aspensonline.it/the-ukrainian-conflict-and-the-long-story-of-energy-pipelines/>, (10.04.2025).

⁷¹ Global Energy Monitor, "Urengoy-Pomary-Uzhgorod Gas Pipeline", http://gem.wiki/Urengoy-Pomary-Uzhgorod_Gas_Pipeline, (10.04.2025).

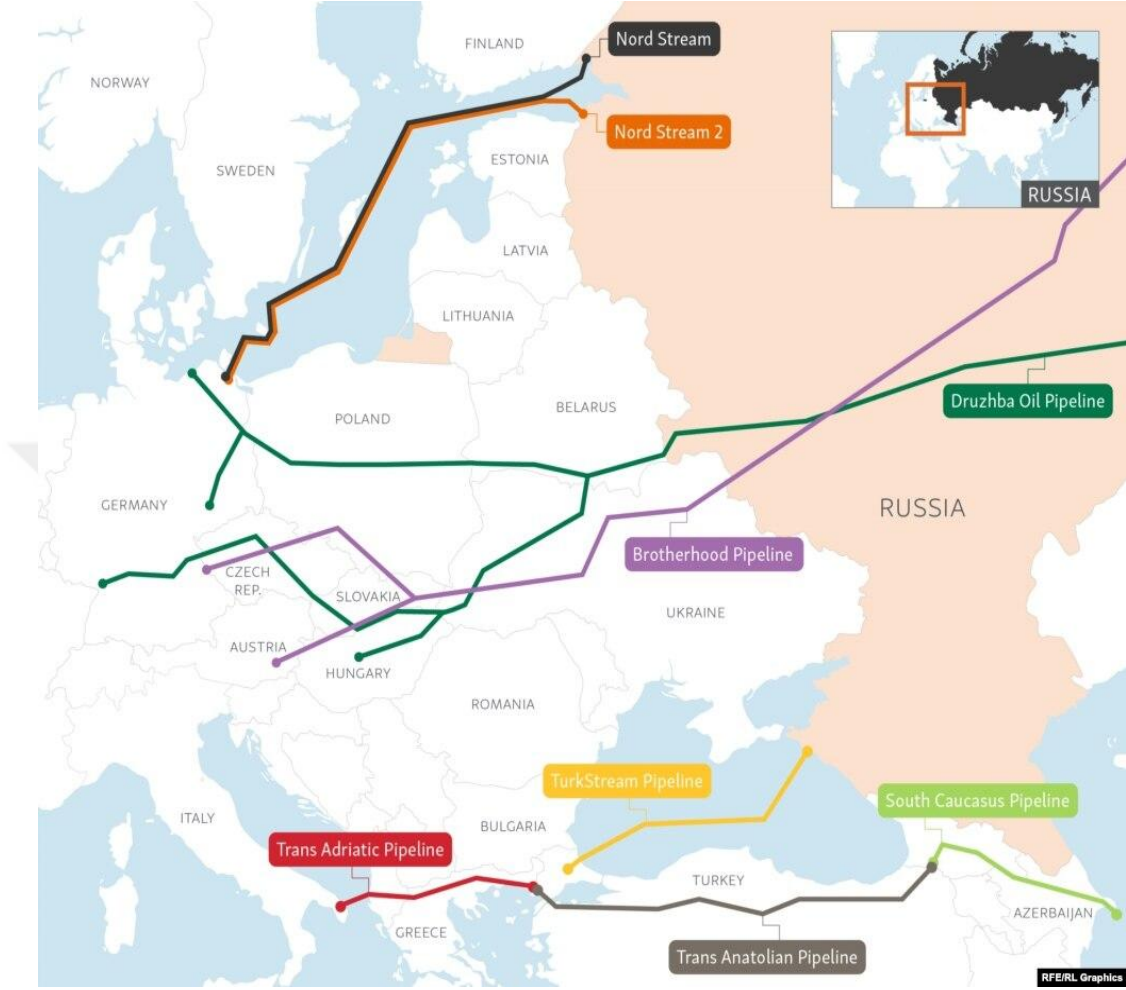
hat 31 Aralık 2024'te transit sözleşmesinin sona erip yenilenmemesi nedeniyle pasif hale gelmiştir. Bu durum Ukrayna'yı transit haklarından Rusya'ya da enerji gelirinden mahrum bırakmıştır.⁷² Şekil 9'da görüleceği üzere özellikle Kardeşlik Hattı üzerinden gelen enerji direkt bir güzergah olarak yalnızca Ukrayna'nın transit olarak kullanılmasıyla enerjinin taşınma kanalı olmuştur. Ancak 2022 Ukrayna Savaşı tüm bölge dinamiklerini değiştirdiği gibi enerji rotalarını da yeniden şekillendirmiştir. 2024'ün sonunda Ukrayna ile Rusya arasında enerjinin geçişi üzerine yapılan sözleşmelerin yenilenmemesi üzerine bu hat büyük kapasitesine rağmen kullanılamaz bir şekle bürünmüştür. Günümüzde enerji trafiği için özellikle Rusya'ya bağımlılık çerçevesinde incelenen boru hatları aynı zamanda Soğuk Savaş döneminin de dinamikleri için önemli olmuştur. Dostluk ve Kardeşlik hatları yapıldıkları dönem özellikle ABD'nin gölgesi altında inşa edilmiştir. ABD, o dönem bu iki hattın da gerçekleştirilmesini engellemek için yoğun bir çaba sarfetmiş, hatta yaptırımlarla Sovyetler Birliği'nin kendi kendine yetebilecek bir boru üretim sanayisi kurmasına neden olmuştur.⁷³ Soğuk Savaş dinamiklerinde Avrupa'nın Sovyetler Birliği'ne bağımlı olmasının önüne geçmek isteyen ABD, bugün de aynı şekilde AB'nin Rusya bağımlılık çemberinden çıkabilmesi için LNG iş birlikleri yapmaktadır. Ancak Avrupa geçmiş dinamiklerin de etkisiyle Rusya enerji denkleminde bir türlü çıkmamaktadır. Ukrayna üzerinden gelen Kardeşlik Hattı, Rusya ile AB arasındaki enerji krizlerinin baş aktörü olmuştur. Nitekim 2009'daki kesinti başta olmak üzere Ukrayna-Rusya arasındaki birçok anlaşmazlık bu hattın dönem dönem enerji geçişinden mahrum bırakılmasıyla sonuçlanmıştır.⁷⁴ Ana enerji geçiş güzergahı olarak kullanılan bu hat özellikle Rus dış siyaseti için en büyük silah niteliği taşımıştır.

⁷² Planete Energies, "Gas pipelines between Europe, Russia and Caucasia", <https://www.planete-energies.com/en/media/infographic/gas-pipelines-between-europe-russia-and-caucasia>, (10.04.2025).

⁷³ Radio Free Europe/RL, "U.S. Efforts To Derail Russian Pipelines To Europe Have Failed Since The 1960s. Will Nord Stream 2 Be Any Different?", <https://www.rferl.org/a/us-efforts-stop-russia-pipelines-will-nord-stream-2-be-different/30107938.html> (10.04.2025).

⁷⁴ Helbert Reul, "EU Climate and Energy Policies – Which Path Ahead?", *CESifo Forum*, Cilt 10, Sayı 1, 2009, ss. 50-56.

Şekil 9. Avrupa Birliği'nin Doğu-Batı Enerji Rotaları⁷⁵

Avrupa'daki enerji boru hatlarından bir diğeri Trans Avrupa Doğalgaz Boru Hattı (TENP) olmuştur. Bu boru hattı Avrupa içi bir varlık göstermekte, Kuzey-Güney doğrultusunda Almanya'nın Batı sınırından İsviçre'deki bağlantı noktasına kadar enerjinin taşınması için kullanılmaktadır. 1974 yılında başlanan bu hat, günümüzde Norveç gazının Almanya, İsviçre ve İtalya pazarlarına ulaştırılmasında kilit bir rol oynamaktadır. Yılda 15,5 milyar metreküp enerji taşıma kapasitesine sahiptir.⁷⁶ Bu yönüyle bakıldığı zaman Rusya ile olan bağımlılık ekseninden çıkılmasında büyük

⁷⁵ Radio Free Europe/RL, "U.S. Efforts To Derail Russian Pipelines To Europe Have Failed Since The 1960s. Will Nord Stream 2 Be Any Different", <https://www.rferl.org/a/us-efforts-stop-russia-pipelines-will-nord-stream-2-be-different/30107938.html>, (10.04.2025).

⁷⁶ Global Energy Monitor, "Trans Europa Naturgas Pipeline" "https://www.gem.wiki/Trans_Europa_Naturgas_Pipeline" (10.04.2025).

öneme sahip Norveç'in enerjisinin taşınması bu hattın yakın dönemde daha çok önem kazandığını göstermektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Sovyetlerin en büyük varisi olan Rusya, Avrupa ile enerji trafiğindeki baş aktör olmuştur. Rusya ve Almanya'nın ön plana çıkmalarıyla, Sibirya'nın Yamal Yarımadası'ndan Almanya başta olmak üzere diğer ülkelere doğal gaz transferi için Yamal-Avrupa boru hattı inşa edilmiştir. Yılda en az 12 milyar metreküp Almanya'ya, 8 Milyar metreküp Fransa'ya olmak üzere geri kalanı da İtalya, Hollanda, İspanya, Avusturya gibi ülkelere gidecek bu gazdan Avrupa'nın faydalanması planlanmıştır.⁷⁷ Özellikle bu hattın Ukrayna'yı by-pass etmek isteyen Rusya için çok büyük önemi vardır. Özellikle Rusya'dan Avrupa'ya taşınan doğal gazın neredeyse dörtte birlik bir bölümü bu hat üzerinden taşınmıştır. Almanya üzerinden Avrupa'ya dağıtım yapılmaktadır. Yıllık kapasitesi 33 milyar metreküp olan bu hatta son yıllarda 17 milyar metreküp doğal gaz taşınmıştır.⁷⁸ Son yıllarda boru hatlarında meydana gelen düşüşün sebebi net bir şekilde Ukrayna Savaşı ve akabinde gelen yaptırımlardır. Nitekim Avrupa, savaşa yönelik tavrını net bir şekilde gösterirken enerjide kaynak ülke çeşitlendirmesine gitmiş ve boru hatları üzerinden taşınan enerji miktarı azalmıştır.

⁷⁷ Helbert Reul, "European dependence and Soviet leverage: the Yamal pipeline", *Survival*, Cilt 23, Sayı 5, 1981, ss. 209-214.

⁷⁸ Halil Önder ve Nafiz Maden, "Avrupa Birliği'nin kayıp enerji projeleri: Nabucco, Trans Hazar ve Güney Akım" *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, Cilt 3 Sayı 1, 2023, s. 41.

Şekil 10. Yamal-Avrupa Boru Hattı⁷⁹

Avrupa'nın enerji çeşitlendirme çalışmalarından bir tanesi 2007 yılında hayata geçirilen Güney Kafkasya Doğalgaz boru hattı projesi olarak gösterilebilmektedir. Bir diğer adıyla Bakü-Tiflis-Erzurum hattı olarak da geçen enerji projesine göre Azerbaycan Şahdeniz gaz sahasındaki enerji Gürcistan üzerinden Türkiye'ye getirilmiştir. Bu hatta daha sonra kapasite artırımına gidilmiş ve Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ve Trans Adriyatik Boru Hattı Projesi (TAP) projesiyle entegre bir şekilde Avrupa'ya enerji taşınmıştır.⁸⁰ Bu hat özellikle Rus gazına alternatif olabilmesi adına çok büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda da doğu-batı enerji koridorunun ilk adımları olarak da nitelendirilebilmektedir. Bu projenin eklemlendiği TANAP 2018'de ve TAP 2020'de devreye alınmış ve Azerbaycan gazı Avrupa pazarına girmiştir. TANAP ile Türkiye'nin doğu

⁷⁹ The Medium Blog, "Europe's Permanent Energy Crisis Gets Worse", <https://thehonestsorcerer.medium.com/update-europes-permanent-energy-crisis-gets-worse-65d926fee29f> (10.04.2025).

⁸⁰ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Doğalgaz Boru Hatları, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari/> (10.04.2025).

sınırlarından kaynağını alan enerji Edirne'nin İpsala ilçesine kadar giderken daha sonra TAP kapsamında Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya rotasını izlemiştir. 16 milyar metreküp kapasiteli bu proje ile öncelikli olarak 6 milyar metreküp Türkiye'nin kullanması için ayrılırken 10 milyar metreküplük bir bölümünün Avrupa'ya ulaşması planlanmıştır.⁸¹ Bu bağlamda değerlendirildiğinde Ukrayna gibi Türkiye'nin de doğu-batı enerji transferi için önemli bir alternatif rota oluşturabileceği söylenebilmektedir. Keza buradaki iş birlikleri daha sonra Türk Akım projesinin oluşmasına da ön ayak olmuştur. Ayrıca Türk Akım projesinin oluşma sebeplerinden bir tanesi yine AB'nin bağımlılık eksenindeki çalışmalarıdır. Nabucco ve Güney Akım projelerinin gerçekleştirilmesi için çaba gösteren AB, daha sonra bu projeleri çeşitli sebeplerle iptal ederek alternatif projelere yönelmiştir. Nitekim Türk Akım projesi ortaya çıkmadan önce Rusya, Güney Akım projesini gerçekleştirmek için çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalara başta bir partner olacak olan Bulgaristan gerekli izinleri vermiş ancak ilerleyen süreçte AB içerisinde Rus bağımlılığının artacağı endişesi gibi birçok durumdan dolayı Bulgaristan izin vermekten vazgeçmiştir. Bu durumlardan dolayı Güney Akım iptal edilmiş ve Türk Akım projesi ön plana çıkmıştır.⁸²

⁸¹ Ali Samir Merdan, "Avrasya Jeopolitiğinde Türkiye'nin Enerji Politikaları: TANAP ve Türk Akımı" *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 17 Sayı 2, 2021, ss. 457-473.

⁸² Sina Kısacık, "Understanding the Fundamental Practices of Russia's New Energy Policy in the Wake of the 2014 Crimean Crisis", *International Energy Policies* (Ed. Giray Saynur Derman), Cambridge Scholars Publishing, 2022, s. 111

Şekil 11. TANAP ve TAP Boru Hatları⁸³

Avrupa'nın artan enerji talebinin karşılanması için özellikle Rusya ile enerji ticareti faaliyetlerinin arttığı son yıllarda Türkiye, TANAP sonrası Türk Akım projesiyle de transit ülke olma şansı elde etmiştir. Ukrayna ve Rusya arasındaki enerji anlaşmazlıkları sonrası Rusya alternatif güzergahlar üzerinden Avrupa ile ticaret arayışına girmiştir. Bunun sonucunda da Karadeniz'in altına inşa edilen boru hatları ile Türkiye'ye, buradan da Avrupa'ya enerji transferinin sağlanacağı Türk Akım projesi ortaya çıkmıştır. Yıllık 31,5 milyar metreküp doğal gaz taşıma kapasitesine sahip olan bu hat hem Türkiye'nin hem de Avrupa'nın enerji talebini karşılamak için önemli bir enerji rotası olmuştur.⁸⁴ Ancak bu proje, enerji konusunda kendi kaynakları yetersiz olan Türkiye ve Avrupa Birliği için giderek artan Rus enerjisine bağımlılığın başka bir halkasını oluşturmuştur. Yüksek maliyetlerle yapılan bu enerji hatları beraberindeki uzun süreli alım anlaşmaları hem Avrupa'nın hem de Türkiye'nin Rusya'ya olan stratejik bağımlılığını artırmıştır. Bu hattın Avrupa ayağının ilk adımını da Balkan Akım projesi oluşturmuştur. Bu proje Türk Akımı projesinin devamı niteliğini taşıırken Rus gazının Avrupa içine daha fazla entegre olmasının yolunu

⁸³ Nuran Erkul Kaya, "TANAP ve TAP Yunanistan sınırında birleşti", <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tanap-ve-tap-yunanistan-sinirinda-birlesti-/1317347> (15.07.2025).

⁸⁴ Kerim Eray Söylemez - Leman Erdal, "Karşılıklı Bağımlılık Perspektifinden Türkiye – Rusya Enerji İlişkilerinde Dengeler: TANAP ve Türk Akım", *European Journal of Educational & Social Sciences*, Cilt 9, Sayı 1, 2024, ss. 31-47.

açmıştır. Yılda 20 milyar metreküp taşıma kapasitesine sahip olan bu hat, Rusya'nın AB'yi Doğu Avrupa üzerinden beslediği ve Ukrayna'yı dışarıda bıraktığı bir denklemi yaratmıştır.⁸⁵ Böylece Rusya, Ukrayna ile uzun süreli anlaşmalar neticesinde enerji çerçevesindeki karşılıklı bağımlılığını asimetrik bir bağımlılığa çevirmiştir. Ancak Ukrayna'nın rolünü üslenen Türkiye ve Bulgaristan'ın da gelecekte Ukrayna gibi bir dışlamanın içerisine girebilme potansiyelini de beraberinde getirmiştir.

Avrupa Birliği'nin enerji bağlamında Rusya ile bağımlılığa giden ilişkisi aslında temelde pragmatik bir yapının varlığından kaynaklanmaktadır. Uzun yıllardır Rusya ile yapılan ticaretin sebepleri incelendiğinde ABD-Norveç gibi diğer tedarikçilerden daha yüksek rezervin varlığı, Rus gazının ucuzluğu ve AB'ye coğrafi yakınlık Rusya'yı AB enerjisinde ana aktör yapmaktadır. En büyük Rus gaz şirketi Gazprom'un da AB iç siyasetine girecek kadar aktif hale gelmesi bu durumun bir sonucu olurken iyi alıcı satıcı ilişkisi, şirketin AB içinde Pazar payını maksimize etme çabası gibi durumlar Kuzey Akım ve Kuzey Akım 2 projelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁸⁶ Rus doğal gazının Baltık Denizi vasıtasıyla Almanya'ya oradan da tüm Avrupa'ya dağıtılmasını amaçlayan ilk proje olan Kuzey Akım 1'in güzergahı Rusya, Finlandiya, İsveç, Danimarka ve Almanya'nın özel ekonomik bölgeleriyle Rusya, Danimarka ve Almanya karasularını içerisine almaktadır. Bu açık denizden gelen enerji projesi ile yılda 55 milyar metreküp doğal gazın AB'ye taşınması planlanmıştır.⁸⁷ Kuzey Akım 2 de bu hatta paralel olarak düşünülmüştür. Ancak Kuzey Akım 2 projesi birçok engellemeyle karşılaşmıştır. Özellikle 2022 Ukrayna Savaşı ve bu süreçteki Donbas bölgesini Rusya'nın ele geçirmesi ABD başta olmak üzere Batı ülkeleri tarafından büyük tepki görmüştür. Bunun sonucunda Rusya'ya yönelik birçok yaptırım ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte özellikle Rusya'nın ilhaki sonrası Almanya gibi ülkeler bu projeye desteğini çekmişlerdir. Kuzey Akım 2, Ukrayna Savaşı ile büyük bir darbe yemiş ve tam anlamıyla faaliyete geçememiştir.⁸⁸ İnşa süreci

⁸⁵ Global Energy Monitor, "Balkan Stream gas pipeline", https://www.gem.wiki/Balkan_Stream_gas_pipeline, (10.06.2025).

⁸⁶ Aysel Varoğlu, "Kuzey Akım ve Kuzey Akım-2 Boru Hatlarının Ekonomik, Politik ve Çevresel Açından Değerlendirilmesi", *Yer Altı Kaynakları Dergisi*, Sayı 21, 2022, ss. 37-59.

⁸⁷ Halit Hamzaoglu, "Rusya-Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Etkeni ve "Kuzey Akımı-2" Boru Hattı Projesinin Jeopolitik İçeriği", *Alanya Akademik Bakış*, Cilt 5, Sayı 1, 2021 ss. 265-286.

⁸⁸ Moniek de Jong, "Tracing the downfall of the Nord Stream 2 gas pipeline", *WIREs Energy and Environment*, Cilt 13, Sayı 1, 2023.

tamamlanmış ancak savaş nedeniyle bir türlü işletilememiş olan bu hat Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılama konusunda önemli bir adım olabileceken aynı zamanda da Rus enerjisine bağımlılığı artırma potansiyeline sahiptir.

Şekil 12. Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2 Projeleri⁸⁹

Avrupa Birliği, özellikle Rus bağımlılığından kurtulmak için enerji kaynağı çeşitlendirmeleri yapmaktadır. Bu kaynaklardan birisi olan Norveç'ten kaynağını alan enerjiyi Danimarka üzerinden Polonya ve komşu ülkelere taşıyan Baltık doğal gaz boru hattı da bu bağlamda çok önemlidir. Eylül 2022'de açılan bu hat, yıllık 13 milyar metreküp gazın taşınmasına olanak sağlarken Orta Doğu, Avrupa ve Baltık ülkelerine yönelik gaz arzı için kaynak çeşitlendirmesinin bir sonucunu oluşturmuştur.⁹⁰ Bu bölgedeki ülkelerin geçmişte yaşanan enerji kesintilerinden çok büyük oranda etkilenmeleri ve bu konudaki savunmasızlığı-zayıflığı kapatılmaya çalışılmıştır.

⁸⁹ Anadolu Ajansı, "Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2'de sızıntı alarmı: Rusya'dan 'sabotaj' açıklaması", <https://www.yenisafak.com/dunya/kuzey-akim-1-ve-kuzey-akim-2de-sizinti-alarmi-rusyadan-sabotaj-aciklamasi-3860832>, (15.07.2025).

⁹⁰ European Commission, "The Baltic Pipe: a subsea pipeline to transport natural gas under the North Sea", https://cinea.ec.europa.eu/featured-projects/baltic-pipe-subsea-pipeline-transport-natural-gas-under-north-sea_en, (12.06.2025).

Şekil 13. Baltık Boru Hattı⁹¹

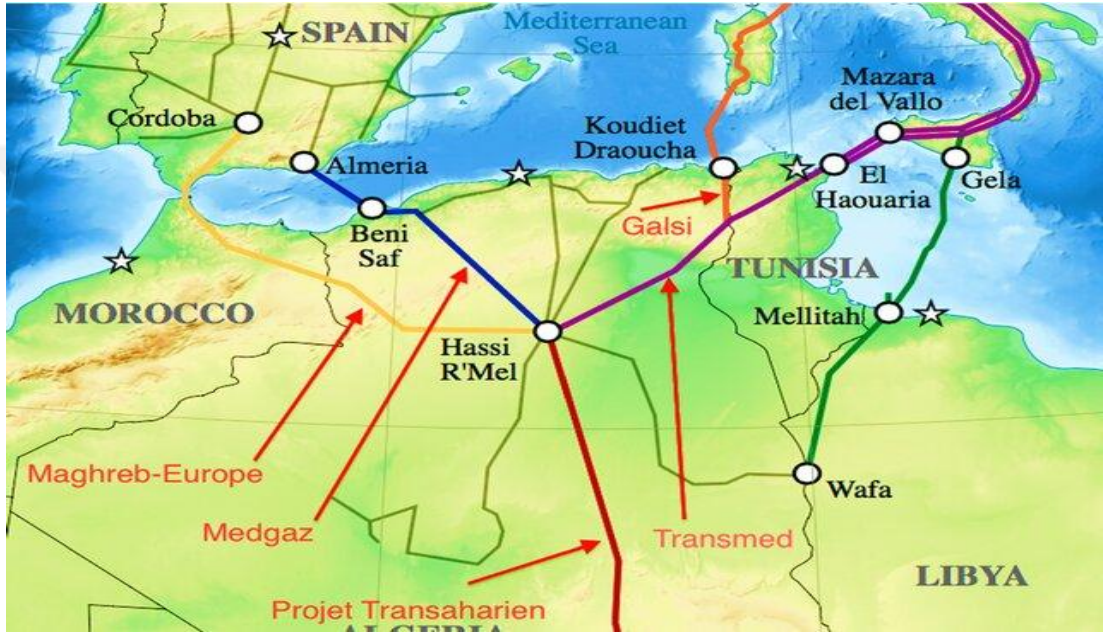
Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılamada kullandığı hatlar her ne kadar özellikle Rusya kaynaklı ya da Azerbaycan özelinde Kafkasya kaynaklı olsa da Afrika üzerinden de gelen enerji hatları mevcuttur. Bunlardan bir tanesi olan TransMed ya da başka bir deyişle Trans Akdeniz doğal gaz boru hattı 1970-1980 dönemlerinde ilk olarak inşasına başlanan ve Cezayir'den kaynağını alarak Tunus ve Akdeniz'in altından geçerek İtalya üzerinden Avrupa'ya enerji taşıyan bir hattır.⁹² Bu hat ile birlikte Cezayir'den kaynağını alarak Akdeniz üzerinden Avrupa'ya doğal gaz taşıyan iki hat daha vardır. Böylece Cezayir kaynaklı enerji Medgaz, Magrib-Europe ve Enrico Mattesi boru hattı olmak üzere 3 koldan Avrupa'ya ulaşmaktadır. Bu projelerin toplam kapasitesi yıllık 53 milyar metreküpü bulmaktadır. Bununla birlikte GALSI boru hattı da başka bir hat olarak 8 milyar metreküplük bir bağlantı daha sağlamaktadır. Yine Libya-İtalya arası Yeşil Akım projesi ve Nijerya'dan çok yüksek oranda LNG ithalatı Avrupa'nın enerji talebini karşılaşmaya yönelik önemli projelerdir. Özellikle

⁹¹ Intero, "Contract Award The Baltic Pipe Project", <https://www.intero-integrity.com/de/press/contract-award-the-baltic-pipe-project>, (12.06.2025).

⁹² Marta Musso, *The Transmediterranean gas pipeline: a political history Les routes du pétrole/Oil Routes*, Peter Lang Press, 2016.

Nijerya'dan elde edilen LNG ve bununla birlikte Katar'dan gelen LNG, Avrupa'nın enerji kaynaklarını çeşitlendirme konusunda kilit bir rol oynamaktadır.⁹³ Şekil 14'te görüleceği üzere Trans Sahra projesi ve diğer enerji rotalarıyla Avrupa'nın enerji ihtiyacı karşılanırken yakın geçmişte bağımsızlığını kazanan Cezayir gibi ülkeler için de önemli bir ekonomik gelir kaynağı yaratılmıştır.

Şekil 14. Cezayir-Avrupa Enerji Rotası⁹⁴

Avrupa'da enerjinin güvenliği ve sürdürülebilirliği için inşa edilen birçok boru hattı Tablo 3'te görüleceği üzere Rusya kaynaklıdır. Bu yüksek kapasiteli hatlar Rusya'ya olan bağımlılığın gün geçtikçe artmasına neden olmaktadır. Bu durum da Avrupa Birliği'nin enerjiye yönelik politika süreçlerini doğrudan etkilerken kısa vadede birçok politikada değişikliğe gidilmesine ya da yeni politikaların üretilmesine neden olmaktadır.

⁹³ Alexey Dukhanin, "The Change of European Vector of Russia's Energy Policy Towards Asia-Pacific Countries", *Journal of International Relations*, Cilt 17, Sayı 1, 2019, ss. 62-74.

⁹⁴ Mustapha Anwar Brahami- Mohammed Dahane- Mehdi Souier- M'hammed Sahnoun, "Sustainable capacitated facility location/network design problem: a Non-dominated Sorting Genetic Algorithm based multiobjective approach", *Annals of Operations Research*, Cilt 311, Sayı 9, 2022 ss. 821-852.

Tablo 3. Avrupa'nın Aktif Önemli Doğal Gaz Boru Hatları⁹⁵

Boru Hattı	Hat Kapasitesi (yıl/milyar metreküp)	Kaynak Ülke
Yamal-Avrupa	33	Rusya
Kardeşlik	~30	Rusya
TANAP	16-31	Azerbaycan
Magrip-Avrupa	12	Cezayir
GALSI	10	Cezayir
Kuzey Akım	55	Rusya
TAP	10	Azerbaycan
Türk Akım	31,5	Rusya
Medgaz	8	Cezayir
Yeşil Akım	11	Libya
Trans Avrupa	15,5	Avrupa içi
Baltık	13	Avrupa içi

Tablo 3'te görüldüğü üzere özellikle Avrupa'nın enerji boru hatları Rusya'nın yüksek bağımlılığı altında kalmaktadır. Her ne kadar Afrika enerjisi Avrupa'ya taşınmak istense de ihtiyacın yalnızca bir bölümünü karşılayabilmektedir.

Boru hatlarıyla birlikte enerjinin LNG olarak yani taşıma yoluyla Avrupa'ya geldiği hatlar da mevcuttur. Rusya'nın Ukrayna'yı ilhaki sonrası enerjide çeşitlendirmeye giden AB, enerji talebini karşılamak adına en hızlı fayda sağlayabileceği alternatif olarak LNG'yi görmüştür. Bu durum net olarak istatistiklere de yansımıştır. AB, 2021 yılında enerji ihtiyacının %20'lik bir bölümünü LNG ile karşılarken 2024 yılında bu oran %37'ye kadar yükselmiştir. 2021 yılı içerisinde Rusya'dan AB'ye boru hatlarıyla ithal edilen enerji 137 milyar metreküp doğal gaz,

⁹⁵ Halil Önder ve Nafiz Maden, “Avrupa Birliği'nin kayıp enerji projeleri: Nabucco, Trans Hazar ve Güney Akım”, *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2023, s. 37.

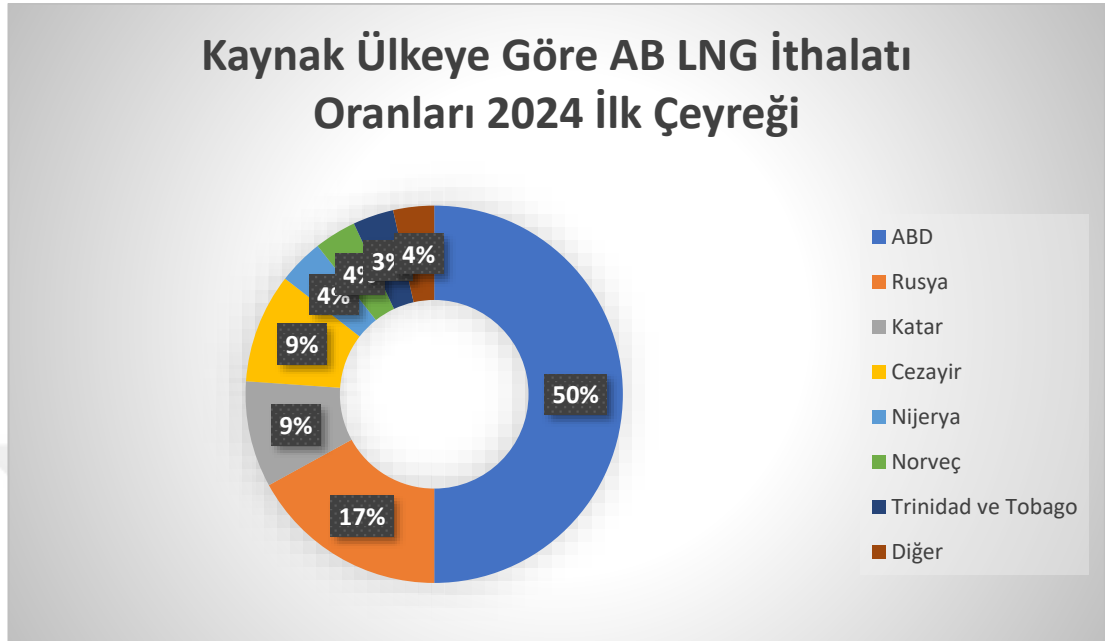
2024 yılında %77 azalarak 31,6 milyar metreküp seviyesine düşmüştür.⁹⁶ Bu büyük düşüş karşısında AB'nin enerji talebinin de bir anda bu seviyede düşmesi mümkün olmadığından ABD gibi ülkeler LNG üzerinden Rusya'yı ikame etmeye çalışmışlardır. Bunun sonucunda ABD'den AB'ye 2023 yılında 62 milyar metreküp ve 2024 yılında 51 milyar metreküp LNG ithal edilmiştir. Bu rakam da AB'nin toplam LNG ithalatının %45'ine tekabül etmektedir.⁹⁷ Bunun yanında Rusya'dan gelen LNG ise 2024 yılı için 16,65 milyar metreküp seviyesinde kalmıştır. Yamal LNG hattı üzerinden gelen bu enerji Rus enerjisinin halen Avrupa için önemli olduğunu göstermiştir. Diğer ülkelere göre görece Rus enerjisi maliyet olarak çok daha ucuz seviyede kalmaktadır.⁹⁸ 2025' in ilk çeyreğinde de rakamlar çok fazla değişikliğe uğramamıştır. Şekil 15'te ve Şekil 16'da görüleceği üzere 2024 yılı ile 2025 yılı ilk çeyrekleri birbirlerine benzerlik gösterirken ABD'nin LNG ticaretindeki varlığı çok fazla göze çarpmaktadır. Her iki şekilde de göze çarpan unsur AB'nin enerjide kaynak çeşitliliğine gittiğidir. Özellikle ABD'nin Rusya'nın dışlanmaya çalışıldığı senaryoda ön plana çıkma çabası gelecekte başka bir bağımlılık riskini de doğurmaktadır.

⁹⁶ European Commission, "Liquefied natural gas", https://energy.ec.europa.eu/topics/carbon-management-and-fossil-fuels/liquefied-natural-gas_en, (12.07.2025).

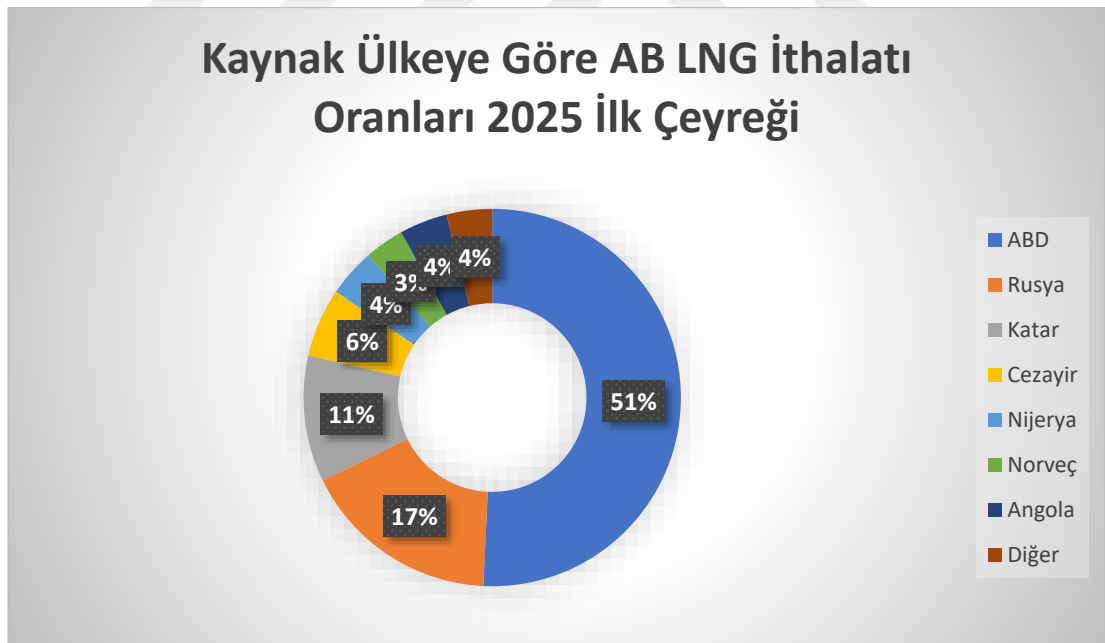
⁹⁷ Anne-Sophie Corbeau "bridging the US-EU Trade Gap with US LNG Is More Complex than It Sounds", <https://www.energypolicy.columbia.edu/bridging-the-us-eu-trade-gap-with-us-lng-is-more-complex-than-it-sounds/>, (12.07.2025).

⁹⁸ Malte Humpert, "EU Imports More Russian LNG in 2024 Than Ever Before, Mostly From Arctic", <https://www.highnorthnews.com/en/eu-imports-more-russian-lng-2024-ever-mostly-arctic>, (12.07.2025).

Şekil 15. Kaynak Ülkeye Göre AB LNG İthalatı Oranları (2024 İlk Çeyreği)⁹⁹

Şekil 16. Kaynak Ülkeye Göre AB LNG İthalatı Oranları (2025 İlk Çeyreği)¹⁰⁰

Şekillerden de anlaşılacağı üzere AB, son yıllarda Cezayir ve Katar'ı enerji konusunda kendisine partner olarak görmektedir. Bu ülkelerin yanında Nijerya da

⁹⁹ Eurostat, “EU imports of energy products - latest developments”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products_-_latest_developments, (12.07.2025)

⁹⁹ A.g.e.

¹⁰⁰ A.g.e.

önemli bir aktör olarak belirlemektedir. Her ne kadar diğer ülkelere göre Rusya'nın LNG payı az görünse de 2024 yılında rekor bir seviyeye ulaşmıştır. Nitekim daha önce boru hatları üzerinden sağlanan enerji akışı Ukrayna'nın boru hatlarından Rus gazı akışını durdurması sonrası alternatiflerin oluşturulması ihtiyacı yaratmıştır. Kısa sürede AB'nin çok büyük seviyelerdeki enerji talebini başka kaynaklardan karşılanamayacağı için Rus LNG'si yine Rus doğal gazını ikame etmiş ve bağımlılık sarmalına yeni bir düzen eklenmiştir.¹⁰¹ Bu durum karşısında politikalarını revize eden AB, uzun vadede yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edeceği enerji ile dışa bağımlılığı ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

¹⁰¹ Ajit Niranjana, "European imports of liquefied natural gas from Russia at 'record levels'", <https://www.theguardian.com/environment/2025/jan/09/european-imports-of-liquefied-natural-gas-from-russia-at-record-levels> (12.07.2025).

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ ÇEŞİTLERİNE GÖRE POLİTİKALARI

Bu bölümde Avrupa Birliği'nin çeşitli enerji kaynaklarına yönelik politikaları ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. AB'nin enerji çeşitlendirme stratejileri bağlamında ele aldığı yenilenebilir, yenilenemeyen ve nükleer enerji kaynaklarına yönelik politika belgeleri, hedefler ve uygulamalar analiz edilmektedir. Her enerji türü için AB düzeyinde izlenen politikalar ve üye devletlerin bu politikalara katılımları karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte enerji türlerine yönelim bağlamında gelişim seyri de ortaya konulmaktadır. Böylece AB'nin enerji dönüşüm serüveninin nasıl bir yönde ilerlediği daha net bir şekilde anlaşılabacaktır.

2.1. Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Avrupa Birliği

Enerji üzerine politika üretme süreçlerinin 1970'lerde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. 1973 yılındaki petrol krizine kadar Avrupa Birliği üye ülkeleri dünyanın geri kalanında olduğu gibi petrolün ön planda olduğu bir enerji tüketim anlayışı içerisinde yer almışlardır. O yıla kadar da enerji üzerindeki politika açığını tekeller üzerinden yürüten devletler yeni bir politika üretme ihtiyacı duymamışlardır. Batı Avrupa'daki çoğu ülke nükleer güç geliştirme üzerine çalışmalar yapmakla meşgul olmuşlardır. Ancak 1973 petrol krizi sonrasında değişen dinamikler ülkeleri enerjide çeşitlendirmeye ve yenilenebilir enerji için de bir pazar oluşturma arayışına sürüklemiştir. İlerleyen süreçte de dünya iklim değişikliği için yaratılan Kyoto Protokolü gibi unsurlar da bu süreçler sonunda oluşturulmuş ve Avrupa Birliği bunun en büyük destekçilerinden birisi olmuştur.¹⁰²

Avrupa Birliği, enerji güvenliğini artırma ve arz güvenliğini temin etme adına uzun yıllardır çeşitli politikalar üretmektedir. AB'nin enerji politikası için yaptığı en önemli politik metinlerden bir tanesini "Avrupa Birliği için Bir Enerji Politikası" isimli Beyaz

¹⁰² Thomas B. Johansson ve Wim Turkenburg, "Policies for renewable energy in the European Union and its member states: an overview", *Energy for Sustainable Development*, Cilt 8, Sayı 1, 2004, s. 5.

Kitap oluşturmıştır. Bu kitapla birlikte AB, enerji politikalarında enerjinin güvenliğinin tesisini, rekabet içeren bir enerji pazarının kurulmasını ve çevrenin de bu bağlamda muhafaza edilmesini öncelik olarak görmüştür. Bu öncelikleri daha sonra çıkardığı Yeşil Kitaplarla da sürekli olarak vurgulamıştır. 1995 yılında çıkarılan aynı isimdeki Yeşil Kitap'ta enerji politikalarının Birlik içindeki tüm vatandaşları kapsamı gerektiği vurgulanmıştır. Bu çerçevede bağımlılık seviyesinin giderek artabileceğine dikkat çekilmiştir. 2006 yılında çıkarılan "Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenilir Enerji için Bir Avrupa Stratejisi" başlıklı Yeşil Kitap ile de sürdürülebilir kalkınma, rekabetçilik ve arz güvenliği konularına dikkat çekilerek öncelikli konular tespit edilmiştir.¹⁰³

Dünya ülkeleri iklim değişikliği sorunuyla başa çıkmak amacıyla çeşitli çalışmalar yaparken AB ise 2050 yılına kadar sera gazı emisyonlarını azaltma üzerine çalışmalar yapmaktadır. Bu bağlamda Kyoto Protokolünü imzalayan AB ülkeleri özellikle yenilenebilir enerji konusunda çalışmalar yürütmektedir. Nitekim 2004 yılında birliğe katılan ülkeler de protokolün hedeflerine ulaşma çabası içerisinde.¹⁰⁴ AB üye ülkeleri her ne kadar iç politikalarında enerji konusunda özgür gibi görünseler de bir birlik anlamında ortak hareket anlayışı içerisinde enerji güvenliği problemini aşmaya çalışmaktadır. 2050 yılına kadar karbondan arındırılmış bir enerji hedefinde olan AB, fosil yakıtları yenilenebilir enerji kaynakları ile ikame etmeye çalışmaktadır. Uzun vadeli ve kademeli bir geçiş planlaması ile ilk olarak taşımacılık ve brüt enerji tüketiminde yenilenebilir enerjinin payı artırılmak istenmektedir. 2030 yılına kadar taşımacılıkta %30 ve elektrik tüketiminde %50 oranında yenilenebilir enerjiye dönüş hedeflenirken, 2040 yılına kadar da bu oranların sırasıyla %65 ve %75'e çıkacağı varsayılmaktadır. Sürecin sonunda 2050 yılında ise tam bir geçiş ile yenilenebilir enerjiye entegrasyonun tamamlanacağı düşünülmektedir.¹⁰⁵ Böylece enerji anlamında bağımlılığın belirli bir zaman diliminde sonlandırılması planlanmıştır.

¹⁰³ Mesut Hakkı Caşın-Sina Kısacık, *Avrupa Birliği Enerji Hukuku ve Güvenlik Algılamaları*, Çağlayan Kitap Yayıncılık, İstanbul Kasım 2018, s. 51,65

¹⁰⁴ Mihaela Pacesila ve Stefan Gabriel Burcea - Sofia Elena Colesca , "Analysis of renewable energies in European Union", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Cilt 56, 2016, s. 157.

¹⁰⁵ Sanja Potrci, Lidija Cucek, Mariano Martin ve Zdravko Kravanja, "Sustainable renewable energy supply networks optimization – The gradual transition to a renewable energy system within the European Union by 2050", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Cilt 146, 2021, s. 7.

Avrupa Birliği, enerji politikalarında sürdürülebilirlik ve iklim kriziyle mücadeleyi öncelik haline getirirken yenilenebilir enerji kaynaklarına büyük önem vermektedir. Bu bağlamda güneş, rüzgâr, hidroelektrik, jeotermal ve biyokütle gibi kaynaklara dayalı bir enerji politikası içindedir. Bu kapsamda yapılan yatırımlar Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal) ve “Fit for 55” gibi paketlerle desteklenmektedir.

Avrupa Birliği uzun yıllardır enerjide yenilenebilir ve sürdürülebilirlik hedefini gerçekleştirmek istemiştir. Bu bağlamda 1972 yılında başlayan ve günümüze kadar süren birçok adımla politikalarını üretmiştir. Tablo 4’te görüleceği üzere çevre ve enerji politikalarında son 50 yılda büyük bir ilerleme kaydedilmiştir.

Tablo 4. Avrupa Birliği’nde Çevre ve Enerji Politikaları Gelişim Süreci¹⁰⁶

Olay	Önemi
1972 Avrupa Konseyi Toplantısı	Ekonomik eylem planı ihtiyacına yönelik ilk çağrı
1987 Avrupa Tek Senedi kabulü	Çevreye yönelik politikalarda yasal dayanak hazırlanması
1993 Maastricht Antlaşması	Çevre politikalarının Avrupa Birliği resmi politikalarına girmesi
1999 Amsterdam Anlaşması	Sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin AB tüm politikalarına eklenmesi
2005 AB Emisyon Ticaret Sistemi kurulması	Dünyadaki ilk ve en büyük emisyon ticaret sisteminin oluşturulması
2009 Lizbon Antlaşması	İklim krizine karşı duruşun özel bir hedef oluşu
2015 Paris İklim Anlaşması’nın imzalanması 2016 Paris İklim Anlaşması’nın yürürlüğe girmesi	Paris anlaşmasının amaçlarıyla uyumlu iklim, çevre ve enerji politikalarının belirlenmesi

¹⁰⁶ Gülay Küçük ve Betül Yüce Dural, “Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Yeşil Ekonomiye Geçiş: Enerji Senaryoları Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, 2022, s. 142.

2019 Avrupa Yeşil Mutabakatı Kabulü	2050 yılına kadar karbonsuz iklim hedefine yönelik politikaların üretilmesi
2020 İklim Hedefleri-2030	2030 yılına kadar karbon emisyonlarında %55 azalma hedefi belirlenmesi
2020 Avrupa İklim Yasası	Yeşil Mutabakatı için gerekli yasal zeminin oluşturulması
2021 Sürdürülebilir Mavi Ekonomi	Okyanus ve denizlerin koruma altına alınarak Yeşil Mutabakatı amaçlarının gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak

Paris İklim Anlaşması ile gelen dönüşüm, Avrupa Birliği'nin de yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji konusunda önemli adımlar atmasına neden olmuştur. Bu bağlamda 11 Aralık 2019'da duyurulan Avrupa Yeşil Mutabakatı ile yol haritası belirlenmiştir. Bu mutabakata göre AB, 2050 yılına kadar Avrupa'da sera gazı emisyonlarını sıfırlamayı hedef haline getirmiştir. Avrupa Yeşil Mutabakatı Yatırım Planı çerçevesinde AB'nin iklim krizine karşı kullanılacak bütçesinde artışa gidilmiş ve ek finansman yaratılmıştır. Sera gazı emisyonlarının %75'den fazla bir bölümüne neden olan enerji sektörünün karbondan arındırılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim hedeflenmiştir. Bu bağlamda; 20 Mayıs 2020'de Çiftlikten Çatala Stratejisi ve Avrupa Biyoçeşitlilik Stratejisi ve 9 Aralık 2020'de Sürdürülebilir ve Akıllı Hareketlilik Stratejisi'nin, 1 Şubat 2023'te Yeşil Mutabakat Sanayi Planı'nın yayınlaması bu amaçlara yönelik eylemler olarak nitelendirilebilmektedir.¹⁰⁷ 1993 Maastricht Antlaşması ile çevreye yönelik politikaların resmi politikalar arasında girmesi sonrasında Avrupa Birliği sürekli olarak bu yönde eylem planları hazırlamıştır. Nitekim hem enerji konusunda dışa bağımlı olması buna etki etmiş hem de kendi iç dinamikleri kapsamında özellikle Paris İklim Anlaşması sonrası süreç politikaların buna yönelik olmasına sebebiyet vermiştir. Bu eylem planları neticesinde kısa vadede önemli kazanımlar da sağlanılmıştır. 2020 yılına kıyasla 2022 yılında Avrupa Birliği'nde rüzgar ve güneş yenilenebilir enerji üretim kapasitelerine yatırımlar sonuç

¹⁰⁷ MFA, "European Green Deal", https://www.ab.gov.tr/european-green-deal_53729_en.html/, (10.04.2025).

vermiş; %25'in üzerinde bir artış ortaya çıkmıştır. Yeşil Mutabakat Endüstriyel Planı ile net-sıfır endüstri yasası ve kritik hammaddeler yasaları çıkarılırken elektrik piyasası tasarımının reformu ile de yenilenebilir enerji konusunda başka adımlar atılmıştır.¹⁰⁸

Avrupa Birliği'nde yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerji miktarında özellikle 2020 sonrasında değişim net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Gerek küresel dinamiklerin buna yönelik bir baskı yaratması gerekse AB'nin kendi iç dinamikleri neticesinde gözle görülür bir değişim yaşanmıştır. 2020 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğin payı %37 iken bu oran 2022 yılında %41,2 ye yükselmiş ve 2030 yılında da bu oranın %60 seviyelerine çıkması hedeflenmiştir. 2022 yılında yaşanan gelişmeler özellikle AB'nin enerji konusundaki kırılgan yapısını gözler önüne sererken enerji piyasalarındaki manipülasyonlara karşı zayıflığı yeni eylemlerin oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle yenilenebilir enerjiyi teşvik etmek amacıyla Yeşil Mutabakat Endüstriyel Planı'nın bir parçası olarak Mart 2023'te mevcut elektrik piyasalarında bir reform yapılmıştır. 21 Mayıs 2024 tarihinde kabul edilen 16 Temmuz 2024 tarihinde yürürlüğe giren kararlar ile mevcut sorunları çözmeye ve enerji güvenliğini sağlamaya yönelik yeni adımlar atılmıştır.¹⁰⁹ Avrupa Birliği her ne kadar Rusya ile olan enerji ilişkilerini 2022 yılındaki ilhak sonrasında sürdürmüş gibi görünse de bu konudaki kırılganlığının farkında olarak politikalarını son yıllarda bu bağlamda üretmeye çalışmaktadır. Bağımlılık ekseninden çıkması mümkün görünmese de bu soruna yönelik politikalar ile bağımlılığını en az seviyeye indirmeye çabalayarak hem ekonomik hem de siyasi gücüyle bu konuda adımlar atmaya çalışmaktadır.

AB'nin yenilenebilir enerjideki eylem paketlerinden birini de "Fit for 55" oluşturmaktadır. 2020 yılından sonra köklü bir değişime giden AB, Temmuz ve Aralık 2021'de tasarladığı bu paketle 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarında 1990 yılına kıyasla %55 oranında bir azalmayı amaçlamıştır. Mevcut AB iklim ve enerji yasalarını revize etmek için oluşturulan birbiriyle bağlantılı 13 teklif ve 6 yeni yasa teklifinden

¹⁰⁸ European Commission, "The Green Deal Industrial Plan", https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan_en, (12.04.2025).

¹⁰⁹ European Commission, "Electricity market design", https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/electricity-market-design_en, (20.04.2025).

oluşan bu paket enerji vergilendirme direktifi haricinde kabul edilmiştir. Fit for 55 ile 2030 yılına kadar AB düzeyinde yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerjinin oranının %42,5-45 arasında bir orana çıkarılması planlanmıştır.¹¹⁰ Bu eylem planı ile ulaşım sektöründe bir dizi hedef belirlenmiş, enerji kaynakları konusunda çeşitlendirme çalışmaları yürütülmüş, karbon konusunda çalışma yapılarak arazi kullanımı ve ormancılık sektörlerinde de hedefler konularak bu hedeflere yönelik planlar hazırlanmıştır. Ekim 2023'te yeni düzenlemeler kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.¹¹¹ AB, tüm bu eylem planları ile enerjide arz güvenliğini sağlamayı, dışa bağımlılığı azaltmayı, yeşil istihdam yaratmayı ve iklim konusunda sürdürülebilir bir düzen oluşturmayı hedeflemektedir. Ancak enerji depolama konusundaki teknolojik ve fiziki yetersizlikler bu politikaların kısa sürede kesin bir sonuç vermesini zorlaştırmaktadır. Orta ve uzun vade bağlamında incelendiğinde politika hedeflerinin yerine getirilmesi ile de AB'nin bağımlılık ekseninden kısmen de olsa uzaklaşabileceği söylenebilmektedir.

2.2. Yenilenemeyen Enerji Kaynakları ve Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin enerji politikalarının şekillenmesinde şüphesiz ki yenilenemeyen enerji kaynakları büyük önem arz etmektedir. AB, tarihsel olarak yüksek oranda fosil yakıtlara bağımlı bir enerji yapısına sahiptir. AB 2022 yılında enerjisinin yaklaşık %37'lik bir kısmını kendisi üretirken %63 oranında ise ithalata yönelmiştir. AB enerji üretiminin %43'lük bölümü yenilenebilir kaynaklardan üretilirken gerisi özellikle nükleer enerji gibi alternatiflerden sağlanmıştır.¹¹² Her ne kadar yenilenebilir enerji kaynaklarında oransal olarak iyi bir görüntü olsa da mevcut kaynakların tüketimi karşılamaması nedeniyle yenilenemeyen enerji kaynakları AB için hayati bir öneme sahip olmaktadır. 2022 yılında Ukrayna Savaşı gibi bir krizin ortaya çıkmış olması, AB'yi bu dışa bağımlı yapısından çıkma konusunda politikalarını revize etmeye zorlamıştır. Mayıs 2022'de AB Komisyonu, REPowerEU

¹¹⁰ Gregor Erbach- Liselotte Jensen, "Fit for 55 package", *EPRS | European Parliamentary Research Service*, 2022, s. 3.

¹¹¹ *A.g.e.*

¹¹² Eurostat, "Shedding light on energy in Europe – 2024 edition", <http://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/energy-2024>, (02.05.2025).

Planı'nı kabul ederek bu dışa bağımlı enerjiye karşı önlem almaya çaba göstermiştir.¹¹³ Petrol AB'nin sanayi ve ulaştırma sektörleri için çok önemli bir enerji kaynağı olurken 2022 yılında bu kaynağa olan talep artmış ve bağımlılık oranı %97,6 seviyelerine çıkmıştır.¹¹⁴ Özellikle 2019 yılındaki COVID-19 pandemisi tüm dünyayı etkilediği gibi AB'yi de etkiledi. Pandemi sonrası Ukrayna Krizi'nin yaşanması da enerji gibi ana sektörlerde büyük bir kıtlığa neden olmuştur. 2022 yılındaki tarihi zirveden sonra 2023 yılında küçük bir düşüşle petrol ve petrol türevlerinde AB'nin dışa bağımlılık rakamları %94,8 olmuştur.¹¹⁵ Bunun yanı sıra doğal gazda da dışa bağımlılık oranı azımsanmayacak derecede yüksektir. 2024 yılında AB'nin ihtiyacı olan doğal gazı dışarıdan temin etme oranı %85,6 seviyelerine çıkmıştır.¹¹⁶ Genel tabloya bakıldığında ortalama bağımlılık oranı 1995 yılından 2022 yılına kadar 11 puan artarak %52 seviyelerinden %63 seviyelerine çıkmıştır. Özellikle doğal gazla olan bağımlılık 2014 yılından 2022 yılına kadar 30 puanlık bir artışa sahip olarak %100 seviyesine giderek yaklaşmıştır.¹¹⁷ Tüm bu rakamlara bakıldığında AB'nin enerjideki dışa bağımlılığını önlemek adına ortaya koyduğu politikaların önemi bir kere daha göze çarpmaktadır. Nitekim bu politikaların orta ve uzun vadedeki beklenen sonuçları vermesi durumunda AB, enerjinin güvenliği ve sürdürülebilirliği anlamında büyük bir güce sahip olma potansiyeline sahiptir.

Rusya'nın Ukrayna'yı ilhakı ile başlayan enerji piyasalarındaki bozulmaya hızlıca yanıt arayan Avrupa Birliği'nin ortaya attığı REPowerEU Planı, özellikle yenilenemeyen enerji kaynaklarına karşı olan bağımlılığı engellemeye çalışmıştır. Mayıs 2022'de başlatılan plana göre; Avrupa Birliği'nde enerji tasarrufu sağlamak, enerji kaynaklarında çeşitliliğe gitmek ve temiz enerji üretmek amaçlanmıştır. Bu plan özellikle bağımlılık denkleminde en önemli yeri tutan diğer aktör Rusya ile olan ilişkilere büyük etki etmiştir. Ukrayna Savaşı sonrası yaptırımların ortaya konması ve

¹¹³ Godswill Osuma ve Nadia Yusuf, "Towards an Optimal Renewable Energy Mix for the European Union: Enhancing Energy Security and Sustainability", *Journal of the Knowledge Economy*, 2024.

¹¹⁴ Eurostat, "Oil import dependency at its highest in 2022", <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240415-1>, (07.05.2025).

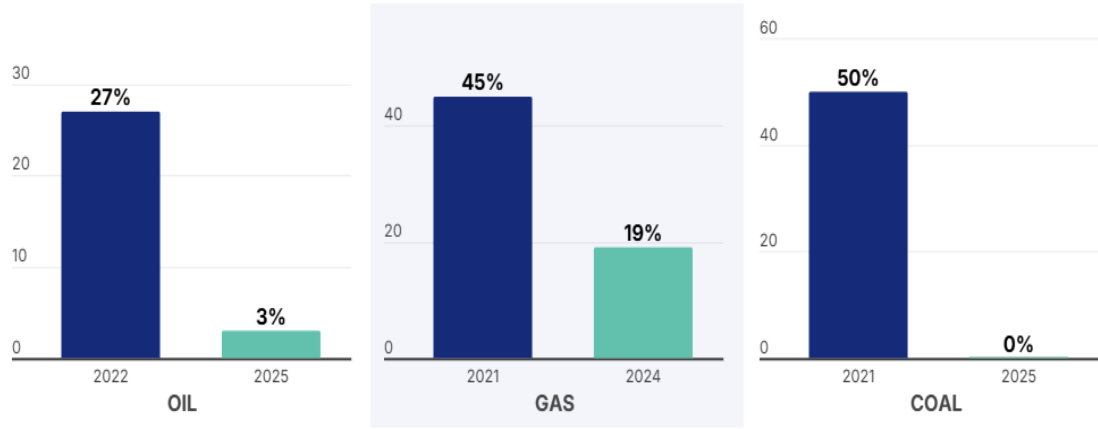
¹¹⁵ Eurostat, Oil and petroleum products - a statistical overview, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview, (07.05.2025).

¹¹⁶ Eurostat, "Natural gas supply statistics", https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Natural_gas_supply_statistics, (12.05.2025).

¹¹⁷ Dario Guarascio, Jelena Reljic ve Francesco Zezza, "Energy vulnerability and resilience in the EU: concepts, empirics and policy", *Journal of Industrial and Business Economics*, 2025.

REPowerEU Planı gibi planların aktif hale gelmesi ile Rusya-AB enerji ithalatı rakamları değişmiştir.¹¹⁸ Şekil 17’de görüleceği üzere, 2022 yılından sonra AB ile Rusya arasındaki enerji ticaretinde çok büyük bir değişim yaşanmıştır. Yaptırımlar sonrası kömür ithalatının tamamen durdurulması, petrol ve doğal gazda çok büyük bir ticari gerileme yaşanması Rusya-AB enerji ilişkisinin orta ve uzun vadede de bu yönde gidebileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bunun yanı sıra enerjide kaynak ülkede çeşitlendirmeye gitme politikası güden Avrupa Birliği, başta ABD olmak üzere Norveç, Azerbaycan, Cezayir, İsrail ve Katar gibi ülkelerle sıvılaştırılmış doğalgaz (Liquefied natural gas-LNG) gibi alternatif kaynaklar üzerinden enerji konusunda anlaşmalar yapma yoluna gitmiştir.¹¹⁹ Böylece REPowerEU stratejisi bağlamında bağımlılık azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak mevcut kaynaklardaki yetersizlikler göz önüne alındığında bu kaynak çeşitlendirmenin yeni bir bağımlılık yaratabileceği riski de göz ardı edilmemelidir.

Şekil 17. Avrupa Birliği’nin Rusya’dan Enerji İthalatı Oranları¹²⁰

AB ile ABD arasındaki ortaklığın bir yansıması olarak 2022 yılında AB-ABD Ortak Enerji Güvenliği Görev Gücü oluşturulmuştur. Bunun genel amaçları, Rusya’ya olan enerji bağımlılığının önüne geçmek, iklim krizine karşı enerjide kaynak çeşitlendirmesine gitmek ve AB üye ülkelerinin enerji taleplerini azaltıcı önlemler

¹¹⁸ European Commission, “REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe”, https://commission.europa.eu/topics/energy/repowereu_en, (15.05.2025).

¹¹⁹ Angelos Delivorias, “EU energy partnerships: United States”, *EPRS | European Parliamentary Research Service*, 2025, s. 2.

¹²⁰ European Commission, REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe, https://commission.europa.eu/topics/energy/repowereu_en, (25.05.2025).

almak olarak söylenebilmektedir. Bu bağlamda da ABD, 2022’de 56 milyar metreküp LNG ihraç etmiş ve 2021 yılındaki 22 milyar metrekübün 2,5 katı oranında bir enerji arzı sağlanmıştır.¹²¹ ABD-AB enerji birlikteliği her ne kadar soruna çözüm bulmuş gibi görünse de orta ve uzun vadede AB’nin enerji bağımlılığını ortadan kaldırma konusunda yetersiz kalmaktadır. AB, enerji politikalarını oluştururken kaynak çeşitliliğinin ilk hedeflerden birisi olarak belirlese de orta ve uzun vadede mevcut altyapısı ile yenilenemeyen olmasa da yenilenebilir enerji kaynaklarıyla talebini karşılama amacına yönelik hareket etmeye devam etmek zorundadır.

2.3. Nükleer Enerji ve Avrupa Birliği

Tüm dünyada olduğu gibi Avrupa Birliği’nde de nükleer enerjinin hem politik hem de ekonomik açıdan önemli bir yer tuttuğu söylenebilmektedir. Hem karbonsuz bir enerji sağlamak planlanırken hem de enerji güvenliğini tahsis etmek AB’nin enerji politikalarına yön vermektedir. AB’nin nükleer enerji konusundaki politikasının temellerini Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu’nun (EURATOM)’un 1957 yılında kurulması oluşturmuştur.¹²² EURATOM’un kuruluşundaki temel düşünce; nükleer enerjinin güvenli bir şekilde kullanımının yolunu açarak nükleer gücü barışçıl amaçlarla kullanıp üye devletlerin bu konudaki araştırmalarını koordine etmektir.¹²³ Bu bağlamda, nükleer enerji AB için sadece bir enerji kaynağı değil aynı zamanda stratejik olarak da bir ortaklık alanı olarak değerlendirilebilmektedir. Tablo 5’te de görüleceği üzere enerjide dışa bağımlı olan AB’de ülkeler kendi içlerinde kullandıkları enerji kaynağı konusunda farklılıklara sahiptirler. Özellikle Fransa, Macaristan ve Slovakya gibi ülkeler için nükleer enerji kısa ve orta vadede vazgeçilmez olarak nitelendirilebilmektedir. Bunun yanı sıra Almanya gibi ülkeler için ise tüketimin yalnızca çok düşük bir bölümünü sağlamaktadır. Yalnızca bu tablo incelendiğinde dahi AB’nin nükleer konusunda ortak bir paydada buluşması çok da olası

¹²¹ Directorate-General for Energy, “EU-US Task Force on Energy Security: one year on”, https://energy.ec.europa.eu/news/eu-us-task-force-energy-security-one-year-2023-04-03_en, (25.05.2025).

¹²² Nur Dilbaz Alacahan ve Yağmur Akarsu. “Avrupa Birliği Ortak Dış Ticaret Politikasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri” *Journal of Life Economics* Cilt 4 Sayı 1, 2017, s. 32.

¹²³ Cihat Aydın, “Güney Asya’da Bölgeselcilik: Güney Asya İş Birliği Örgütü (SAARC) ve Keşmir Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, s. 187.

görünmemektedir. Ulusal çıkarlar ulusüstü bir yapıda olan AB'nin ortak karar alma mekanizmasını da etkileyebilmektedir.

Tablo 5. Nükleer Enerjinin Elektrikteki Payı 2023 % 124

<u>AB Ülkeleri</u>	<u>Nükleer Enerjinin Elektrikteki Payı 2023 %</u>
Belçika	41,2
Bulgaristan	40,4
Çek Cumhuriyeti	40
Finlandiya	42
Fransa	64,8
Almanya	1,4
Macaristan	48,8
Hollanda	3,4
Polonya	0
Romanya	18,9
Slovakya	61,3
Slovenya	36,8
İspanya	20,3
İsveç	28,6

AB, yenilenebilir enerji üzerine politikalar üretirken bir yandan da yenilenemeyen kaynaklara olan bağımlılığından çıkmaya ve özellikle nükleerden uzaklaşmaya çalışmaktadır. Ancak üye ülkelerin kendi ihtiyaçları ve ulusal çıkarları bağlamında ortaya koydukları politikalar AB'nin ortak strateji belirlemesinin önünde en büyük engellerden biri olarak yer almaktadır. 2023 itibariyle AB üye ülkelerinden yalnızca 12 tanesi nükleer reaktöre sahipken toplam elektrik enerjisi üretme kapasitesi içerisinde nükleerin oranı %22,8 seviyesindedir. 2006-2023 yılları arasında AB üye ülkelerinin nükleer enerjiye olan arzı incelendiğinde de bu durum net bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Bu dönemde Romanya %98,7, Hollanda %14,9, Çekya %16,8, Macaristan %18,3, Finlandiya %49,8 oranlarında nükleer güç üretiminde artışa gitmiştir. Bunun karşısında ise Litvanya 2009 yılında nükleer tesislerini kesin olarak kapatmış; Almanya %95,7, Belçika %29,4, İsveç %27,6, Fransa %24,9, Bulgaristan %17,8 oranında enerji üretiminde azalmaya gitmiştir. Fransa her ne kadar ¼ oranında

¹²⁴ World Nuclear Association, Nuclear Power in the European Union, <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/others/european-union>, (30.05.2025).

üretiminde azalmaya gitmiş olsa da AB'nin toplam nükleer enerji üretimini %54,6 ile kendisi sağlamaktadır.¹²⁵ Bu rakamlara göre AB'nin uzun vadede nükleere karşıt bir duruşunun olduğu anlaşılabılırken kısa vadede nükleerin enerji denkleminde çıkması pek olası görünmemektedir.

Nükleer enerji fosil yakıtlara kıyasla çok daha çevre dostudur. Ancak radyoaktif atık oluşturması ve olası bir kazadaki etkisinin büyüklüğü sebebiyle giderek uzaklaşılan bir enerji kaynağıdır. Özellikle Ukrayna Savaşı gibi bir durumun ortaya çıkardığı enerji güvenliği tehlikesi, nükleer enerjiden uzaklaşma politikalarını da etkilemiştir. Her ne kadar Almanya gibi ülkeler yakın gelecekte nükleer tesislerini tamamen kapatmayı planlasa da enerji arzında kaynaklanan sorunlar ve sürdürülebilirlik problemleri neticesinde Polonya gibi ülkeler de bu enerji çeşidine yönelmektedir.¹²⁶ Bu durum da ulusal çıkarlar üzerine politika üretme süreçlerinin ortak bir politika üretme anlayışının önüne geçtiğini göstermektedir.

Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek karbon emisyonunu azaltma çabası ile oluşturduğu Yeşil Mutakabat'ta belirlediği hedefleri gerçekleştirebilmek adına farklı politikalar üretilmiştir. Sürdürülebilir bir büyüme anlayışı için AB Taksonomisini üretmiştir. 2020 yılının temmuz ayında yürürlüğe giren Taksonomi düzenlemesi ile iklim krizi gibi sorunların önüne geçilmesi amaçlanmıştır.¹²⁷ Bu taksonomiye ek olarak de Taksonomi Tamamlayıcı İklim Delege Yasası oluşturulmuştur. Bu metin uyarınca doğal gaz ve nükleer birer yeşil enerji olarak tanımlanmıştır. İklim kontrolünün yapılabilmesi ve AB'nin 2050 hedefleri için bu enerji kaynaklarının kullanımının önemine atıf yapılmıştır.¹²⁸ Ancak nükleerin ve doğal gazın yeşil enerji olarak tanımlanması birlik içerisinde de tartışmaları beraberinde getirmiştir. Avusturya İklim Bakanı Leonore Gewessler konu hakkında

¹²⁵ Eurostat, "Nuclear energy statistics", https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Nuclear_energy_statistics, (30.05.2025).

¹²⁶ Piotr Bórawski, Aneta Beldycka-Bórawska, Bogdan Klepacki, Lisa Holden, Tomasz Rokicki, Andrzej Parzonko, "Changes in Gross Nuclear Electricity Production in the European Union" *Energies* Cilt 17 Sayı 14, 2024, s. 18.

¹²⁷ Seda Canikli "Sürdürülebilir Finans Mekanizmaları, Araçları ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisi", *Akdeniz İİBF Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, 2022, s. 30.

¹²⁸ European Commission, "EU Taxonomy: Commission presents Complementary Climate Delegated Act to accelerate decarbonisation", https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_711, (05.06.2025).

“Fonlar nükleer enerjiye bağlı kalırsa, artık yenilenebilir yatırımlar için kullanılamazlar...Güvenilir, hırslı ve bilim temelli bir sınıflandırmada, nükleer ve gaz bu resmin bir parçası değildir” diyerek bu konuyu mahkemeye taşıyacağını belirtmiştir.¹²⁹ AB üye ülkeleri taksonomi hakkında tartışmalarını sürdürmektedir. Bu sınıflandırma sistemi Avrupa Yeşil Mutabakatı’nın temel bir unsurunu ve ortak enerji politikasının bir parçasını oluşturmaktadır.¹³⁰ Avrupa Birliği, nükleer enerjinin kullanımı ile ilgili politikalarını üretirken halk sağlığı ve güvenlik gibi konuları da öncelikli politikalar arasına almıştır. Bu bağlamda radyasyona maruziyetin sınırlandırılması, radyoaktif atıkların yönetimi ve acil durum hazırlıkları, AB’nin hukuki düzenlemeleriyle güvence altına alınmıştır. 2013 yılındaki radyasyon koruma yönetmeliği ile nükleer enerjinin meşruiyetini ve kamuoyundaki kabulünü artırmayı hedeflemiştir. Bu düzenleme ile nükleer tesis işletmelerinin uygulamaları da düzenlenmiştir.¹³¹ Tüm bu düzenlemeler Avrupa Birliği’nin ortak bir enerji politikası izlemesi için ortaya konan belgeler olmuştur. Ancak nükleer enerjiye yönelik politikaların üye ülkeler arasında bir ortak payda yaratmadığı net bir şekilde görülmektedir. Bu durumun en büyük sebeplerinden birisini ise şüphesiz ki AB’nin ana anlaşmalarından Lizbon Anlaşması’nda yer alan maddeler olduğu söylenebilmektedir. Anlaşmanın 194. Maddesinin 1. ve 2. fıkrasına göre:

“1. İç pazarın kurulması ve işleyişi bağlamında ve çevrenin korunması ve iyileştirilmesi ihtiyacı dikkate alındığında, Birlik’in enerji politikası, Üye Devletler arasındaki dayanışma ruhu içinde şunları hedefleyecektir:

(a) enerji pazarının işleyişini sağlamak;

(b) Birlik’te enerji arzının güvenliğini sağlamak;

(c) enerji verimliliğini ve enerji tasarrufunu ve yeni ve yenilenebilir enerji biçimlerinin geliştirilmesini teşvik etmek; ve

¹²⁹ Lynn Friedman, “Austria challenging EU over green gas label”, <https://time.com/6196779/austria-challenging-eu-over-green-gas-label/>, (05.06.2025)

¹³⁰ Dorottya Egres- Gábor Sarlós, "Nuclear perceptions from radioactive blue to sustainable green: The EU taxonomy as reflection of a divided public" *Journal of Public Affairs*, Cilt 24 Sayı 1, 2023, s. 1

¹³¹ Council of the European Union, Council Directive 2013/59/Euratom of 5 December 2013 laying down basic safety standards for protection against the dangers arising from exposure to ionising radiation, *Official Journal of the European Union*, L13, 2014, s. 1–73,

(d) enerji şebekelerinin birbirine bağlanmasını teşvik etmek.

2. Antlaşmaların diğer hükümlerinin uygulanmasına hâlel gelmeksizin, Avrupa Parlamentosu ve Konsey, olağan yasama prosedürüne uygun olarak hareket ederek, 1. paragrafta yer alan hedeflere ulaşmak için gerekli önlemleri belirleyecektir. Bu tür önlemler, Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi'ne danışıldıktan sonra kabul edilecektir. Bu tür önlemler, bir Üye Devletin enerji kaynaklarını kullanma koşullarını, farklı enerji kaynakları arasındaki seçimini ve enerji arzının genel yapısını belirleme hakkını, Madde 192(2)(c)'ye hâlel gelmeksizin etkilemeyecektir¹³².

Buradan da anlaşılacağı üzere her ne kadar ortak karar mekanizması inşa edilmek istense de nihai karar konusunda üye ülkeler kendi ulusal çıkarlarına göre hareket etme serbestliğine sahip olmuşlardır. Bu durum da enerji kaynakları seçimi ve ulusal enerji stratejisi belirleme konularında üye devletlere geniş bir hareket özgürlüğü tanımaktadır.

2.4. AB Enerji Verimliliği Politikaları ve Tasarruf Stratejileri

AB, enerji kaynaklarına yönelik politikalar üretirken hem yenilenebilir enerjiye geçişi tahsis etmek istemekte hem de verimlilik sağlamaya yönelik çalışmalara ağırlık vermektedir. Özellikle dışa bağımlılığın fazla olduğu ve enerji krizlerinin süreklilik arz ettiği bir denklemde ortaya çıkan verimlilik fikri, AB'nin enerji güvenliğinin geleceğine yönelik bir zorunluluk hâline gelmektedir. Bu anlamda Birleşmiş Milletler kalkınma hedefleri yol göstericilerden birisi olarak görülmektedir. 7 numaralı “Uygun Fiyatlı ve Temiz Enerji” hedefi de AB için uygulanabilmektedir. Global dünyada elektriğe erişimin 2010 yılındaki %84'lük oranının 2023 yılında %92'ye ulaşması, temiz pişirme yakıtlarıyla teknolojilerine erişimin de 2015 yılındaki %64'ten 2023 yılında %74'e ulaşması bu hedefleri gerçekleştirme konusunda atılan adımların başarılarıdır. Bu bağlamda yenilenebilir enerji de günümüzün en hızlı büyüyen enerji kaynağıdır.¹³³ Tüm dünyada henüz enerjiye tam erişimin olmadığı gerçeği

¹³² European Union, *Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union*, Official Journal of the European Union, C326, 2012, s. 134–135

¹³³ United Nations, “The Sustainable Development Goals Report 2025”, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2025/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2025.pdf> (29.05.2024)

mevcutken AB'nin de kendi enerji yetersizliği konusundaki açığını kapatmak anlamında tasarruf politikaları izlemesi kaçınılmaz olmaktadır. AB'nin enerji verimliliği konusundaki politikalarının başlangıcını yakın dönemdeki en büyük enerji krizlerinden birisi olan ve günümüzdeki enerji arz güvenliğinin temelini oluşturan 1973 petrol krizine götürmek yanlış olmayacaktır. Ancak gerek Fransa ve Almanya gibi ülkelerin siyasi liderlik yapamayarak ortak bir politika izlenememesi gerekse ulus üstü bir yapı olmasına rağmen AET'deki koordinasyon eksikliği zorunlu enerji tasarrufu politikalarının üretilmesini engellemiştir.¹³⁴ Bu nedenlerden dolayı yapılan çalışmalar da bağlayıcılıktan uzak olmuştur. 1990'lı yıllar AB enerji verimliliği konusunda somut adımların atıldığı dönem olmuştur. Ancak, ilk olarak 1992 Maastricht Anlaşmasına enerji ile ilgili net bir karar eklenmesi çabası sonuçsuz kalmıştır. Yalnızca sınır ötesi enerji altyapısı ve çevre politikasıyla ilgili hükümlerde enerjiye atıfta bulunulmuştur.¹³⁵ Birleşmiş Milletler öncülüğünde küresel ısınmaya ve sera gazı oranlarının düşürülmesine yönelik politika üretmeye devam eden AB, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne (UNFCCC) taraf olmuştur. Bu sözleşme bağlamında 1997 yılında Kyoto Protokolü imzalanarak sera gazı azaltımı için enerji verimliliği temel bir araç olarak benimsenmiştir.¹³⁶ Daha sonrasında Nisan 1998'de enerjinin rasyonel kullanımı konusunda Avrupa Komisyonu bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiriye göre enerji verimliliğinin artırılmasıyla Avrupa Topluluğu'nun enerji tüketiminin %18 azaltılabileceği ifade edilmiştir. 1998 bildirisini takiben 2000-2006 yılları arasını kapsayan Enerji Verimliliği Eylem Planı 26 Nisan 2000 tarihinde yayınlanmıştır. Bu plan AB'nin ilk resmi tasarruf planı niteliğini taşımakta olup üye devletlerin enerjinin yoğun kullanıldığı sektörlerde verimlilik projelerini teşvik etmeleri hedeflenmiştir.¹³⁷ 2000'li yıllar AB'nin enerji tasarruf planlarının bağlayıcılığı konusunda adımların atılmaya başladığı bir dönemdir. 2002 tarihli "Energy Performance of Buildings Directive", AB'deki binalar için enerji

¹³⁴ Lucas Schramm, "Some differences, many similarities: comparing Europe's responses to the 1973 oil crisis and the 2022 gas crisis", *European Political Science Review*, Cilt 16 Sayı 1, 2024, s. 57,67

¹³⁵ Philipp Thaler, "The European Commission and the European Council: coordinated agenda setting in European energy policy", *Journal of European Integration*, Cilt 38 Sayı 5, 2016, s. 571-585, s. 573

¹³⁶ Laurent L. Viguière-Dirk-Mustafa H. Babiker- John M. Reilly, "The costs of the Kyoto Protocol in the European Union", *Energy Policy*, Cilt 31, Sayı 5, 2003, s. 459-481.

¹³⁷ European Union, "Action Plan for energy efficiency" (2000-2006)", <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/action-plan-for-energy-efficiency-2000-2006.html?fromSummary=18>, (15.06.2025)

performans kriterleri getirmiş, minimum performans standartları ile özellikle binaların ısıtma ve soğutma sistemlerinde enerji tüketiminin azaltılması hedeflenmiştir.¹³⁸ 2005 yılında kabul edilen “Eco-design Directive” ile enerji tüketen ürünler için minimum verimlilik standartları belirlenmiş, bu direktif 2009 yılında enerjiyle ilgili ürünleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Böylece yalnızca enerji tüketen televizyonlar, bulaşık makineleri, kombiler vb. ürünler değil aynı zamanda pencereler, yalıtım malzemeleri ve su kullanan cihazlar gibi ürünler de bu standart belirleme sürecine dahil edilmiştir. Ancak arabalar direktif kapsamının dışında bırakılmıştır.¹³⁹ Bu bağlamda geliştirilen enerji etiketleme sistemi ile ürünler “A+++” ile “G” arasındaki harfleri de içine alacak şekilde verimlilik sınıflandırmasına tabi tutulmuştur. Böylece enerji tasarruflu cihazların yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.¹⁴⁰ AB, enerji tasarrufu konusundaki politika sürecini daha görünür kılmış ve toplumun da bu konuda destekleyici bir unsur olmasının yolunu açmıştır.

2006 ve 2007 yıllarında açıklanan planlarla AB, enerji verimliliği konusundaki çalışmalarının bağlayıcılığını artırma yoluna gitmiştir. Ocak 2007’de Avrupa Devlet Başkanları planı onaylayarak, Avrupa için bir enerji politikası üzerine anlaşmışlardır. Bu plana göre 2020 yılına kadar %20 enerji tasarrufu sağlanacak, sera gazı emisyonlarında %20 azalma yapılacak, AB’nin toplam enerji tüketiminde yenilenebilir enerjinin payı artırılarak %20’ye çıkarılacak ve taşıma yakıtlarında %10 yenilenebilir enerjiden faydalanılacaktır.¹⁴¹ Bu plan 20-20-20 planı olarak da literatüre geçmiş ve AB’nin enerji politikalarının yalnızca verimlilik bağlamında değil aynı zamanda stratejik öneme sahip bir bağımsızlık aracı olarak ele alındığını göstermektedir. Bu çalışmalar AB’nin enerji verimliliği konusundaki politikalarının temelini oluştururken 2010’lu yıllardaki çalışmaların da daha bağlayıcı ve kapsamlı hale gelmesine neden olmuştur. 2010 yılında kabul edilen (2018 yılında revize edildi) plana göre 2020 yılı sonrası tüm yeni binaların neredeyse sıfır enerjili binalar olması

¹³⁸ Geoffrey van Moeseke, *Pour des projets de qualité énergétique*, (Université catholique de Louvain, Doktora Tezi), Leuven 2013, s. 73.

¹³⁹ Carl Dalhammar, "Promoting energy and resource efficiency through the Ecodesign directive", *Scandinavian Studies in Law*, Cilt 59 Sayı 4, 2014, s. 150,157

¹⁴⁰ Corinne Faure- Marie-Charlotte Guetlein- Joachim Schleich, "Effects of rescaling the EU energy label on household preferences for top-rated appliances" *Energy Policy*, Cilt 156, 2021, s. 1-9

¹⁴¹ European Commission, “Energy efficiency: delivering the 20% target”, https://ec.europa.eu/comm/ission/presscorner/detail/en/memo_08_699 , (20.06.2025)

zorunlu hale getirilmiştir. Temel olarak en çok enerji tüketilen yerin binalar olduğu tespit edildiği için binaların enerji tüketimlerinin de bu kapsamda düzenlenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. AB'nin 2050 yılına kadar dünyanın ilk iklim nötr kıtası olma hedefine ulaşması kapsamında kritik rol oynayan bu plana göre tüm yeni binaların belirli enerji standartlarına uyması şart koşulmuştur.¹⁴² Daha sonraları oluşturulan 2012 enerji verimliliği yönergesi ile de 2030 yılına kadar %32,5 oranında enerji verimliliği hedefi getirilmiştir. Bununla birlikte her bir AB üye ülkesinin ulusal enerji verimliliği hedefleri belirlemesi zorunlu kılınmıştır. Ayrıca 2020 yılına kadar enerji verimliliğini de 1990 seviyelerine kıyasla %20 oranında artırmak amaçlanarak verimlilikteki çalışmalar daha bağlayıcı yapılmaya çalışılmıştır.¹⁴³ Tüm bu planlamalar ile AB, enerji konusundaki çalışmaların birlik içerisindeki ülkeler tarafından da sahiplenilmesine çaba göstermiştir. Nitekim böyle bir sahiplenme olmadan enerjide dışa bağımlı denklemden çıkılamayacağı gibi tüketim verilerinde de azalma görülmesi mümkün olmamaktadır. Enerjide üretim konusunda her ne kadar yenilenebilir enerjiye yönelme olsa da mevcut şartlarda üretim-tüketim dengesizliği çok büyük oranda bir dışa bağımlılık yaratmaktadır. AB, tasarruf politikalarıyla bu durumu ortadan kaldırmaya çalışırken aynı zamanda birlik içerisindeki bağlayıcılık mekanizmaları üzerine de çalışmalar yürütmektedir. Nitekim enerji kesintisi krizleri AB için çok büyük sınav olmuştur. Enerjinin güvenliğinin ön plana çıkmasına neden olan krizler sonrasında AB, 2020 itibarıyla enerji verimliliğini de stratejik olarak ön plana koymuştur. Bu bağlamda 2019 Avrupa Yeşil Mutabakatı temel çerçevelerden birini oluşturarak 2050'ye kadar karbon nötrlüğü hedefi getirmiştir.¹⁴⁴ 2021 Fit for 55 paketi ile de 2030 yılına kadar nihai enerji tüketiminde %36, birincil enerji tüketiminde %39 oranında bir azalma hedefi konulmuştur.¹⁴⁵ 2022 REPowerEU Planı, Ukrayna Savaşı sonrası Rusya'dan gelen fosil enerji ithalatını hızla azaltmak için enerji

¹⁴² European Commission, "Nearly-zero energy and zero-emission buildings", https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-performance-buildings/nearly-zero-energy-and-zero-emission-buildings_en, (05.06.2025)

¹⁴³ European Union, "Energy efficiency", <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/energy-efficiency.html>, (05.06.2025)

¹⁴⁴ European Commission, "REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe", https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#documents (29.05.2024)

¹⁴⁵ European Council, "Fit for 55": Council agrees on higher targets for renewables and energy efficiency, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/27/fit-for-55-council-agrees-on-higher-targets-for-renewables-and-energy-efficiency/>, (25.05.2025)

verimliliğini “ilk yakıt” olarak tanımlamış, kısa süre içerisinde binalarda izolasyon yatırımlarını, sanayide enerji optimizasyonunu ve enerjide düşük tüketim teşviklerini öncelik haline getirmiştir.¹⁴⁶ Tüm bu çerçevelerden AB’nin enerji verimliliği politikalarına bakıldığında petrol krizinden günümüze kadar gelen süreçte bu politikaların bağlayıcılıklarının artırılmaya çalışıldığı göze çarpmaktadır. Binalar, ürünler, sanayi ve ulaşım gibi farklı alanlarda zorunlu olarak gerçekleştirilen tasarruf çalışmaları ile enerji talebi azaltılmaya çalışılmıştır. Böylece iklim hedefleri gerçekleştirilmeye çalışılırken bir yandan da enerjide bağımsızlık açısından stratejik bir çalışma oluşturulmuştur. Enerji bağımsızlığı çabası bağlamında ve özellikle Rusya gibi ülkelerden sağlanan enerjideki bağımlılığın önüne geçilmesi için üretilen tüm politikalar AB’nin geleceği için hayati öneme sahiptir.

Genel bağlamda AB’nin enerji verimliliğine yönelik sürecine kronolojik olarak bakıldığında karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Tablo 6. AB Enerji verimliliği politik süreci

Yıl/Dönem	Politika/Düzenleme	Açıklama
1973	Petrol Krizleri – İlk Tasarruf Programları	Petrol krizleri sonrası AET, enerji tüketimini azaltmaya yönelik ilk politik yaklaşımı oluştu.
1992	Maastricht Anlaşması	Enerji ve çevre politikaları arasında bir bağ oluşturuldu.
1997	Kyoto Protokolü	AB, sera gazı emisyonlarını azaltma taahhütleri bağlamında enerji verimliliğini stratejik araç olarak benimsedi.
2000–2006	AB Enerji Verimliliği Eylem Planı (Action Plan)	AB’nin ilk resmi tasarruf planı yapıldı.
2002	Energy Performance of Buildings Directive (EPBD)	Binalarda enerji kimlik belgesi zorunluluğu ve minimum standartları geldi

¹⁴⁶ European Commission, “REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe”, https://commission.europa.eu/topics/energy/repowereu_en, (15.05.2025)

2005	Eco-design Direktifi (2005/32/EC)	Enerji tüketen ürünler için minimum verimlilik standartları oluşturuldu.
2007	20-20-20 Stratejisi	2020'ye kadar %20 enerji tasarrufu, %20 yenilenebilir enerji ve %20 sera gazı azaltımı hedeflendi.
2010	EPBD Revizyonu (2010/31/EU)	2020 sonrası tüm yeni binalar için "Neredeyse Sıfır Enerjili Bina" zorunluluğu getirildi.
2012	Energy Efficiency Directive (2012/27/EU) ve (2018- 2002/EU) Revizyonu	2030 için bağlayıcı %32,5 enerji verimliliği hedefi belirlendi.
2019	Avrupa Yeşil Mutabakatı	2050 karbon nötrlüğü hedefi doğrultusunda enerji verimliliği temel politikası sağlandı
2021	Fit for 55 Paketi	2030'a kadar nihai enerji tüketiminde %36, birincil enerji tüketiminde %39 azaltım hedefi belirlendi.
2022	REPowerEU Planı	Rusya başta olmak üzere enerjideki dışa bağımlı olunan ülkelere karşı enerjide bağımsızlaşmaya yönelik verimlilik artırıcı çalışmalar yapıldı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ BAĞIMLILIĞI VE RUSYA

Tezin üçüncü bölümünde Avrupa Birliği'nin enerji bağımlılığı sorunu, özellikle Rusya ile olan ilişkiler çerçevesinde ele alınmaktadır. Öncelikle AB'nin enerji ihtiyacı ve bu ihtiyacın dış kaynaklardan karşılanma seviyesi incelenmekte, ardından AB-Rusya enerji ilişkilerinin tarihsel gelişimi ve yapısal özellikleri analiz edilmektedir. Son olarak AB'nin enerji güvenliği ve sürdürülebilirliği hedefleri ile mevcut enerji bağımlılığı arasındaki farklara odaklanılmaktadır. Bu hedeflerin ne ölçüde gerçekleştirilebildiği ya da gerçekleştirilebileceği analiz edilmektedir. Bu bölüm, tezdeki kuramsal çerçevelerin uygulamaya yansımaları ortaya koyması açısından özel bir öneme sahiptir.

3.1. AB'nin Enerji İhtiyacı ve Enerji Bağımlılığı

Avrupa Birliği'nde doğal gaz uzun yıllar boyunca yenilenebilir enerjiye geçiş için yedekte tutulan bir enerji kaynağı olarak görülmüştür. Bu çerçeveden bakıldığında da bir geçiş enerjisi olarak düşünülmüş ancak AB iklim politikaları neticesinde ithalata dayalı olan doğal gazla bir bağımlılık oluşmuştur.¹⁴⁷ Enerji güvenliği açısından da bakıldığında kendi kaynaklarına sahip ülkeler bu kaynaklara güvenerek sürdürülebilir bir politika izleyebilirken kendi kaynakları yetersiz olan ülkeler ise yenilenebilir enerjiye yönelerek bu doğrultuda politikalar üretebilmektedir.¹⁴⁸ AB için bakıldığında, mevcut kaynakların yetersizliği yenilenebilir enerjiye yönelik politikaların hız kazanmasına neden olurken iklim politikaları fosil temelli enerji kaynaklarından kısa sürede çıkmanın çok olası olmamasına neden olmaktadır. AB, son yıllarda geleneksel kaynaklardan elde edilen enerji tüketiminde kademeli bir azalma gerçekleştirmektedir.

¹⁴⁷ Jon Sampedro- Dirk-Jan Van de Ven- Natasha Frilingou- Alexandros Nikas- Russell Horowitz- Matthew Binsted- Cl'audia Rod' es-Bachs- Gokul Iyer- Brinda Yarlagaadda, "Energy system analysis of cutting off Russian gas supply to the European Union", *Energy Strategy Reviews*, Cilt 54, 2024, s. 2

¹⁴⁸ Zsuzsanna Cserekyei- PaulW.Thurner- Johannes Langer- Helmut Küchenhoff, "Energy paths in the European Union: A model-based clustering approach", *Energy Economics*, Cilt 65, 2017, s. 444

Ancak AB, her biri farklı bir ekonomik yapıya, toplumsal bilince, geleneklere, ulusal çıkar bağlamında enerji politikasına, coğrafi ve siyasi koşullara sahip 27 farklı ülkeden oluşmaktadır. Bu durum da söz konusu hedeflere ulaşılmasını güçleştirmektedir.¹⁴⁹ Örneklendirmek gerekirse 1990-2023 yılları arasında AB kişi başına düşen enerji tüketimi %16,1 oranında azalmıştır. Ancak ulusal düzeyde bu durum farklılık göstermektedir. Malta'da %160,2, Portekiz'de %20,7 ve İspanya'da %9,4 oranında artış gözlemlenirken Estonya'da %52,7, Almanya'da %45,9, Litvanya'da %42,3 ve Romanya'da %40,6 oranlarında azalma yaşanmıştır.¹⁵⁰ Böylesi bir profil içerisinde ulusüstü bir yapının enerji konusunda ortak politikalarını yürütmede zorluk yaşadığı çıkarımına varılabilmektedir.

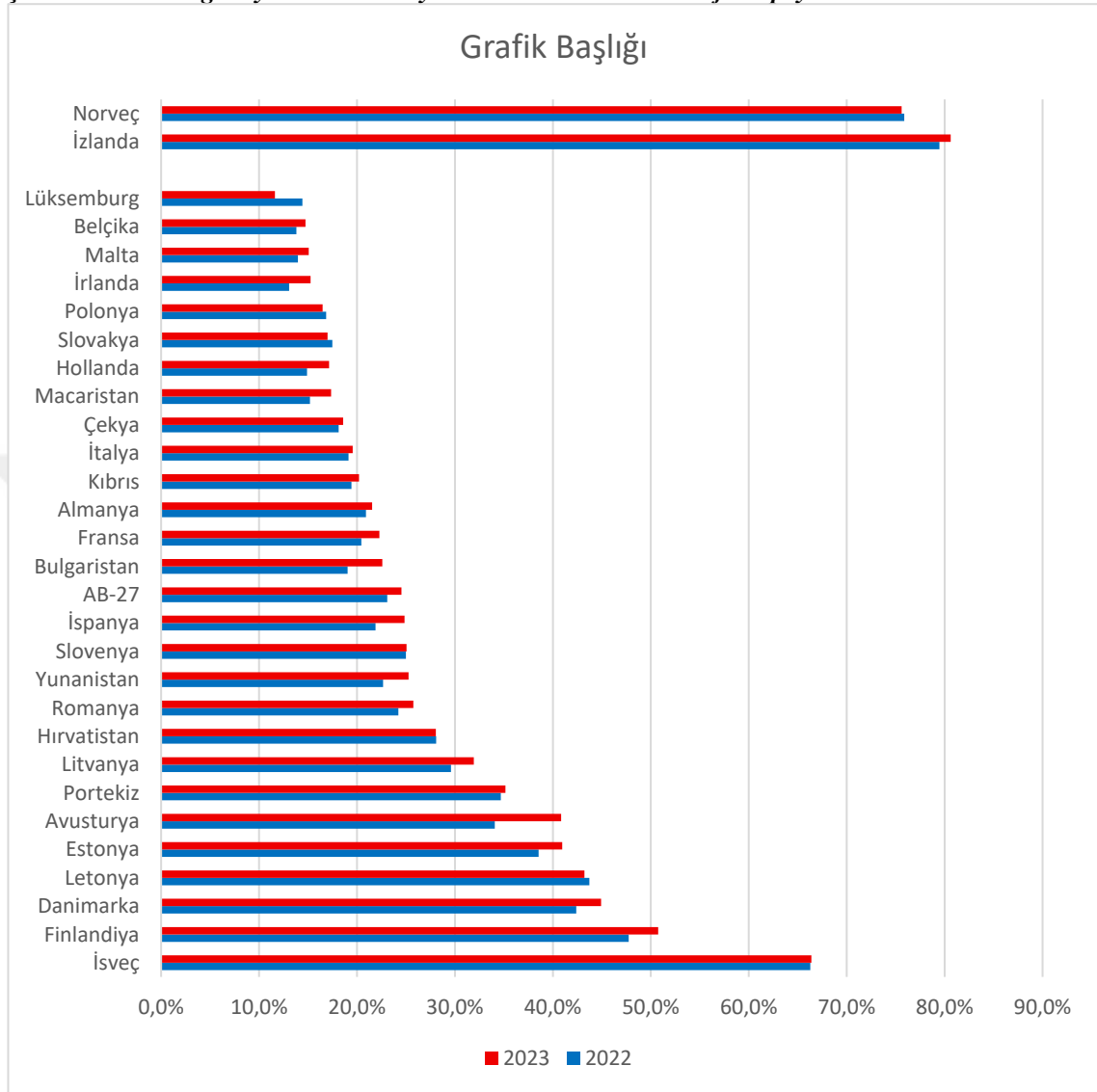
AB fosil temelli enerji kaynakları bakımından yetersizdir. Bu yetersizlik problemini de ithalat yoluyla kapatırken kendi içerisinde de yenilenebilir kaynaklara yönelik politikalarla çözmek istemektedir. Yenilenebilir kaynaklar AB'nin nihai elektrik ihtiyacının yalnızca %24,5'lik bir bölümünü temsil etmektedir. AB'nin hedefi bu oranı 2030 yılında %42,5 seviyelerine çıkarmaktır.¹⁵¹ AB'nde yenilenebilir enerjinin ülkeler içindeki payı incelendiğinde de çeşitlilik görülebilmektedir. Nitekim Şekil 18'de görüleceği üzere özellikle İsveç ve Finlandiya gibi ülkeler bu konuda çok iyi bir durumdayken Belçika, Lüksemburg gibi ülkeler ise ortalamayı düşüren ülkeler olarak göze çarpmaktadır.

¹⁴⁹ Jarosław Brodny- Magdalena Tutak "Analysis of the efficiency and structure of energy consumption in the industrial sector in the European Union countries between 1995 and 2019", *Science of the Total Environment*, Cilt 808, 2022, s. 2

¹⁵⁰ Eurostat, "Energy statistics - an overview", https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overview , (15.06.2025)

¹⁵¹ European Environment Agency, "Share of energy consumption from renewable sources in Europe", <http://eea.europa.eu/en/analysis/indicators/share-of-energy-consumption-from> , (20.06.2025)

Şekil 18. Ülkelere göre yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerjinin payı¹⁵²

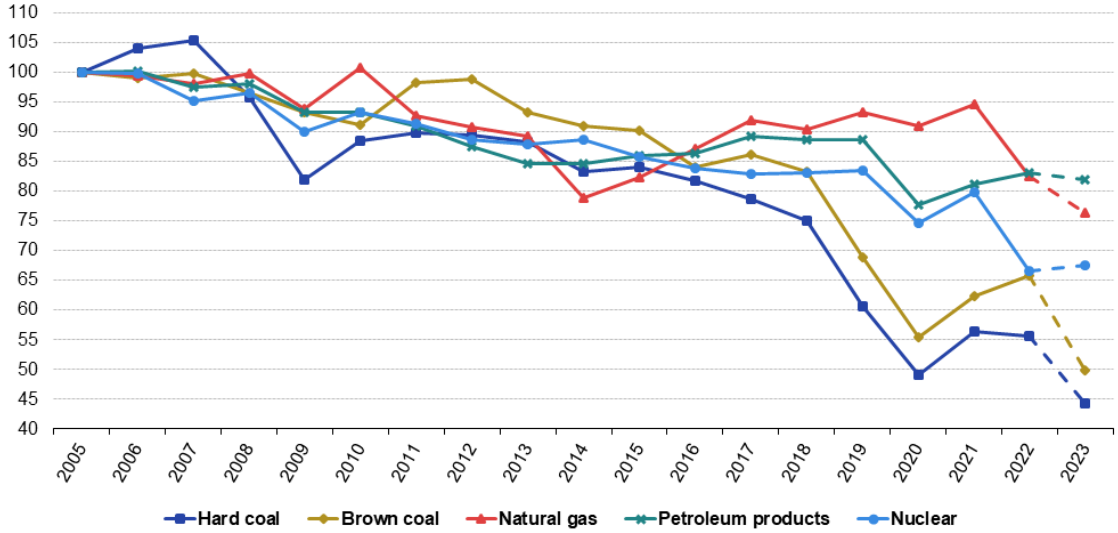
2022 yılında, COVID-19 sonrası etkinin sürmesi, Rusya'nın Ukrayna'yı ilhakı gibi durumlar enerji arzında büyük bir probleme yol açmıştır. Özellikle doğal gaz fiyatlarının bir anda artması, petrol arzının belirsizlik içerisine girmesi gibi durumlar AB için hayati öneme sahip birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu durumlar karşısında politikalarında yenilenebilir enerjiye bir dönüş yaşansa da çeşitli tedbirlerle enerji tüketiminde azalmaya gidilmeye çalışılmıştır. Şekil 19'da görüleceği üzere arz problemin ortaya çıkması sonucunda AB'nin mevcut sistemlerinin taleplerinin

¹⁵² European Environment Agency, "Share of energy consumption from renewable sources in Europe", <http://ee.a.europa.eu/en/analysis/indicators/share-of-energy-consumption-from> , (20.06.2025)

karşılanamadığı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda doğal gaz tüketimi de %7,4 oranında azalmıştır.

Şekil 19. AB fosil yakıtlar ve nükleer enerji arzı¹⁵³

Supply of fossil fuels and nuclear, EU
(index 2005=100)

Note: Vertical y-axis does not start at zero.

Source: Eurostat (online data codes: nrg_cg_sff, nrg_cb_gas, nrg_cb_oil, nrg_ind_pehcf, nrg_ind_pehnf)

eurostat

AB'nin enerji arzı talebini karşılayamadığından enerji konusunda net olarak dışa bağımlı bir durumdadır. Bu durum 2023 verilerine bakıldığı zaman da görülebilmektedir. Nitekim AB'nin birincil enerji üretimi yani kendi kaynaklarından enerji üretimi 553 Mtoe civarında bir rakama tekabül ederken¹⁵⁴ birincil enerji tüketimi ise 1211 Mtoe seviyesindedir. 2022'ye göre üretimde %1,7, tüketimde ise %3,9 oranında bir gerileme yaşanmıştır. Tüm bu veriler karşılaştırıldığında ve diğer sektörler de işin içine dahil edildiğinde AB'nin enerjide dışa bağımlılık oranı 2023 yılı için %58,4 olarak açıklanmıştır.¹⁵⁵ Bu yüksek bağımlılık oranı, AB'nin enerji arz güvenliği ve sürdürülebilirliği konularını stratejik düzeyde görmesini bir zorunluluk haline getirerek kaynak çeşitlendirme politikalarına ağırlık verilmesine neden olmaktadır. Özellikle Ukrayna Savaşı ile ortaya çıkan enerji tedarik problemleriyle de

¹⁵³ Eurostat, "Energy production and imports", https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports , (22.06.2025)

¹⁵⁴ Eurostat, "Energy statistics - an overview", https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overview , (25.06.2025)

¹⁵⁵ Eurostat, "EU primary energy consumption decreased by 4% in 2023", <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241220-1> , (25.06.2025)

bu bağımlılığın siyasi ve ekonomik yansımalarının olduğu daha görünür hale gelmiştir. Bu durumlardan dolayı da AB, REPowerEU gibi stratejik adımlar atmıştır.

3.2. AB-Rusya İlişkilerinde Enerji

Sovyetler Birliği'nin son dönemi ekonomik sıkıntılarla geçmiştir. Birliğin dağılmasından sonraki 10 yıl da bu sıkıntıların devam etmesiyle geçilirken AB-Rusya ilişkilerinin siyasi ve stratejik olarak yumuşak bir çizgide ilerlemesine neden olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Rusya'da Putin'in iktidara gelmesini dünya piyasalarında da petrol ve doğalgaz fiyatlarının artışı takip etmiş ve bu durum Rus ekonomisi için bir dönüm noktası olmuştur. 1990'larda AB'nin ekonomisine muhtaç olan Rusya 2000 sonrası enerji ticaretiyle AB'yi kendine bağlamaya başlamıştır.¹⁵⁶ Böylece AB ile enerji ticareti hız kazanırken Gazprom gibi şirketler de AB politikalarına etki edebilecek kadar büyümüşlerdir. Rus enerji şirketinin doğal gazdan elde ettiği gelirin çok büyük bir bölümü AB topraklarından sağlanırken hem Rusya'nın enerji gelirinde hem de AB enerji pazarındaki payda Gazprom önemli bir yer elde etmiştir. Gazprom ekonomik olarak güç kazanmak ve iş birliklerini artırmak için hem uzun vadeli sözleşmeler imzalayarak AB enerji pazarında kontrol mekanizması kurulmasına neden olmuş hem de Rusya'nın AB içerisinde bir siyasi temsiliyetini sağlamıştır.¹⁵⁷ Öyle ki 2000'li yıllardan sonra özellikle Almanya-Rusya arasındaki iletişimin artmasına neden olan kişilerin başında gelen Almanya Şansölyesi Schröder 2005'te koltuğunu bıraktıktan sonra Gazprom'da yönetici olarak görev almış ve 2016'da Kuzey Akım-2 projesinin yönetim kurulu başkanlığına getirilmiştir.¹⁵⁸ Bu durum da enerji özelinde başlayan iş birliğinin siyasi etkisinin ne denli büyük bir etki yaratabileceğini göstermiştir. Bu etkinin özellikle Almanya'nın enerji ihtiyacına yönelik talepleri neticesinde şekillendiği söylenebilmektedir. Nitekim 2022 Ukrayna Savaşı öncesi tablo incelendiğinde AB içerisinde Rusya'dan gelen enerjiyi kullanım

¹⁵⁶ Neziha Musaoğlu - Uğur Özgöker, "Rusya - AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, 2008, s. 73-99.

¹⁵⁷ Melih Dinçer, "Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık Çerçevesinde Avrupa Birliği-Rusya Enerji İlişkilerinin Analizi: Ukrayna – Rusya Savaşı'nın AB Enerji Politikası Üzerindeki Etkisi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2023 s. 394-433

¹⁵⁸ Halit Hamzaoglu, "Rusya-Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Etkeni ve "Kuzey Akımı-2" Boru Hattı Projesinin Jeopolitik İçeriği", *Alanya Akademik Bakış*, Cilt 5, Sayı 1, 2021 s. 265-286

payında Almanya ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte sadece Avrupa'nın enerjide Rusya'ya bağımlı olduğunu söylemek de bir anlamda eksik kalmış bir tezdur. Nitekim yine savaş öncesi 2021 yılı rakamları incelendiğinde Rusya'nın petrol ihracatının %49'u, doğal gaz ihracatının %74'ü, kömür ihracatının ise %32'lik bir bölümü Avrupa'ya ile yapılan ticaretin istatistikleridir.¹⁵⁹ Bu rakamlar incelendiğinde sadece Avrupa'nın bağımlılığından söz etmek eksik ya da hatalı kalacaktır. Aynı zamanda Rusya'nın da gelirlerinin çok büyük bir bölümünü Avrupa'dan gelen ekonomi oluşturmaktadır. Böylece karşılıklı bir bağımlılığın varlığı net bir şekilde görülmektedir. Ancak bu bağımlılık terazisindeki denge 2022 Ukrayna Savaşı sonrası değişime uğramış ve karşılıklı bağımlılık asimetrik bir bağımlılık olarak dönüşüme uğramıştır. AB'nin enerji konusunda Rusya'ya bağımlılığı, Rusya'nın maddi konuda AB'ye bağımlılığından daha kırılgan yapıdadır. Bu durumun değişmesi için AB, Mayıs 2022'de REPowerEU Planını bağlatmış ve günümüze kadar olan süreçte Rus doğal gaz ithalatındaki payı %45'ten %19'a düşürmüştür. Enerjinin güvenliği ve sürdürülebilirliği için bir dizi politika üretilirken yeni bir yol haritası belirlenmiştir. Buna göre 2027 yılı sonuna kadar Rus gazı alımı büyük oranda durdurulacaktır.¹⁶⁰ AB'nin bu politikaları kısa ve orta vadede yapabilmesi için uzun süreli enerji anlaşmalarının bitimlerini beklemesi gerekmektedir. Ayrıca özellikle yüksek maliyetlerle inşa edilen boru hatları üzerinden elde edilmiş enerjinin alternatifini üretmek de çok yüksek yeni maliyetler içermektedir. Rusya için ise senaryo biraz daha farklı işlemektedir. Nitekim özellikle Çin gibi ülkeler Rusya'nın AB'ye göndereceği enerjiye yönelik yaptırımları fırsata çevirerek Rus enerjisine hızlıca alternatif bir pazar üretmiştir.¹⁶¹ AB ile Rusya arasındaki enerjinin güvenliği ve sürdürülebilirliği anlamındaki karşılıklı güven dönem dönem sektöre uğramıştır. Enerjinin güvenli bir şekilde sürdürülebilirliği, bir ülkenin gerek sanayisi gerekse birçok hayati öneme sahip diğer sektörler için çok büyük bir önem arz etmektedir. Ancak AB-Rusya ilişkilerinde özellikle 2000'li yıllarla ortaya çıkan siyasi gerilimlerde hep bir tehdit unsuru olarak

¹⁵⁹ Energy Information Administration (EIA), "Europe is a key destination for Russia's energy exports", <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=55021>, (25.06.2025)

¹⁶⁰ European Commission, "Roadmap to fully end EU dependency on Russian energy", https://commission.europa.eu/news-and-media/news/roadmap-fully-end-eu-dependency-russian-energy-2025-05-06_en, (25.06.2025)

¹⁶¹ Energy Information Administration (EIA), "Europe is a key destination for Russia's energy exports", <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=55021>, (25.06.2025)

kullanılmıştır. Enerji yalnızca ekonomik değil aynı zamanda da siyasi bir silah olarak kullanılmıştır.¹⁶² Bu durum da özellikle karşılıklı bir bağımlılığın varlığından ziyade asimetrik bir bağımlılığın olduğunu göstermektedir. Enerji satışı ile gelir elde etme şansı olan Rusya'nın bazı dönemlerde bu gelirden kendisini mahrum bırakma pahasına enerjiiyi bir silah olarak kullanması bağımlılık terazisinde AB'nin daha kırılgan olduğunu net bir şekilde göstermektedir. Bu dönemlerde karşılıklı bir kaybın olduğu düşünülürken AB açısından bu kaybın ikamesi olmamıştır.

Enerjinin bir silah olarak kullanıldığı ve siyasi krizlerin yaşandığı dönemlerden bazıları 2006, 2009 ve 2014 krizleri olarak söylenebilmektedir. Ukrayna'nın bazı bölgelerindeki ayrılıkçı hareketlerin Rusya tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak desteklenmesi (2022'de tam anlamıyla bir savaşa evrilmiştir), Ukrayna'nın Rusya'ya enerji borcunun olması gibi durumlar sonucunda Rusya Ukrayna'ya giden gazı kesmiştir. Özellikle o yıllarda Rus gazının neredeyse %50'sinin Ukrayna üzerinden Avrupa'ya taşındığı düşünüldüğünde de bir anlamda Avrupa'nın enerji tedariki kesintiye uğramıştır.¹⁶³ Bu ve daha sonrasında ortaya çıkan krizler, AB'nin enerji güvenliği ve sürdürülebilirliği konusunda çeşitli adımlar atmasına, yeni politikalar üreterek enerji kaynakları ve kaynak ülkeleri konusunda yeni yönelimler oluşturmaya neden olmuştur.

AB, Rusya'yı enerji kaynağı ülke olarak gördüğü için uzun yıllar boyunca bu durumun değişmeyeceği varsayımıyla yüksek maliyetli enerji boru hattı yatırımları yapmıştır. Enerji anlaşmaları çerçevesinde 2011 yılında Kuzey Akım-1, 2012 yılında Kuzey Akım-2 ve daha sonrasında da Türk Akım boru hattı projeleri hayata geçirilmiştir.¹⁶⁴ Bu bağlamda Rusya-AB enerji boru hatlarının inşa süreçleri her iki ülkenin de birbirine karşılıklı bir bağımlılık yaratabilmesi ihtimalini oluşturmuştur. Ancak AB'nin enerjiye olan ihtiyacı ve enerji konusundaki yüksek maliyetler bağımlılık açısından Rusya'dan daha bağımlı bir denklemde yer almasına neden

¹⁶² Andreas Goldthau & Nick Sitter, "Whither the liberal European Union energy model? The public policy consequences of Russia's weaponization of Energy", *EconPol Forum*, Cilt 23, Sayı 6, 2022 s. 4-7.

¹⁶³ Jakub M. Godzimirski, "European Energy Security in the Wake of the Russia-Ukraine Crisis", *PISM Strategic Files*, Cilt 27, Sayı 63, 2014 s. 1-5

¹⁶⁴ Aysel Varoğlu, "Kuzey Akım ve Kuzey Akım-2 Boru Hatlarının Ekonomik, Politik ve Çevresel Açından Değerlendirilmesi", *Yer Altı Kaynakları Dergisi*, Sayı 21, 2022 s. 37-59.

olmaktadır. Bu durum da siyasi krizlerin yaşanmasına ve bu krizler konusunda AB'nin manevra alanının daralmasına neden olmaktadır. 2014 yılı AB enerji güvenliğinin kırılma yılı olarak nitelendirilebilmektedir. Rusya'nın Kırım'ı İlhakı ile başlayan yeni dönem AB enerji ilişkilerini de zedelemiş ve AB, Rusya'ya yönelik yaptırımlarda bulunmuştur. Ancak enerjideki yüksek bağımlılık sebebiyle yaptırımlar başarısız olmuştur.¹⁶⁵ Bu nedenle AB, hızlı bir şekilde reaksiyon göstermek amacıyla kaynak çeşitliliği arayışına girmiştir. Böylesi bir denklemde özellikle ABD, Rusya'yı ikame etme çabası içerine girmiştir. LNG kapasitesini artırmış ve AB ile çeşitli anlaşmalar yaparak AB'nin enerji ihtiyacını kısmen de olsa gidermeye çaba göstermiştir.¹⁶⁶ Bunun yanı sıra doğal gazın kaynak ülkesi Rusya'ya bir başka alternatif olarak Azerbaycan'la anlaşmalar yapılarak 2018 yılında Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ve daha sonrasında da Trans Adriyatik Boru Hattı Projesi (TAP) devreye alınmıştır. TANAP ile Azerbaycan'dan kaynağını alan enerjinin Türkiye üzerinden AB'ye ulaştırılması planlanırken bu projenin Avrupa ayağını da TAP oluşturmuştur.¹⁶⁷ Tüm bunlara ek olarak AB, savaş sonrası Rusya'ya yaptırımlar uygularken kendi enerji ihtiyacını karşılamak anlamında doğal gazdaki en büyük kaynak ülke konumuna Norveç'i koymuştur. Nitekim 2024 verileri incelendiğinde en büyük gaz tedarikçisi olarak %33'lük bir bölümü ikame etmiştir. Böylece Rusya'ya olan bağımlılığı enerji kaynak ülke çeşitliliğiyle gidermeye çaba göstermiştir. Genel olarak tabloya bakıldığında bu sürecin sonunda özellikle doğal gaz bağımlılığının lokomotif olduğu enerjide ithalat oranlarında Norveç kısıtlı kapasitesine rağmen %33,4, ABD %16,5, Cezayir %14,4, Katar %4,3, Azerbaycan %4,3 lük bir enerji talebinin arzını sağlamaktadır. Rusya ise yine 2024 rakamları incelendiğinde %19'luk bir enerji arzı sağlamaktadır.¹⁶⁸ AB, uzun süreli enerji anlaşmaları neticesinde yüksek maliyetle kurmuş olduğu enerji trafiğinde Rusya ile yüksek bir bağımlılık ilişkisi kurmuştur. Ancak 2022 yılında başlayan savaş ve daha öncesindeki krizler, enerjinin

¹⁶⁵ Ali Konak, "Kırım'ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı 8, 2019 s. 80-93

¹⁶⁶ Zachary Selden, "Taming the bear: American liquified natural gas (LNG) exports and the negation of Russian influence in Europe", *Global Affairs*, 2020, s. 1-17

¹⁶⁷ Zhuldyz Kanapiyanova, "Avrupa Birliği Enerji İhtiyacı Bağlamında Boru Hattı Projeleri", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3 Sayı 2, 2018 s. 537-545

¹⁶⁸ European Council, "Where does the EU's gas come from?", <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/where-does-the-eu-s-gas-come-from/#0>, (25.05.2025)

bir dış politika aracı ve siyasi bir silah olarak kullanılabileceğini açıkça ortaya koymuştur. Bu gelişmelerin ardından AB, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak ve enerji güvenliğini sağlamak amacıyla çeşitli stratejik politikalar geliştirmiştir. Bu politikalar hem enerji kaynaklarında çeşitliliğin artırılmasını hem de sürdürülebilir ve kesintisiz enerji arzının temin edilmesini hedeflemektedir. Böylece, enerji alanında bağımlılığa dayalı ilişkilerden uzaklaşarak Rusya etkisinden çıkmak temel amaç haline gelmiştir. Özellikle Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanması AB politika üretim süreçlerini doğrudan etkilemiştir.

3.3. AB'nin Enerji Krizleri

Avrupa Birliği, kurulduğundan beri sürekli olarak enerji krizlerine maruz kalmış ve bu krizler AB'nin enerji politikalarını üretme süreçlerinde önemli dönüm noktaları olmuştur. Bu krizler sadece enerji arz güvenliğinin değil aynı zamanda ekonomik istikrarın, dış politikanın ve jeopolitik denklemlerin doğrudan etkilenmesine neden olmuştur. Petrol krizleriyle başlayan ve Rusya'nın enerji kesintileriyle derinleşen bu krizler, AB enerji siyasetinin şekillenmesinde hayati değere sahiptir. 1973 yılında yaşanan petrol krizi Avrupa'nın enerji arz güvenliği ile karşılaştığı büyük sorunlardan ilkidir. Arap-İsrail savaşında İsrail ordusuna destek veren Batılı devletlere yönelik olarak 15 Ekim 1973 tarihinde Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin (OAPEC) başlattığı bir petrol ambargosu krize neden olmuştur. İlk olarak İsrail'e destek verdiği gerekçesiyle ABD'ye karşı başlatılan ambargo daha sonrasında özellikle Hollanda olmak üzere Batı Avrupa'ya kadar genişletilmiştir.¹⁶⁹ AET 1973 yılında %63 oranında enerjide dışa bağımlı durumdayken büyük bir enerji arz kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Enerjide meydana gelen bu kesinti için acil aksiyon alma ihtiyacı duyan AET, krizden çok büyük oranda etkilenmiş ve bir enerji politikasına sahip olunması gerekliliği burada öne çıkmıştır. Böylece ilk politik adımların 1973 sonrasında atılmıştır.¹⁷⁰ Nitekim dünya piyasalarındaki enerjide oluşan bu kesinti enerjide büyük oranda dışa bağımlı olan Avrupa'yı çok keskin bir biçimde etkilemiştir. Özellikle arz eksikliği kaynaklı yüksek fiyat artışları AET'ye üye ülkelerde önemli ekonomik problemlere

¹⁶⁹ Cüneyt Yenal Kesbiç- Hamza Şimşek, "Avrupa Birliği'nin Ortak Enerji Politikası", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, Sayı 5

¹⁷⁰ Salih Öztürk- Selin Saygın, "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6 Sayı 12, s.1,3

yol açmıştır. Bu sorunları çözmek adına petrol üreticisi ülkelerle ikili ulusal temaslar da yeterli olmamış ve ortak bir enerji politikası anlayışına gereksinim duyulduğu ortaya çıkmıştır.¹⁷¹ Böylece uzun yıllardır petrole dayalı enerjide çeşitlendirme ihtiyacı belirgin hale gelmiş ve diğer enerji kaynaklarına yönelim oluşmuştur. Bu kriz sonrası özellikle doğal gazla olan yatırımlar artmış, bu durum da başka bir bağımlılığı ortaya çıkarmıştır. AB'nin enerjide doğal gazla yönelik politikaları sonucunda özellikle Rusya ile yapılan anlaşmalar Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanmasına yol açmıştır. Bu durum 2009 yılında yeni bir krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rusya'dan gelen doğal gazın Ukrayna üzerinden AB'ye geçişi önemli bir rota oluştururken transit ülke konumundaki Ukrayna'nın Rusya'ya doğal gaz borcunu ödememesi gerekçesiyle bu hat enerji geçişine kapatılmıştır. Rusya'nın enerji akışını 13 gün boyunca kesmesi AB için enerji arz güvenliği anlamında büyük bir test yaratmıştır. Nitekim Rusya, bu krizde Ukrayna'yı suçlarken enerjide dışa bağımlı olan Avrupa Birliği için bu kesinti çok büyük maddi kayba neden olmuştur. Üye ülkelerin birçoğu nükleer enerjiye olan bakışlarını revize etmiş ve bu durum da nükleer enerjiden çıkışı daha zor hale getirmiştir.¹⁷² 13 günlük kesinti Ukrayna'yı olduğu kadar Avrupa'yı da etkilemiştir. Özellikle enerji depolama konusunda teknolojilerin yetersiz olduğu bir denklemde ısınma ve sanayi sektörlerine büyük darbe vurulmuştur. Bu durum karşısında aksiyon alan AB, 2010-2011 yıllarında Avrupa Enerji Altyapı Paketini devreye almış; ters akışlı boru hatları, LNG terminalleri ve stratejik gaz depolama kapasitesi yatırımlarına milyarlarca euro fon ayırmıştır. Ayrıca yenilenebilir enerji tüketimindeki oranı artırmak adına birçok eylem planı ortaya konmuştur.¹⁷³ Her bir enerji kaynağında meydana gelen krizin başka bir enerji kaynağına yönelimi artırdığı denklemde önce petrol krizi yaşanmış ve doğal gazla yönelim olmuşken daha sonrasında doğal gazda yaşanan krizler de nükleer ya da yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelimi artırmıştır. 2009 krizi nükleer enerji kullanımını tekrar gündeme getirmiş olsa da 2011 yılında Japonya'da meydana gelen Fukushima nükleer

¹⁷¹ Mehmet Ali Bilginoğlu, "AET'nin Ortak Enerji Politikası", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, s.48

¹⁷² Paula Daniela Ganga, "The Yearly Energy Ritual the 2009 Energy Crisis Between Russia and Ukraine", *Buletinul Stiintific al Universitatii Mihail Kogalniceanu*, Cilt 19, sayı 1, s. 150-162

¹⁷³ European Commission, "The Commission's energy infrastructure package", https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_11_710 (29.05.2024)

felaketi nükleeri bir kez daha tartışma konusu haline getirmiştir. 14 Mart 2011'deki büyük kazadan üç gün sonra, Alman Federal Hükümeti nükleer politikalarını tekrar gözden geçirmiş ve halen faaliyetteki 7 nükleer santral devre dışı bırakılmıştır. Şansölye Angela Merkel, 9 Haziran 2011'de nükleer enerjinin kontrol edilemeyen güvenlik risklerine işaret ederek bu kararı gerekçelendirmiş ve kalan 9 santral için somut bir aşamalı kapatma planı belirlenmiştir.¹⁷⁴ Bu kriz enerji fiyatlarının artmasına, Rusya gazına bağımlılığın derinleşmesine ve AB enerji karmasında kömür ile doğal gaz kullanımının yükselmesine neden olmuştur. Böylece 2010'lu yıllardaki gelişmeler doğrudan ya da dolaylı olarak AB enerji fiyat krizlerinin de oluşmasına zemin hazırlamıştır. 2014 yılında ise başka bir kriz yine 2009 yılındakine benzer bir şekilde baş göstermiştir. Her ne kadar bu kez konu farklı olsa da yine aktörler aynıdır. 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna'da savaşın ortaya çıkması AB'nin enerji bağımlılığını bir güvenlik sorunu olarak kabullenmesine neden olmuştur. İlk açıklamalarda Rusya'ya yönelik yaptırımlar yapılması ön plana çıkmış ve Rusya'dan alınacak doğal gazın ciddi oranda azaltılacağı açıklanmıştır. Fakat 2016-2018 arasında bu ithalat azalmak yerine artmıştır. Bu kriz sonrası AB, enerjide kaynak çeşitlendirmesine giderken ABD gibi aktörler enerji denkleminde yer edinmeye çalışmıştır.¹⁷⁵ AB, Güney Gaz Koridoru (TANAP ve TAP) projeleriyle çeşitlendirme yapma çabası içerisine girmiştir.¹⁷⁶ Diğer ülkelerden enerji transfer edebilmek adına kaynak çeşitlendirmesine giden AB, 2015 yılında Avrupa Enerji Birliği projesini hayata geçirerek enerji politikalarını bir çatıda toplamaya çalışmıştır. 25 Şubat 2015 tarihinde yayımlanan Enerji Birliği Stratejisi AB'nin enerji ihtiyacının sürdürülebilir ve güvenli bir şekilde giderilmesine yönelik yol haritasını oluşturmuştur. Bu bağlamda 2030 enerji hedeflerine ulaşılmasına öncelik verilirken enerji birliğini oluşturacak 5 boyut belirlenmiştir. Bunlar:

¹⁷⁴ Ben Wealer- Christian R. von Hirschhausen- Claudia Kemfert-Fabian Prager- Björn Steigerwald, "Ten years after Fukushima: Nuclear energy is still dangerous and unreliable", *DIW Weekly Report*, , Cilt 11 Sayı 7/8, s.60

¹⁷⁵ Hanna Ziady, "Why Europe still can't take risks with its supply of Russian gas", <https://edition.cnn.com/2020/09/10/business/nord-stream-2-navalny/index.html>, (25.05.2025)

¹⁷⁶ Ali Samir Merdan, "Avrasya Jeopolitiğinde Türkiye'nin Enerji Politikaları: TANAP ve Türk Akımı" *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 17 Sayı 2, 2021, s. 457-473

- 1) *Güvenlik, dayanışma ve güven: AB üye ülkeleri arasında dayanışma sağlanarak çeşitlendirilmiş bir enerji kaynağı ve enerji güvenliğinin sağlanması*
- 2) *Tamamen entegre bir iç enerji pazarı: AB genelinde yeterli teknik altyapı ile enerjinin serbest dolaşımının sağlanması*
- 3) *Enerji verimliliği: İyileştirilmiş enerji verimliliği ile ithalat bağımlılığının azaltılması, emisyonların düşürülmesi ve büyümenin artırılması*
- 4) *İklim hareketi, ekonominin karbondan arındırılması: Yenilenebilir enerjiye yönelimle iklim hedeflerinin gerçekleştirilmesi*
- 5) *Araştırma, inovasyon ve rekabet gücü: Enerji dönüşümünü yönlendirerek rekabet gücünü artırarak enerji teknolojilerine destek sağlanması olarak sıralanabilmektedir.¹⁷⁷*

Avrupa Birliği'nin yaşadığı en büyük krizlerden bir tanesi yakın dönemde meydana gelen ve literatüre “Ukrayna Savaşı” olarak geçen Şubat 2022’de başlayan Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik saldırısıdır. Bu durum AB’de eşi benzeri görülmemiş bir enerji krizine yol açmıştır. Bu krizi aşabilmek için Avrupalı devletler özellikle LNG alımlarını ciddi bir biçimde artırmışlardır. Üye devletleri daha fazla arz kesintisi tehdidiyle yüzleşmesini istemeyen AB, arz güvenliğini ve piyasa direncini artırmak için bir dizi önlem almıştır.¹⁷⁸ Nitekim savaşın getirmiş olduğu büyük etki sonucunda Avrupa’da doğal gaz fiyatları bir yıl içerisinde 10 katına çıkmıştır. Bu durumun temelinde enerji arzının tamamen kesileceği endişesi yer almıştır. Özellikle geçmiş tecrübeler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ve enerji depolama teknolojileri ile tesislerinin yetersizliklerinden dolayı belirsizlikler ortaya çıkmıştır.¹⁷⁹ Bu kriz karşısında AB, RePowerEU Planı ile Rusya’dan ithal edilen enerjiyi azaltmayı hedeflemiş, LNG ithalatına ek olarak yenilenebilir enerji yatırımlarını artırmayı ve enerji verimliliğini ilk yakıt olarak konumlandırmayı amaçlayan kapsamlı bir stratejiyi benimsemiştir. Buna ek olarak ortak satın alma mekanizması “AggregateEU” yu

¹⁷⁷ European Commission, “Energy union”, https://energy.ec.europa.eu/strategy/energy-union_en (29.05.2024)

¹⁷⁸ IEA, “Gas Market Report, Q4-2022”, <https://www.iea.org/reports/gas-market-report-q4-2022> (29.06.2024)

¹⁷⁹ Zeynep Beyza Kılıç, “Avrupa’da doğal gaz fiyatları bir yılda 10 katına çıktı”, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/avrupada-dogal-gaz-fiyatlari-bir-yilda-10-katina-cikti/2521241>, (15.07.2025)

başlatmıştır. Böylece enerji kriziyle bir bütün olarak ilgilenip temiz enerjiye geçişi hızlandırma yoluna gidilmiştir.¹⁸⁰ AB'nin enerji bağımlılığı konusundaki büyük etkisinden dolayı 2022 krizini detaylı olarak incelemekte fayda vardır. 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, AB için II. Dünya Savaşı'ndan bu yana en derin enerji arz krizini meydana getirmiştir. Savaş öncesi veriler incelendiğinde Avrupa Birliği'nin enerjide Rusya'ya olan bağımlılığının boyutları krizin de boyutlarını göstermektedir. 2022 yılı verilerine göre petrolde %27, 2021 verilerine göre ise doğal gazda %45 ve kömürde %50'yi bulan bağımlılık oranları AB'nin Rus enerjisine bağımlılığını ifade etmektedir. Bu rakamlar savaş sonrasında çok büyük oranda değişmiş petrol %3, doğal gaz %19 ve kömür %0 seviyelerine kadar düşmüştür.¹⁸¹ Özellikle Almanya'nın 2011'deki kararı sonrası nükleer enerjiden uzaklaşarak Rus gazına daha bağımlı hale gelmesi gibi durumlar krizin yaşandığı ana aktörlerden birisinin Almanya olmasına neden olmuştur. Savaşın başlaması sonrası artan enerji fiyatları sonucunda enerjinin megavat saat başına fiyatı neredeyse 200 euroyu bulmuştur.¹⁸² Bu durum da enerjinin en çok tüketildiği binalar, sanayi tesisleri gibi alanlarda ciddi baskı oluşturmuştur. 1973 petrol krizinden bu yana görülen en büyük enerji arz probleminin ilk şok dalgasının ardından AB, hızlıca aksiyon almış; bu şok Mart 2022'de Avrupa Komisyonu'nun REPowerEU planını açıklamasıyla sonuçlanmıştır. Bu plana göre AB, 2027 yılına kadar Rus fosil yakıt temelli ithalatı sonlandırmayı, enerji kaynaklarında çeşitlendirmeyi ve yenilenebilir enerji yatırımlarını da hızlandırmayı amaçlamıştır.¹⁸³ Bu bağlamda ABD ve Katar başta olmak üzere birçok enerji tedarikçisi ülke ile görüşülmüş ve akabinde LNG tedariki özelinde anlaşmalar yapılmıştır. Aynı zamanda ortak enerji alımı mekanizmalarının oluşturulması için üye devletlerle koordinasyon başlatılmıştır.¹⁸⁴ Bu süreçte Rusya, ruble ile ödeme şartı koyarak Polonya gibi ülkelere gaz akışlarını durdurmuş; Almanya

¹⁸⁰ European Commission, "REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe", https://commission.europa.eu/topics/energy/repowereu_en, (15.05.2025)

¹⁸¹ European Commission, *a.g.e.* (25.05.2025)

¹⁸² Zeynep Beyza Kılıç, *a.g.e.*

¹⁸³ European Commission, "Roadmap to fully end EU dependency on Russian energy", https://commission.europa.eu/news-and-media/news/roadmap-fully-end-eu-dependency-russian-energy-2025-05-06_en, (25.06.2025)

¹⁸⁴ European Council, "Where does the EU's gas come from?", <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/where-does-the-eu-s-gas-come-from/#0>, (25.05.2025)

ve Hollanda gibi ülkelere giden gaz akışlarında da ciddi azalmaya gitmiştir.¹⁸⁵ Bu durum Avrupa'nın enerji güvenliğini yalnızca arz çeşitliliği ile değil aynı zamanda dayanışma ve koordinasyon mekanizmalarıyla sağlaması gerekliliğini ortaya koymuştur.

2022 yazında AB, kış öncesinde arz krizinin önüne geçebilmek adına zorunlu gaz depolama düzenlemesini kabul etmiştir. Bu düzenleme 2022-2023 kışına girmeden önce enerji depolarının en az %80, 2023 sonrasında ise en az %90 seviyesine ulaşmasını zorunlu kılmıştır.¹⁸⁶ Norveç ile doğal gaz anlaşmaları yapılırken Azerbaycan ile de enerji özelinde ilişki artırılmıştır. Böylece Rus enerjisinin yerine farklı kaynaklardan elde edilen enerji koyulmaya çalışılarak enerjide arz çeşitlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır.¹⁸⁷ Aynı dönemde “Save Gas for a Safe Winter” planı kabul edilerek üye devletlerin Ağustos 2022-Mart 2023 döneminde gaz tüketiminde %15 oranında bir azalma yaratılması hedeflenmiştir. Bu tasarruf planı, sanayi üretiminde geçici kesintiler, enerjide tavan fiyat uygulamaları ve yenilenebilir enerjiye destek süreçlerinin hızlandırılmasıyla desteklenmiştir.¹⁸⁸ Tüm bu çalışmalara rağmen Eylül 2022'de enerjideki fiyatlandırma sorunu tekrar baş göstermiş ve megavat saati 300 euro seviyelerine ulaşarak tarihi zirveye ulaşmıştır. Bu durum karşısında AB Konseyi elektrik üreticilerinin karlarına üst sınır getirmiş ve geçici tavan fiyat uygularken bu fiyatlardan etkilenenlere destek sağlamıştır.¹⁸⁹ Ayrıca AB'nin gaz piyasalarındaki dalgalanmalarını önlemek için Aralık 2022'de otomatik tavan fiyat mekanizmasını yürürlüğe sokmuştur. Bu mekanizma enerji fiyatında üç gün üst üste megavat saat başına 180 euro seviyesini aşarsa devreye girerek piyasada

¹⁸⁵ BBC News, “Rusya Polonya ve Bulgaristan'a gaz akışını durduruyor”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61238796>, (25.05.2025)

¹⁸⁶ European Council, “Gas storage: Council greenlights 2-year extension of reserves filling rules to safeguard winter supply”, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/07/18/gas-storage-council-greenlights-2-year-extension-of-reserves-filling-rules-to-safeguard-winter-supply/#:~:text=The%20regulation%20established%20binding%20gas,and%20in%20each%20subsequent%20year.,> (25.05.2025)

¹⁸⁷ European Council, “Where does the EU's gas come from?”, <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/where-does-the-eu-s-gas-come-from/#0>, (25.05.2025)

¹⁸⁸ European Commission, “Save Gas for a Safe Winter: Commission proposes gas demand reduction plan to prepare EU for supply cuts”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_4608, (25.05.2025)

¹⁸⁹ Jorge Liboreiro- Aida Sanchez Alonso, “The big turnaround: how Europe's gas prices fell from €300 to €35 MWh in the span of a year”, <https://www.euronews.com/my-europe/2023/08/28/the-big-turnaround-how-europes-gas-prices-fell-from-300-to-35-mwh-in-the-span-of-a-year>, (15.07.2025)

istikrarı sağlamayı hedeflemiştir.¹⁹⁰ 2023 yılı Avrupa Birliği'nin savaş sonrası şokunu atlattığı yıl olarak gösterilebilmektedir. Nitekim Rusya'nın enerji trafiğindeki gücü elinden alınarak yapılan kaynak çeşitlendirmesi başarılı olmuş ve ABD başta olmak üzere birçok ülke ile yapılan LNG ticareti enerji denkleminde ana kaynak olmuştur. Bununla birlikte gaz depolama stratejileri de başarılı olmuş ve kış mevsimine tam kapasiteye yakın enerji doluluk oranıyla girilmiştir. RePowerEU kapsamında da üye ülkelere büyük maddi destek sağlanmış; yenilenebilir enerji projeleri, elektrik şebekesi modernizasyonları ve enerji verimlilik yatırımları fonlanmıştır.¹⁹¹ Aynı yıl Fit for 55 paketinde revizyon yapılarak 2030 yılı için yenilenebilir enerji hedefi %42,5, enerji verimliliği hedefi ise nihai tüketimde %11,7 oranında bir azalma öngörüsü oluşturulmuştur.¹⁹² Bu adımlar da krizin yalnızca bir arz güvenliği meselesi değil aynı zamanda enerji dönüşümünü hızlandıran bir fırsat olarak görülmesine neden olmuştur. Bu fırsatı değerlendirme konusunda birçok stratejik plan üreten AB, kısmen de olsa başarılı olmuştur. Nitekim büyük orandaki Rus enerji bağımlılığını çeşitlendirerek azaltmıştır. Özellikle LNG alımları Rusya ile olan enerji bağlarının zayıflamasına neden olmuştur. Ortak enerji satın alma mekanizmalarının kurulmasıyla da enerji konusunda daha koordine bir şekilde ilerleme sağlamak isteyen AB, özellikle ABD ile Rusya'yı ikame etmeye çalışmıştır.¹⁹³ AB, 2025 yılında duyurulan Affordable Energy Action Planı ile enerji krizleriyle yeniden karşılaşmamak adına bir dizi eylem içeren yol haritasını belirlemiştir. Bu eylem planı toplam 8 eylemden oluşmaktadır. Bunlar:

- 1) *Enerji sistemi maliyetlerinin düşürülerek elektrik faturalarını daha uygun hale getirmek,*
- 2) *Piyasa entegrasyonu ve teşviklerle yenilenebilir enerji destekli bir sistem oluşturup elektrik maliyetlerini düşürmek,*

¹⁹⁰ European Sources, "Council Regulation (EU) 2022/2578 establishing a market correction mechanism to protect Union citizens and the economy against excessively high prices", <https://www.europeansources.info/record/proposal-for-a-council-regulation-establishing-a-market-correction-mechanism-to-protect-citizens-and-the-economy-against-excessively-high-prices/>, (25.05.2025)

¹⁹¹ European Commission, "REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe", https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#documents (29.05.2024)

¹⁹² European Commission, "Energy efficiency targets", https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-efficiency-targets-directive-and-rules/energy-efficiency-targets_en (29.05.2024)

¹⁹³ European Council, "Where does the EU's gas come from?", <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/where-does-the-eu-s-gas-come-from/#0>, (25.05.2025)

- 3) AB’de gaz fiyatlarının kriz öncesine henüz dönmemesinin etkisini kırmak için daha iyi ithalat anlaşmaları ile iyi işleyen gaz piyasaları sağlamak,
- 4) Enerji verimliliğini tahsis etmek,
- 5) Üye devletler arasındaki koordinasyon eksikliğini kapatarak enerji birliğini tamamlamak,
- 6) Kamu sektörünü, enerji üreticilerini ve enerji tüketicisi endüstrileri bir araya getirerek Avrupa sanayisi için uygun fiyatlı enerjiyi garanti altına alan üçlü bir sözleşme hazırlamak,
- 7) Fiyat istikrarı için arz güvenliğini garanti altına almak,
- 8) Fiyat krizlerine hazırlık yaparak olası krizlerde devreye girecek mekanizmalar oluşturmak olarak sıralanabilmektedir.¹⁹⁴

3.4. AB’nin Enerji Hedefleri ve Realitedeki Yeri

Avrupa Birliği, 2030 ve 2050 hedeflerini gerçekleştirme amacıyla enerji sisteminde karbondan uzaklaşma, fosil temelli yakıtlara bağımlılığı sona erdirmeye ve enerji arz güvenliğini tahsis etme yönünde kapsamlı stratejiler geliştirmiştir. Avrupa Yeşil Mutabakatı ile Fit for 55 bağlamında emisyonların 2030 yılına kadar %55 oranında azaltılması ve 2050’de net sıfır emisyon hedefi ön planda yer almıştır.¹⁹⁵ Bunun yanı sıra 2022’de ilan edilen REPowerEU planı ile özellikle Rusya’ya olan enerji bağımlılığının sonlandırılması amaçlanmıştır.¹⁹⁶ Ancak AB’nin bu hedeflerine ne ölçüde yaklaşabildiği, içinde bulunduğu siyasi ikilemler, yapısal sorunlar ve hem bölgesel hem de küresel jeopolitik krizlerle birlikte değerlendirildiğinde önemli bir problemin varlığı öne çıkmaktadır. Bu önemli problem, AB’nin Rusya’dan enerji ithalatının önüne geçmek için gerekli adımlar atılmasına rağmen enerji talebindeki arzın karşılanamamasıdır. AB’nin enerjide dışa bağımlılık oranı hala %58,4

¹⁹⁴ European Commission, “Affordable Energy”, https://energy.ec.europa.eu/strategy/affordable-energy_en, (25.05.2025)

¹⁹⁵ Gregor Erbach- Liselotte Jensen, “Fit for 55 package”, EPRS | European Parliamentary Research Service, 2022, s.3

¹⁹⁶ European Commission, “REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe”, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#documents (29.05.2024)

oranındadır.¹⁹⁷ Yenilenebilir enerjinin toplam enerji tüketimindeki payı ise yalnızca %24,5 oranındadır ve bu oran 2030 yılı için hedeflenen %42,5 seviyesinin çok gerisindedir.¹⁹⁸ Bununla birlikte, üye ülkeler arasında da hem siyasi irade hem de teknik yeterlilik bağlamında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneklendirmek gerekirse İsveç ve Finlandiya yenilenebilir enerjiye geçişte en öndeki ülkeler arasında yer alırken, Macaristan gibi ülkeler Rusya ile enerji bağlarını koparamamakta ve ortak politikaların üretilmesinin önüne geçmektedir.¹⁹⁹ Bu bağlamda değerlendirildiğinde AB'nin enerji politikalarında merkezi bir karar sisteminin varlığından söz edilememektedir. Nitekim ülkelerin kendi ulusal çıkarları, kendi ihtiyaçları ve kendi siyasal denklemleri vardır. Bu nedenlerle ortak bir proje, stratejik plan ya da çalışma yapılsa dahi gerçekleştirilmesi anlamında birçok engelle karşılaşılmaktadır.

Uzun süreli yapılan enerji anlaşmaları ve karşılıklı bağımlılıklar neticesinde AB ile Rusya arasında birçok enerji anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmalar neticesinde yüksek maliyetli boru hatları, enerji depolama tesisleri gibi yapılar inşa edilmiştir. Ancak 2006,2009,2014 ve son olarak 2022'de yaşanan gelişmeler Rusya'nın enerjiyi bir silah olarak kullanabildiğini göstermiştir. Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanması sonrasında aksiyon alan AB; ABD'den sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) olmak üzere Katar'dan, TANAP-TAP üzerinden Azerbaycan'dan, sınırlı kapasitesi olmasına rağmen Norveç'ten enerji ithalatı yapmıştır.²⁰⁰ Enerjide kaynak ülke çeşitlendirilmesine gidilerek Rusya'ya olan bağımlılığın önüne geçilmesi planlansa da bu çeşitlendirmelerle bağımlılığın coğrafyası ve aktörleri değiştirilmiştir. Bu da AB için enerjide bağımsızlık değil yalnızca bağımlılık çeşitlendirmesine yol açmıştır. AB'nin enerji politikalarında otorite ve yetkinin tartışıldığı bir yapı içerisinde üretilmesi, bu politikaların da hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır. Enerji arz güvenliği yalnızca ekonomik değil aynı zamanda da jeopolitik bir strateji alanı niteliği

¹⁹⁷ Eurostat, "EU primary energy consumption decreased by 4% in 2023", <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241220-1>, (25.06.2025)

¹⁹⁸ European Environment Agency, "Share of energy consumption from renewable sources in Europe", https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overhttp://eea.europa.eu/en/analysis/indicators/share-of-energy-consumption-from, (20.06.2025)

¹⁹⁹ European Environment Agency, *a.g.e.*

²⁰⁰ European Council, "Where does the EU's gas come from?", <https://www.consilium.europa.eu/en/info/graphics/where-does-the-eu-s-gas-come-from/#0>, (25.05.2025)

taşımaktadır. Bu durum enerji bağımlılığını sona erdirmekten çok, bu bağımlılığı yöneterek çeşitlendirmek üzerine bir politika inşa edildiğini göstermektedir.²⁰¹ AB'nin enerji politikaları bu bağlamda değerlendirildiğinde kısa vadede bağımlılıktan kurtulmanın mümkün olmadığı görüldüğü o sebeple de bağımlılığı ortadan kaldırmak yerine yeni bir bağımlılıkla ikame etmenin düşünüldüğü net bir şekilde görülmektedir.

AB'nin enerji politikalarının çoğu zaman tepki temelli olduğu söylenebilmektedir. REPowerEU planı, Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası ilan edilmiş ve uzun vadeli stratejik bir dönüşüm yerine kriz sonrası hızlı bir tepki niteliğinde politika paketi içermektedir.²⁰² Bu durum da AB enerji politikalarının önleyici olmaktan ziyade çoğunlukla krizlere yanıt veren bir geç kalınmış niteliğinde olmasına neden olmaktadır. Üye devletlerin ulusal enerji çıkarlarını ön planda tutması ve tam anlamıyla ortak hareket anlayışını oluşturacak bir koordinasyonun mevcut olmaması gibi durumlar enerji politikalarının başarıya ulaşması üzerinde doğrudan etkiye sahip olmuşlardır. Üye devletlerin ortak politikalara katılım zorunluluğunun olmaması da bu durumun daha da derinleşmesine neden olmaktadır.²⁰³ AB üye ülkeleri içerisinde ekonomik olmaktan ziyade siyasi bir krizin varlığından söz edilebilmektedir. Enerji krizinin ve politikalarının temelinde de bu yapı vardır. Nitekim ortak bir karar mekanizması ya da yaptırım gücü olmadan politikaların hayata geçirilmesiyle ilgili sürekli olarak yeni problemlerin oluşma riski vardır.

AB, enerji alanında REPowerEU ve Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi stratejik politikalar üretmiş olsa da uygulamada bu politikalar neticesinde belirlenen hedeflere tam anlamıyla ulaşılabilmiş değildir. Enerji bağımlılığının sonlanması mevcut siyasi, ekonomik ve altyapısal engeller nedeniyle kısa vadede mümkün görünmemektedir.²⁰⁴ Bu anlamda AB politikalarına bakıldığında bağımlılığı sonlandırmadan ziyade bağımlılığı daha yönetilebilir ve çeşitlendirilmiş hale getirme çabası olarak

²⁰¹ Andreas Goldthau & Nick Sitter, "Power, authority and security: The EU's Russian gas dilemma", *Journal of European Integration*, Cilt 42, Sayı 1, 2020 s. 111-127

²⁰² Marco Siddi, "The partnership that failed: EU-Russia relations and the war in Ukraine", *Journal of European Integration*, Cilt 44, Sayı 6, 2022 s. 893-898

²⁰³ European Union, "The Treaty on The Functioning of The European Union", *Official Journal of the European Union*, 26.10.2012, C: 326 s. 47-390, s. 135

²⁰⁴ Andreas Goldthau & Nick Sitter, *a.g.e.*

yorumlanabilmektedir.²⁰⁵ Bu bağlamda önlenemeyen bağımlılık ifadesi Rusya'ya karşı olan bağımlılığı değil enerji denkleminde dış kaynaklara olan jeopolitik ve yapısal bağımlılığı tanımlamak için kullanılmaktadır. Böylece önlenemeyen bağımlılık bu dışa bağılılığı açıklamak için uygun ve yerinde bir kavramsallaştırma sunmaktadır.

²⁰⁵ European Council, “Where does the EU’s gas come from?”, <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/where-does-the-eu-s-gas-come-from/#0>, (25.05.2025)

SONUÇ

Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin enerji politikalarının çok boyutlu yapısını analiz etmeyi ve özellikle Rusya ile olan enerji bağımlılığı çerçevesindeki ilişkiden kaynaklı ortaya çıkan yapısal sorunları, kuramsal ve pratik bağlamda analiz etmeyi amaçlamıştır. Enerji günümüzde yalnızca ekonomik bir olgu değil aynı zamanda dış politika, uluslararası güvenlik ve jeopolitik rekabetin merkezine etki eden önemli bir stratejik unsurdur. Avrupa Birliği, 2000'li yıllardan itibaren enerji alanında ortak bir siyaset oluşturabilme arayışına girmiş ancak bu süreçte karşılaşılan krizler, özellikle Rusya ile ilişkiler bağlamında enerji bağımlılığının yapısal bir zafiyete dönüştüğünü göstermiştir.

Tezin birinci bölümünde oluşturulan kuramsal çerçeve, enerji bağımlılığı olgusunu yalnızca ekonomik verilerle değil aynı zamanda bağımlılık, karşılıklı bağımlılık ve asimetrik bağımlılık kuramlarıyla anlamayı mümkün kılmıştır. Özellikle Robert Keohane ve Joseph Nye'nin ortaya attıkları karşılıklı bağımlılık kuramı, enerji alanında devletler arası iş birliğini mümkün kılarsa da güç dengesizliklerinin bu iş birliğini siyasi ve ekonomik baskı aracına dönüştürebileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda, AB-Rusya enerji ilişkileri tam anlamıyla bir karşılıklı bağımlılık niteliği taşımaktadır. AB'nin enerji talebini karşılayabilmek adına Rusya'ya olan kronik bağımlılığı, Rusya'nın AB'den elde ettiği enerji gelirin kısıyla daha yüksek bir kırılganlık yaratmaktadır. Enerji, dış politika, güvenlik ve jeopolitik stratejiyle doğrudan ilişkili bir alandır. Bu kuramsal yaklaşımlarıyla tez, enerji politikalarını sadece teknik çözümler ve piyasa mekanizmalarıyla sınırlı tutmadan, devletler arası güç ilişkileri, güvenlik algıları ve stratejik dış politika araçları bağlamında birlikte ele almıştır. Bağımlılık eksenindeki değişimler özelinde enerji güvenliği ve sürdürülebilirliği için arz-talep dengesi çok büyük bir önem arz etmektedir. Literatürde genellikle enerji ilişkileri arz-talep dengesi üzerinden tartışılırken bu tez enerji politikalarını daha geniş bir jeopolitik bağlamda konumlandırarak literatüre çok boyutlu bir katkı sunmaktadır.

İkinci bölümde Avrupa Birliği'nin enerji kaynaklarına göre izlemiş olduğu politikalar detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. AB 2000'li yıllardan itibaren yenilenebilir enerjiye yönelme ve enerji kaynak çeşitliliği konularında çeşitli stratejik

politikalar üretmiştir (Green Deal, REPowerEU, 2030 ve 2050 hedefleri vb.). Ancak bu politikaların gerçekleştirilmesi anlamında birçok yapısal sorunla karşılaşmaktadır. Bunlardan ilki üye devletler arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Her bir üye devletin kendi enerji altyapısı, kamuoyu düşüncesi ve ekonomik kapasitesi farklıdır. Örneklendirmek gerekirse Fransa'nın nükleer enerji kapasitesi diğer tüm birlik üyelerinin toplamı kadardır. Almanya yenilenebilir enerjiye yönelirken Polonya hala kömüre bağımlı durumda kalmıştır. Bir diğer sorun tek bir enerji politikası oluşturmanın zorluğudur. Özellikle AB kurucu anlaşmaları içerisindeki maddeler bu konuda sorunu pekiştirmektedir. AB, her ne kadar ulusüstü bir yapı olarak görünse de her bir ülke kendi enerji politikasını oluşturma konusunda serbestliğe sahiptir. Bu da ulusal çıkarların AB çıkarlarının önüne geçmesine neden olurken enerjide tam bir entegrasyonun engellemektedir. Başka bir problem ise enerji geçişinin (energy transition) ciddi maliyet ve ciddi bir zamana ihtiyaç duymasıdır. Nitekim fosil yakıtlara bağlı bir sistem ve bunun altyapısının varlığı AB'nin yenilenebilir enerjiye dönmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle enerjinin depolanması halen büyük bir problemdir. Bu bölümde ortaya çıkan veriler, AB'nin enerji politikalarında özellikle yenilenebilir enerji yatırımlarında kayda değer bir artışının yaşandığını ancak bu gelişmenin enerji bağımlılığını ortadan kaldırmada kısa vadede yetersiz kaldığını göstermektedir.

Ayrıca bu çalışma, enerji verimliliğinin AB için yalnızca teknik değil aynı zamanda jeopolitik bir zorunluluk olduğunu ortaya koymuştur. Enerji verimliliği üzerine yapılan yatırımların, dışa bağımlılık tablosunda özellikle Rusya gibi tedarikçilere karşı olan bağımlılığı belirli bir süreç içerisinde azaltabileceği ve aynı zamanda tüketim verilerindeki azalmanın hem ekonomik hem de siyasi anlamda AB'nin enerji masasındaki elini güçlendireceği tespit edilmiştir. Buradaki ekonomik artının özellikle kriz dönemlerinde AB'nin enerjide hızlıca çeşitlendirmelere gidebilmesinde büyük rol oynayabildiği net bir şekilde söylenebilmektedir. Nitekim Rusya'dan gelen enerjinin maliyet açısından büyük avantajlarının olduğu yadsınamaz bir gerçeklikken bunun ikamesinin getirmiş olduğu ekonomik yükü de AB, tüketimden elde edeceği artı ile kapatmaya çalışmaktadır. Bu nedenle AB, verimlilik politikalarını hızla yaygınlaştırmak zorundadır. Özellikle yenilenebilir enerji politikaları kısa vadede kriz

yönetimi konusunda sınırlı bir etkiye sahiptir. Ancak uzun vadeli yapısal bir dönüşüm sonucunda stratejik bir enerji altyapısı oluşturabilme ihtimali vardır. Tez kapsamında yapılan analiz, AB'nin enerji arz güvenliğinde 2022 sonrası yaşanan dönüşümde LNG terminalleri inşa edilmesi ve Azerbaycan, Norveç, Cezayir, ABD gibi yeni tedarikçilerle anlaşmalar yapılmasının Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak yerine dağıtılmış bir bağımlılık modeline geçişi teşvik ettiğini göstermektedir. Bu durum, enerji geçişi tamamlanmadan yalnızca bağımlılığın coğrafyasının çeşitlendiğini ancak yapısal olarak bağımlılığın devam ettiğini göstermektedir.

Tezin üçüncü bölümünde AB ile Rusya arasındaki enerji ilişkisinin tarihsel ve yapısal durumu ele alınmıştır. 2006, 2009 ve 2014'teki Ukrayna doğal gaz krizleri AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını açıkça ortaya koymuştur. 2022'de başlayan Ukrayna Savaşı süreci de bağımlılığın nasıl bir siyasi kriz yaratabileceğini göstermiştir. Bu kriz sonrası AB; Rus enerjisini ikame edebilmek adına LNG ithalatını artırırken Norveç, Azerbaycan, ABD gibi alternatif tedarikçilere yönelmiştir. REPowerEU gibi programlarla da enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş teşvik edilmiştir. Ancak bu çabalar enerji bağımlılığının bir anda sona erdirilemeyeceğini, uzun vadeli bir strateji gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte bazı üye ülkeler, Rusya ile enerji alanındaki özel ilişkilerini (Macaristan gibi) sürdürmeye devam etmiş, bu da kolektif bir stratejik hareketin önüne geçmiştir. Bu çerçevede, enerji bağımlılığı sadece dış politika değil aynı zamanda AB içi siyasal bütünlük açısından da bir sınav haline gelmiştir.

2030 ve 2050 iklim hedefleri ile 2022 sonrası enerji krizleri arasında önemli bir uyumsuzluk mevcuttur. AB, 2030'da emisyonları %55 azaltma ve 2050'de karbon nötr olma hedefini ilan etmiş olsa da kriz dönemlerinde kömür santrallerinin ve nükleer tesislerin devreye sokulması, LNG ithalatının artırılması bu hedefleri zora sokmaktadır. Bu durum AB enerji politikalarının uzun vadeli iklim hedefleri ile kısa vadeli arz güvenliği arasında sıkışan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

AB, enerji konusunda bağımsızlık yönünde politik bir irade göstermiş olsa da mevcut koşullar enerji stratejilerinin ideal ve pratik arasında sıkışmasına neden olmaktadır. Çalışma, bu nedenle AB'nin enerji bağımlılığını ortadan kaldırmasının

kısa ve orta vadede realitede yeri olmadığını göstermiştir. Ancak enerji verimliliği, yenilenebilir enerji yatırımları, enerji depolama teknolojileri ve enerji diplomasisi yoluyla bağımlılığı daha yönetilebilir ve stratejik bir forma dönüştürmek mümkündür. Ayrıca bazı birlik üye ülkelerinin Rusya ile olan ikili ilişkilerini sürdürmesinin ortak enerji hedeflerini sekteye uğrattığı net bir şekilde görülmüştür. Bu bağlamda enerji dayanışması ve ortak stratejik yapılanmanın bağlayıcılığının sağlanması gerekmektedir. Aksi halde bağımlılık mevcut sistemde şekil değiştirerek devam edecektir. Dolayısıyla AB enerji stratejisi, bağımlılığı ortadan kaldırmaktan ziyade kontrol edilebilir ve çeşitlendirilebilir hale getirmeye yöneliktir. AB, enerji konusunda büyük bir dönüşüm hareketi başlatarak çeşitli politikalar üretmiştir. Ancak bu politikaların hayata geçirilmesi konusunda gerek yapısal gerek siyasi engeller mevcuttur. Yenilenebilir enerjiye geçiş ve enerjide dışa bağımlılığın önüne geçilmesine yönelik önemli stratejik adımlar atılmış ve uzun vadeli bir vizyon benimsenmiş olsa da mevcut durum ile hedeflerin gerçekleştirilmesi arasında büyük bir boşluk vardır. Bu bağlamda AB enerji politikalarının başarısı yalnızca teknik ya da kapasite yeterliliğiyle değil siyasi irade, üye devletler arasında koordinasyon ve dış politikada istikrara bağlıdır. AB enerji hedeflerinin idealist olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak bu hedeflerin gerçekleştirilmesi hususunda birçok engel olduğundan bu hedefler ekonomik, jeopolitik ve yapısal gerçeklikle çoğu zaman aynı çizgide yer almamaktadır. Uzun süreli enerji anlaşmalarının varlığı, enerjinin görece diğer ülkelere göre ucuz olması hem uzun hem de maliyetli altyapı ve enerji boru hatları gibi yatırımların varlığı Rusya'ya bağımlılık yaratmıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı Rusya'dan kopmak kolay değilken Macaristan gibi ülkelerin de politik isteksizliği bu bağımlılığı ve kopamayışı derinleştirmektedir. Hali hazırdaki stratejik planlar da bağımlılıktan kopmak yerine bağımlılığı ABD, Katar, Norveç gibi ülkelere yaymaktadır. Bağımlılık biçimi değişirken bağımsızlık sağlanamamaktadır. Sonuçta AB, tam bağımsız değil daha güvenilir ve dağınık bir bağımlılık sistemine geçiş yapmaya çalışmaktadır. Bu bir başarı değil kriz sonrası zorunlu bir adaptasyondur. Bu bağlamda AB, enerjide bağımlılığı sona erdiremezken sadece yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Enerjide bağımsızlık hala bir vizyonken henüz somut bir gerçeklik değildir. Önlenemeyen bağımlılık ifadesi bu çerçevede anlam kazanmaktadır.

AB'nin enerji politikalarını daha etkin ve sürdürülebilir bir biçime çevirebilmesi için bazı değişimler gerekmektedir. Üye ülkeler arası enerji bağlantıları artırılarak enerji altyapısı konusunda bir bütünleşme sağlanabilir. Enerji depolama alanında gelişmeler takip edilerek kriz anlarında devreye girebilecek rezerv mekanizmaları oluşturulabilir. Afrika, Orta Asya ve Doğu Akdeniz gibi bölgeler enerji konusunda yeterli kaynaklara sahip coğrafyalar olduğu için bu bölgelerle enerji diplomasisi yapıp yeni tedarik kanalları oluşturulabilir. Özellikle yenilenebilir enerji konusundaki teknolojik çalışmalara hız verilerek yenilenebilir enerjiye geçiş süreci hızlandırılabilir. Tüm bunların yapılabilmesi için özellikle siyasi olarak ulusüstü bir yapıda olan AB'nin yaptırım gücüyle ilgili değişime gidilmesi gerekmektedir. Üye ülkelerin kendi ulusal çıkarları bağlamında enerji politikalarına yön verebilme yetileri ellerinden alınarak yaptırım gücü olan yeni mekanizmalar kurulmalıdır. Sonuç olarak, Avrupa Birliği enerji alanında bağımlılığı azaltma vizyonuna sahip olsa da bunu gerçekleştirme konusunda yapısal, siyasi ve ekonomik engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu tez, enerji politikalarının sadece teknik değil aynı zamanda jeopolitik, kurumsal ve stratejik bağlamda yeniden düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Enerji verimliliği, yenilenebilir enerji yatırımları, tedarikçi çeşitliliği ve krizlere karşı dayanıklı altyapının sağlanmasıyla AB kırılgan yapısından kurtulabilme kapasitesine sahiptir. Ancak sürdürülebilir ve dirençli bir enerji yapısına sahip olunması için AB'nin tam anlamıyla bir birlik olarak hareket etmesi gerekmektedir. Krizler ve ulusal çıkarlar bağlamında politikalar göstermiştir ki, AB bir birlik olmadıkça kısa ve orta vadede bağımlılıktan kurtulamayacaktır. Bu bağlamda tez, yalnızca akademik literatüre değil, AB politika yapıcılara da uygulanabilir bir yol haritası sunmaktadır. Özellikle Rusya bağlamında gelişen enerji krizleri AB için yalnızca dış politika sorunu değil aynı zamanda birlik içi stratejik bir tutarlılık ve özerklik sınavı niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda AB enerji politikaları, Avrupa bütünleşmesinin geleceği açısından önemli bir etkidir. Bu tez, enerji politikalarını ekonomik çıkarların ötesinde jeopolitik, kurumsal ve stratejik düzlemlerde analiz ederek, enerji bağımlılığı gibi yapısal kırılganlıkların yalnızca teknik çözümlerle giderilemeyeceğini ortaya koymuştur. Bu yönüyle hem uluslararası ilişkiler literatürüne teorik katkı sunmakta hem de politika yapıcılara uygulanabilir, eleştirel bir çerçeve önermektedir.

KAYNAKÇA

Alacahan, Nur Dilbaz- Akarsu, Yağmur, "Avrupa Birliği Ortak Dış Ticaret Politikası'nın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri" *Journal of Life Economics*, Cilt 4 Sayı 1, 2017, s. 25-38.

Amin, Samir, *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*, 1. baskı, Kaynak Yayınları, 1992,

Anadolu Ajansı, "Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2'de sızıntı alarmı: Rusya'dan 'sabotaj' açıklaması", <https://www.yenisafak.com/dunya/kuzey-akim-1-ve-kuzey-akim-2de-sizinti-alarmi-rusyadan-sabotaj-aciklamasi-3860832>, (15.07.2025).

Aydın, Cihat, "Güney Asya'da Bölgeselcilik: Güney Asya İş Birliği Örgütü (SAARC) ve Keşmir Sorunu", *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 8 Sayı 2, s.183-196.

Bayraç, H. Naci, "Küresel enerji politikaları ve Türkiye: petrol ve doğal gaz kaynakları açısından bir karşılaştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 10, sayı 1, 2009, s. 115-142.

BBC News, "Rusya Polonya ve Bulgaristan'a gaz akışını durduruyor", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61238796>, (25.05.2025)

Bilginoglu, Mehmet Ali, "AET'nin Ortak Enerji Politikası", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, s.45-56, s.48

Bórawski, Piotr – Beldycka, Aneta-Bórawska- Klepacki, Bogdan – Holden, Lisa – Rokicki, Tomasz – Parzonko, Andrzej, "Changes in Gross Nuclear Electricity Production in the European Union" *Energies*, Cilt 17 Sayı 14, 2024, s. 1-31.

Brahami, Mustapha Anwar – Dahane, Mohammed – Souier, Mehdi - Sahnoun, M'hammed, "Sustainable capacitated facility location/network design problem: a Non-dominated Sorting Genetic Algorithm based multiobjective approach", *Annals of Operations Research*, Cilt 311, Sayı 9, 2022 s. 821-852.

Brodny, Jarosław – Tutak, Magdalena, "Analysis of the efficiency and structure of energy consumption in the industrial sector in the European Union countries between 1995 and 2019", *Science of the Total Environment*, Cilt 808, 2022, s. 1-20.

Canikli, Seda, "Sürdürülebilir Finans Mekanizmaları, Araçları ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisi" *Akdeniz İİBF Dergisi*, Cilt 22 Sayı 1, 2022, s. 26-39.

Caşın, Mesut Hakkı- Kısacık, Sina, *Avrupa Birliği Enerji Hukuku ve Güvenlik Algılamaları*, Çağlayan Kitap Yayıncılık, İstanbul Kasım 2018.

Corbeau, Anne-Sophie, "Bridging the US-EU Trade Gap with US LNG Is More Complex than It Sounds", <https://www.energypolicy.columbia.edu/bridging-the-us-eu-trade-gap-with-us-lng-is-more-complex-than-it-sounds/>, (12.07.2025).

Council of the European Union, "Council Directive 2013/59/Euratom of 5 December 2013 laying down basic safety standards for protection against the dangers arising from exposure to ionising radiation", *Official Journal of the European Union*, L13, 2014, s. 1–73.

Csereklyei, Zsuzsanna – Turner, Paul W.- Langer, Johannes- Küchenhoff, Helmut, "Energy paths in the European Union: A model-based clustering approach", *Energy Economics*, Cilt 65, 2017, s. 442-457.

Cypher, James M. - Dietz, James L., "Static and Dynamic Comparative Advantage: A Multi-Period Analysis with Declining Terms of Trade", *Journal of Economic Issues*, cilt 32, sayı 2, 1998, s. 305-314.

Çınar, Yusuf, "Modernleşme ve bağımlılık teorisi ekseninde Marshall yardımı ve Türkiye", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:16, Sayı:2, 2018, s.326-350.

Dalhammar, Carl "Promoting energy and resource efficiency through the Ecodesign directive", *Scandinavian Studies in Law*, Cilt 59 Sayı 4, 2014, s. 147-179.

Delivorias, Angelos, "EU energy partnerships: United States", *EPRS | European Parliamentary Research Service*, 2025, s. 1-12.

Demiryol, Tolga, "Türkiye-Rusya ilişkilerinde enerjinin rolü: asimetrik karşılıklı bağımlılık ve sınırları", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt:17, Sayı:4, 2018, s.1438-1455.

Dinçer, Melih, "Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık Çerçevesinde Avrupa Birliği-Rusya Enerji İlişkilerinin Analizi: Ukrayna – Rusya Savaşı’nın AB Enerji Politikası

Üzerindeki Etkisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2023 s. 394–433.

Directorate-General for Energy, “EU-US Task Force on Energy Security: one year on”, https://energy.ec.europa.eu/news/eu-us-task-force-energy-security-one-year-2023-04-03_en, (25.05.2025).

Dukhanin, Alexey, “The Change of European Vector of Russia’s Energy Policy Towards Asia-Pacific Countries”, *Journal of International Relations*, Cilt 17, Sayı 1, 2019 s. 62-74.

Egres, Dorottya - Sarlós, Gábor, "Nuclear perceptions from radioactive blue to sustainable green: The EU taxonomy as reflection of a divided public" *Journal of Public Affairs*, Cilt 24 Sayı 1, 2023, s. 1-11.

Enerdata, “EU natural gas demand declines for two consecutive years" (-7.4% in 2023)”, <https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/eu-natural-gas-demand-declines-two-consecutive-years-74-2023.html> (28.05.2024).

Energy Information Administration (EIA), “Europe is a key destination for Russia’s energy exports”, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=55021> , (25.06.2025).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Doğalgaz Boru Hatları”, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari/>, (10.04.2025).

Erbach, Gregor- Jensen, Liselotte, “Fit for 55 package”, *EPRS | European Parliamentary Research Service*, 2022, s. 1-4.

European Commission, “Affordable Energy”, https://energy.ec.europa.eu/strategy/affordable-energy_en, (25.05.2025)

European Commission, “Directorate-General for Energy, EU energy in figures – Statistical pocketbook 2023”, *Publications Office of the European Union*, 2023, <https://data.europa.eu/doi/10.2833/502436>.

European Commission, “Electricity market design”, https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/electricity-market-design_en, (20.04.2025)

European Commission, “Energy efficiency targets”, https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-efficiency-targets-directive-and-rules/energy-efficiency-targets_en (29.05.2024)

European Commission, “Energy efficiency: delivering the 20% target”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_08_699, (20.06.2025)

European Commission, “Energy union”, https://energy.ec.europa.eu/strategy/energy-union_en (29.05.2024)

European Commission, “EU Taxonomy: Commission presents Complementary Climate Delegated Act to accelerate decarbonisation”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_711, (05.06.2025).

European Commission, “Liquefied natural gas”, https://energy.ec.europa.eu/topics/carbon-management-and-fossil-fuels/liquefied-natural-gas_en, (12.07.2025).

European Commission, “Nearly-zero energy and zero-emission buildings”, https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-performance-buildings/nearly-zero-energy-and-zero-emission-buildings_en, (05.06.2025)

European Commission, “REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe”, https://commission.europa.eu/topics/energy/repowereu_en, (25.05.2025)

European Commission, “REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe”, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#documents (29.05.2024)

European Commission, “Roadmap to fully end EU dependency on Russian energy”, https://commission.europa.eu/news-and-media/news/roadmap-fully-end-eu-dependency-russian-energy-2025-05-06_en , (25.06.2025)

European Commission, “Save Gas for a Safe Winter: Commission proposes gas demand reduction plan to prepare EU for supply cuts”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_4608, (25.05.2025)

European Commission, “The Baltic Pipe: a subsea pipeline to transport natural gas under the North Sea”, https://cinea.ec.europa.eu/featured-projects/baltic-pipe-subsea-pipeline-transport-natural-gas-under-north-sea_en, (12.06.2025).

European Commission, “The Commission's energy infrastructure package”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_11_710 (29.05.2024)

European Commission, “The Green Deal Industrial Plan”, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan_en, (12.04.2025).

European Council, “Fit for 55”: Council agrees on higher targets for renewables and energy efficiency”, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/27/fit-for-55-council-agrees-on-higher-targets-for-renewables-and-energy-efficiency/>, (25.05.2025)

European Council, “Fit for 55”, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fit-for-55/#what>, (25.04.2025).

European Council, “Gas storage: Council greenlights 2-year extension of reserves filling rules to safeguard winter supply”, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/07/18/gas-storage-council-greenlights-2-year-extension-of-reserves-filling-rules-to-safeguard-winter-supply/#:~:text=The%20regulation%20established%20binding%20gas,and%20in%20each%20subsequent%20year.>, (25.05.2025)

European Council, “Where does the EU’s gas come from?”, <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/where-does-the-eu-s-gas-come-from/#0>, (25.05.2025)

European Environment Agency, “Share of energy consumption from renewable sources in Europe”, <http://eea.europa.eu/en/analysis/indicators/share-of-energy-consumption-from>, (20.06.2025).

European Parliament, *Energy Policy: General Principles, Fact Sheets on the European Union*, 2023, s. 2.

European Sources, “Council Regulation (EU) 2022/2578 establishing a market correction mechanism to protect Union citizens and the economy against excessively high prices”, <https://www.europeansources.info/record/proposal-for-a-council-regulation-establishing-a-market-correction-mechanism-to-protect-citizens-and-the-economy-against-excessively-high-prices/>, (25.05.2025)

European Union, "The Treaty on The Functioning of The European Union", *Official Journal of the European Union*, 26.10.2012, C: 326 s. 47-390,

European Union, “Action Plan for energy efficiency (2000-2006)”, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/action-plan-for-energy-efficiency-2000-2006.html?fromSummary=18>, (15.06.2025)

European Union, Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, *Official Journal of the European Union*, C326, 2012, s. 134–135

European Union, “Energy efficiency”, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/energy-efficiency.html>, (05.06.2025)

Eurostat, “Continued drop in EU imports of energy products”, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240322-2> (30.05.2024).

Eurostat, “Energy production and imports”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports, (22.06.2025).

Eurostat, “Energy statistics - an overview”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overview, (25.06.2025).

Eurostat, “Energy statistics – an overview”, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/29046.pdf> (28.05.2024).

Eurostat, “EU imports of energy products - latest developments”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products_-_latest_developments, (12.07.2025).

Eurostat, “EU primary energy consumption decreased by 4% in 2023”, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241220-1>, (25.06.2025).

Eurostat, “Natural gas supply statistics”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Natural_gas_supply_statistics, (12.05.2025).

Eurostat, “Nuclear energy statistics”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Nuclear_energy_statistics, (30.05.2025).

Eurostat, “Oil and petroleum products - a statistical overview”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview, (07.05.2025).

Eurostat, “Oil import dependency at its highest in 2022”, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240415-1>. (07.05.2025).

Eurostat, “Shedding light on energy in Europe – 2024 edition”, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/energy-2024>, (02.05.2025).

Faure, Corinne – Guetlein, Marie-Charlotte - Schleich, Joachim, "Effects of rescaling the EU energy label on household preferences for top-rated appliances" *Energy Policy*, Cilt 156, 2021, s. 1-9

Fraia, Paola Di, “The Ukrainian conflict and the long story of energy pipelines”, <https://aspeniaonline.it/the-ukrainian-conflict-and-the-long-story-of-energy-pipelines/>, (10.04.2025).

Frank, Andre Gunder, “Development of Underdevelopment or Underdevelopment of Development in China”, *Modern China, Symposium on China's Economic History* 1978, Cilt:4 Sayı:3, s.341-350.

Frank, Andre Gunder, *World Accumulation 1492-1789*, Algora Publishing, New York 1978.

Friedman, Lynn, “Austria challenging EU over green gas label”, <https://time.com/6196779/austria-challenging-eu-over-green-gas-label/>, (05.06.2025).

Ganga, Paula Daniela, “The Yearly Energy Ritual the 2009 Energy Crisis Between Russia and Ukraine”, *Buletinul Stiintific al Universitatii Mihail Kogalniceanu*, Cilt 19, sayı 1, s. 150-162

Global Energy Monitor, “Balkan Stream gas pipeline”, https://www.gem.wiki/Balkan_Stream_gas_pipeline, (10.06.2025).

Global Energy Monitor, “Trans Europa Naturgas Pipeline” https://www.gem.wiki/Trans_Europa_Naturgas_Pipeline, (10.04.2025).

Global Energy Monitor, “Urengoy-Pomary-Uzhgorod Gas Pipeline”, http://gem.wiki/Urengoy-Pomary-Uzhgorod_Gas_Pipeline, (10.04.2025).

Godzimirski, Jakub M., “European Energy Security in the Wake of the Russia–Ukraine Crisis”, *PISM Strategic Files*, Cilt 27, Sayı 63, 2014 s. 1-5.

Goldthau, Andreas & Sitter, Nick, “Power, authority and security: The EU’s Russian gas dilemma”, *Journal of European Integration*, Cilt 42, Sayı 1, 2020 s. 111-127.

Goldthau, Andreas & Sitter, Nick, “Whither the liberal European Union energy model? The public policy consequences of Russia's weaponization of Energy”, *EconPol Forum*, Cilt 23, Sayı 6, 2022 s. 4-7.

Guarascio, Dario – Reljic, Jelena - Zezza, Francesco, “Energy vulnerability and resilience in the EU: concepts, empirics and policy”, *Journal of Industrial and Business Economics*, 2025.

Güçyetmez, Ferdi T., “Interdependence and hegemony in Europe during the pandemic process”, *Euro Politika*, cilt 4, sayı 2, 2020, s. 271-305.

Gürkaynak, Muharrem- Yalçiner, Serhan, "Uluslararası politikada karşılıklı bağımlılık ve küreselleşme üzerine bir inceleme", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:23, 2009, s.73-82.

Hamzaoglu, Halit - Hoşfikirer, Erkan Salim, “Liberal Merkantilizm Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Rusya'ya Yönelik Enerji Politikası”, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, Cilt 13, Sayı 48, 2022, s. 697-709.

Hamzaoglu, Halit, “Rusya–Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Etkeni ve “Kuzey Akımı-2” Boru Hattı Projesinin Jeopolitik İçeriği”, *Alanya Akademik Bakış*, Cilt 5, Sayı 1, 2021 s. 265-286.

Hoff, P.- Ward, M., “Modeling Dependencies in International Relations Networks”, *Political Analysis*, Cambridge University Press, cilt 12, sayı 2, 2004, s. 160-175.

Humpert, Malte, “EU Imports More Russian LNG in 2024 Than Ever Before, Mostly From Arctic”, [https://www.highnorthnews.com/en/eu-imports-more-russian-lng-2024-ever-mostly-arctic\(12.07.2025\)](https://www.highnorthnews.com/en/eu-imports-more-russian-lng-2024-ever-mostly-arctic(12.07.2025)).

IEA, “Ensuring quick and effective response to major supply disruptions”, <https://www.iea.org/about/oil-security-and-emergency-response> (28.05.2024).

IEA, “Gas Market Report, Q4-2022”, <https://www.iea.org/reports/gas-market-report-q4-2022> (29.06.2024)

Intero, “Contract Award The Baltic Pipe Project”, <https://www.intero-integrity.com/de/press/contract-award-the-baltic-pipe-project>, (12.06.2025).

Işıksal, Hüseyin, "To What Extend Complex Interdependence Theorists Challenge to Structural Realist School of International Relations?", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Cilt:3, Sayı:2&3, 2005, s. 130-156 .

Jeffrey, Emeh Ikechukwu Eke, “A Discourse on Andre Gunder Frank’s Contribution to the Theory and Study of Development and Underdevelopment; its Implication on Nigeria’s development situation”, *Greener Journal of Biological Sciences*, cilt 2, sayı 3, 2012, s. 52-65.

Johansson, Thomas B.- Turkenburg, Wim, “Policies for renewable energy in the European Union and its member states: an overview”, *Energy for Sustainable Development*, Cilt 8, Sayı 1, 2004, s. 5-24

Jong, Moniek de, “Tracing the downfall of the Nord Stream 2 gas pipeline”, *WIREs Energy and Environment*, Cilt 13, Sayı 1, 2023.

Kakışım, Cemal, "Karşılıklı bağımlılık kapsamında Türkiye-Rusya enerji ilişkilerinin analizi", *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, 2019, s. 67-89.

Kanapiyanova, Zhuldyz, “Avrupa Birliği Enerji İhtiyacı Bağlamında Boru Hattı Projeleri”, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3 Sayı 2, 2018 s. 537-545.

Karaş, Göksel, "Bağımlılık teorisi perspektifinden DTÖ kapsamındaki korumacılık politikası araçlarının kullanımı", *International Journal of Public Finance*, Cilt:2, Sayı:2, 2017, s. 245-263.

Kaya, Nuran Erkul, “TANAP ve TAP Yunanistan sınırında birleşti”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tanap-ve-tap-yunanistan-sinirinda-birlesti-/1317347>, (15.07.2025).

Keohane, Robert O.- Nye Jr., Joseph, “Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 46, s. 79-104.

Keohane, Robert O.- Nye Jr., Joseph, *Power and Interdependence*, 4.Baskı, Longman Classics in Political Science, Stoughton 2012.

Kesbiç, Cüneyt Yenal- Şimşek, Hamza, “Avrupa Birliği’nin Ortak Enerji Politikası”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, Sayı 5

Kılıç, Zeynep Beyza, “Avrupa’da doğal gaz fiyatları bir yılda 10 katına çıktı”, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/avrupada-dogal-gaz-fiyatlari-bir-yilda-10-katina-cikti/2521241>, (15.07.2025)

Kısacık, Sina, “Understanding the Fundamental Practices of Russia's New Energy Policy in the Wake of the 2014 Crimean Crisis”, *International Energy Policies (Ed. Giray Saynur Derman)*, Cambridge Scholars Publishing, 2022.

Koç, Erdem – Şenel, Mahmut Can, “Dünyada ve Türkiye’de enerji durumu - genel değerlendirme”, *Mühendis ve Makine Dergisi*, cilt 54, sayı 639, 2015, s. 32-44.

Konak, Ali, “Kırım’ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı 8, 2019 s. 80-93.

Küçük, Gülay - Dural, Betül Yüce, “Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Yeşil Ekonomiye Geçiş: Enerji Senaryoları Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1 2022, s. 137-156.

Küçükşahin, Ahmet (ed.), *Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul 2009.

Liboreiro, Jorge- Alonso, Aida Sanchez, “The big turnaround: how Europe's gas prices fell from €300 to €35 MWh in the span of a year”, <https://www.euronews.com/my-europe/2023/08/28/the-big-turnaround-how-europes-gas-prices-fell-from-300-to-35-mwh-in-the-span-of-a-year>, (15.07.2025)

Moeske, Geoffrey van, *Pour des projets de qualité énergétique*, (Université catholique de Louvain, Doktora Tezi), Leuven 2013, s. 73.

Manienyan, V.- Thambidurai, M.- Selvakumar, R., “Study on energy crisis and the future of fossil fuels”, Proceedings of SHEE 2009, 11 – 12 Dec’09, *Engineering Wing, DDE*, Annamalai University.

Mathioulakis, Michalis (ed.), *Aspects of the Energy Union Application and Effects of European Energy Policies in SE Europe and Eastern Mediterranean*, 1.Baskı, palgrave macmillan, Atina, 2021,

Mehling, Harald, “What is energy, and why is it conserved? A review, analysis, and suggested explanation and definition”, https://www.researchgate.net/publication/312071321_What_is_energy_and_why_is_it_conserved_A_review_analysis_and_suggested_explanation_and_definition, (02.05.2023).

Merdan, Ali Samir, "Avrasya Jeopolitiğinde Türkiye'nin Enerji Politikaları: TANAP ve Türk Akımı" *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 17 Sayı 2, 2021, s. 457-473.

MFA, “European Green Deal”, https://www.ab.gov.tr/european-green-deal_53729_en.html/, (10.04.2025).

Musaoğlu, Neziha - Özgöker, Uğur, “Rusya - AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, 2008, s. 73-99.

Musso, Marta, *The Transmediterranean gas pipeline: a political history*, Les routes du pétrole/Oil Routes, Peter Lang Press, 2016.

Niranjan, Ajit, “European imports of liquefied natural gas from Russia at ‘record levels’”, <https://www.theguardian.com/environment/2025/jan/09/european-imports-of-liquefied-natural-gas-from-russia-at-record-levels> (12.07.2025).

OECD Green Growth Studies, “OECD Green Growth Studies: Energy”, 2011, <https://www.oecd.org/greengrowth/greening-energy/49157219.pdf> (02.05.2023).

Oğuş, Nezir, *Karşılıklı bağımlılık ekseninde soğuk savaş sonrası Çin-Hindistan ilişkileri*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2018.

Osuma, Godswill - Yusuf, Nadia, “Towards an Optimal Renewable Energy Mix for the European Union: Enhancing Energy Security and Sustainability”, *Journal of the Knowledge Economy*, 2024.

Önder, Halil- Maden, Nafiz, "Avrupa Birliği'nin kayıp enerji projeleri: Nabucco, Trans Hazar ve Güney Akım" *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, Cilt 3 Sayı 1, 2023, s. 33-56.

Öz, Gamze, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Enerji Piyasalarında Rekabet Hukukunun Uygulanması”, *AB’nin Enerji Politikası ve Türkiye*, UPAV Yayınları, Ankara, Mayıs 2004, s. 45-71.

Öztürk, Salih- Saygın, Selin, “1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6 Sayı 12, s.1-12, s.1,3

Pacesila, Mihaela – Burcea, Stefan Gabriel – Colesca, Sofia Elena, “Analysis of renewable energies in European Union”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Cilt 56, 2016, s. 156-170.

Pala, Cenk, “Hazar Boru Hatları Bakü Tiflis Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi ve Türkiye”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 7, Sayı 4 2002, s. 231-252.

Pamir, Necdet, *Enerjinin İktidarı*, 4. Baskı, Hayykitap, İstanbul Kasım 2017.

Planete Energies, “Europe's Energy Dependency”, <https://planete-energies.com/en/media/article/europes-energy-dependency> (28.05.2024).

Planete Energies, “Gas pipelines between Europe, Russia and Caucasia”, <https://www.planete-energies.com/en/media/infographic/gas-pipelines-between-europe-russia-and-caucasia>, (10.04.2025).

Potrci, Sanja – Cucek, Lidija – Martin, Mariano – Kravanja, Zdravko, “Sustainable renewable energy supply networks optimization – The gradual transition to a renewable energy system within the European Union by 2050”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Cilt 146, 2021, s. 1-16.

Radio Free Europe/RL, “U.S. Efforts To Derail Russian Pipelines To Europe Have Failed Since The 1960s. Will Nord Stream 2 Be Any Different?”,

<https://www.rferl.org/a/us-efforts-stop-russia-pipelines-will-nord-stream-2-be-different/30107938.html>, (10.04.2025).

Rana, Waheeda, "Theory of complex interdependence: a comparative analysis of realist and neoliberal thoughts", *International Journal of Business and Social Science*, Cilt:6, Sayı:2, 2015, s.290-297

Reul, Helbert, "EU Climate and Energy Policies – Which Path Ahead? ", *CESifo Forum*, Cilt 10, Sayı 1, 2009, s. 50-56.

Reul, Helbert, "European dependence and Soviet leverage: the Yamal pipeline", *Survival*, Cilt 23, Sayı 5, 1981, s. 209-214.

Roncevic. Ante- Kovac, Miro- Malenica, Mark, "The Influence of Geopolitical Tensions on the Economy of the Druzhba Oil Pipeline". *Economic and Social Development*, 360-366.

Sampedro, Jon - Ven, Dirk-Jan Van de – Frilingou, Natasha - Nikas, Alexandros-Horowitz, Russell – Binsted, Matthew - es-Bachs, Cl'audia Rod' - Iyer, Gokul – Yarlagadda, Brinda, "Energy system analysis of cutting off Russian gas supply to the European Union", *Energy Strategy Reviews*, Cilt 54, 2024, s. 1-11.

Saygın, Hasan -Çelik, Ceyhan, *Jeo Enerjik Bakış: AB Bağlamında Enerji Politikalarında Geo-Enerji Alanları*, İstanbul 2011.

Schramm, Lucas, "Some differences, many similarities: comparing Europe's responses to the 1973 oil crisis and the 2022 gas crisis", *European Political Science Review*, Cilt 16 Sayı 1, 2024, s. 56-71.

Selden, Zachary, "Taming the bear: American liquified natural gas (LNG) exports and the negation of Russian influence in Europe", *Global Affairs*, 2020, s. 1-17.

Siddi, Marco, "The partnership that failed: EU-Russia relations and the war in Ukraine", *Journal of European Integration*, Cilt 44, Sayı 6, 2022 s. 893-898.

Söylemez, Kerim Eray - Erdal, Leman, "Karşılıklı Bağımlılık Perspektifinden Türkiye – Rusya Enerji İlişkilerinde Dengeler: TANAP ve Türk Akım" *European Journal of Educational & Social Sciences*, Cilt 9 Sayı 1, 2024, s. 31-47.

Stark, Kevin, “Renewable and Non-renewable Energy Resources Explained”, <https://www.kqed.org/science/renewable-and-non-renewable-energy-resources-explained> (20.05.2023).

Sunkel, Osvaldo, “National development policy and external dependence in Latin America”, *The Journal of Development Studies*, cilt 6, sayı 1, 1969, s. 23-48.

Thaler, Philipp, "The European Commission and the European Council: coordinated agenda setting in European energy policy", *Journal of European Integration*, Cilt 38 Sayı 5, 2016, s. 571-585.

The Medium Blog, “Europe’s Permanent Energy Crisis Gets Worse”, <https://thehonestsorcerer.medium.com/update-europes-permanent-energy-crisis-gets-worse-65d926fee29f>, (10.04.2025).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası”, 2024 https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html (04.04.2024).

Ukşal, Olgun – Mikail, Elnur Hasan, “The energy context of Turkish-Russian relations: is it cooperation or competition?”, *IOP Conference Series Earth and Environmental Science*, Cilt:937 Sayı: 4, 2021, s.1-10.

United Nations, “The Sustainable Development Goals Report 2025”, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2025/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2025.pdf> (29.05.2024)

Uwazie, I.U. – Igwemma, A.A. Ukah, - F.I., "Contributions of Andre Gunder Frank to the Theory of Development and Underdevelopment: Implications on Nigeria’s Development Situation", *Journal of Economics and Sustainable Development*, Cilt: 6 Sayı:18, 2015 s. 27-38.

Ürün, Emre -Soyu, Esra, “Türkiye’ nin Enerji Üretiminde Yenilenebilir Enerji Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ICEBSS Özel Sayısı, s.31-45.

Varoğlu, Aysel, “Kuzey Akım ve Kuzey Akım-2 Boru Hatlarının Ekonomik, Politik ve Çevresel Açından Değerlendirilmesi”, *Yer Altı Kaynakları Dergisi*, Sayı 21, 2022 s. 37-59.

Viguier, Laurent L.- Babiker, Mustafa H.- Reilly, John M., "The costs of the Kyoto Protocol in the European Union", *Energy Policy*, Cilt 31, Sayı 5, 2003, s. 459-481.

Wagner, R. Harrison, "Economic Interdependence, Bargaining Power, and Political Influence", *International Organization*, Cilt:42, Sayı:3, 1988, s.461-483.

Wealer, Ben- von Hirschhausen, Christian R.- Kemfert, Claudia -Prager, Fabian-Steigerwald, Björn , "Ten years after Fukushima: Nuclear energy is still dangerous and unreliable", *DIW Weekly Report*, Cilt 11 Sayı 7/8 s.53-61.

World Nuclear Association, "Nuclear Power in the European Union", <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/others/european-union>, (30.05.2025).

Yalçın, Zafer, "Avrupa Birliği'nin enerji politikaları bağlamında Rusya'ya olan bağımlılığı", *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 5, sayı 1, 2017, s. 38-59.

Yılmaz, Mutlu, "Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi", *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, cilt 4, sayı 2, 2012, s. 33-54.

Yüce, Çağrı Kürşat, *Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.

Ziady, Hanna, "Why Europe still can't take risks with its supply of Russian gas", <https://edition.cnn.com/2020/09/10/business/nord-stream-2-navalny/index.html>, (25.05.2025)